

СПИСАНИЕ ЗА БЪЛГАРИТЕ В ЧЕХИЯ

Българин

БРОЙ 5-6 | 2021

ЦЕНА – 60 Kč

Диана Добрева: Хората жадуват за театър

„Български гласове за Европа“

Засуканият свят на Мариус Куркински

Георги Рупчев - силният на нощта

Ванцети Василев за живота, който ни събира

Смазването на Пражката пролет

Умението да мислиш чрез изкуството

Българско неделно училище „Възрождане“

Прием на деца за предучилищна група и на ученици

Контакти: balgari@atlas.cz, 777 196 322

Адрес: Дом на националните общности, ул. „Воцелова“ 602/3, 120 00 Прага 2

Спирка на метро и трамвай: I. P. Pavlova

Скъпи читатели,

Отмина още една тежка година под сянката на Ковид-19 и свързаните с него рестрикции, ограничаващи свободата ни да се движим, да пътуваме и да общуваме свободно. Година, в която не се справихме с пандемията въпреки масовите ваксинации. Междувременно вирусът мутира неколкостранно, а обществото беше разделено на ваксър и антиваксър. Нормалността, въпреки големите ни очаквания, не се завърна или се върна само частично. Медиите ни заливаха с информации, но доколко те бяха основани на фактите? И можем ли правилно да се ориентираме в потока от фалшиви новини?

През 2020 и 2021 г. видяхме колко бързо светът може да бъде почти напълно затворен и как могат да бъдат осуетени всичките ни планове, намерения и дейности. Нещо повече – може да ни бъде отнета и свободата на избор. Дали само коронавирусът е в основата на всичко това? Отговорът едва ли е еднозначен.

Най-пагубна за повечето хора и особено за децата беше дългата социална изолация. Истинските, а не виртуалните срещи с хората и живото общуване с културата, както и спортуването и пътешествията, са безценни за нашето съществуване. Но най-много ни липсваха нормалните човешки разговори.

И неслучайно именно интервютата преобладават в настоящия брой. Срещаме ви с изключително интересни личности – артисти, режисьори, писатели, кинокритици, които говорят открито и емоционално за прокудените хора, за свободата, която стои над всичко, за най-лошата болест – самотата, за щастието, което е относително, за това колко е важно да създаваш, за демокрацията, която

лесно може да се превърне в диктатура...

Запознаваме ви и ви припомняме имената на известни поети, преводачи, музиканти, дипломати, книгоиздатели, духовници, допринесли за просперитета на България. С радост отразяваме част от богатата културна дейност на сдружение „Възраждане“ – изложбата, посветена на 20-годишния юбилей, посрещането на Дядо Коледа в неделното училище, традиционния коледен концерт в Рудолфинума, който отново привлече в Суковата зала почитатели на класическата музика.

Деца от подготвителната група и учениците от трети клас на БНУ „Възраждане“ с нетърпение очакват подаръците от Дядо Коледа

Да се надяваме, че най-тежкият ковидов период отминава. И дано се сбъднат прогнозите на някои специалисти, че след зимата ни очаква едно по-нормално бъдеще. Нека 2022 г. да бъде една спокойна и изпълнена с много вълнуващи срещи и с истински приятелства година!

Мария Захариева

Съдържание:

Българската общност 4 - 8

20. среща на националните малцинства / Юбилейна изложба на сдружение „Възраждане“ / Коледен концерт / Дядо Коледа на гости в БНУ „Възраждане“ / Българите от Острава участваха в парламентарните избори / Ден на поезията

Слънчева храна 9

Актуално 10 - 11

Българите вярват, че могат да променят Европейския съюз

Интересно 12 - 17

Детска градина без таван и стени / Напиши ми... книга

Българо-чешки връзки 18 - 31

Умението да мислиш чрез изкуството / Как се справих с Шкворецки и с неговите „Страхливци“ / Как духът на свободата излезе от бутилката на тоталитарната държава

Култура и традиции 32 - 53

Олга Маркова за Голямото кино / Хората жадуват за театър / Мариус Куркински: Театърът не излиза никога от главата ми / Музика за небето / Георги Рупчев - силният на нощта / Стихове от Георги Рупчев / Ванцети Василев: България има нужда от личности, за да се изравни със света / Експозицията „Home sweet home“ на Надя Шурел гостува в Прага

Чешки импресии 54 - 57

Храмът на чешката интелигенция

Годишнини 58 - 61

Христо Данов / Петър Бакшев

Накратко 62

Пътешествия 63 - 65

Едно пътуване между Нови Светлов и „Мичулка“ / Кралският град Колин

In Memoriam 66

Иван Станчов

20-ата среща на националните малцинства

Българското неделно училище „Възраждане“ беше представено на конференцията на националните общности в Прага

Томаш Петржичек, Кристина Шиянок и Радек Новак по време на панела за човешките права

Красимира Мархолева, Олга Мандова, Радек Новак, Евгения Чихалова, Игор Золотарев взеха участие в панела на Академията на националните малцинства

На 4 ноември 2021 г. в Националния музей на чешката столица се проведе 20-ата среща на националните малцинства и конференция на тема „Размисли и перспективи на националните малцинства“. Тя бе организирана от пражката община и Дома на националните малцинства в сътрудничество с Националния музей на Чехия. На нея присъстваха над 120 души.

В конференцията активно участваха чешки политици – Хана Тршещикова, Иржи Книтъл, бившият министър на външните работи на Чешката република Томаш Петржичек, представители на българското, беларуското, руското, украинското, русинското, немското и словашкото малцинство и други. Първият панел беше посветен на правата на човека, вторият панел – на Академията на националните малцинства. В рамките на втория панел историчката Красимира Мархолева изнесе доклад на тема: „Българското неделно

училище в Прага: успехи, предизвикателства и перспективи“. Тя запозна присъстващите на конференцията с богатата и многостранна дейност на неделното училище. То е създадено преди 19 години от пражкото сдружение „Възраждане“, което вече две десетилетия развива богата културна и просветна дейност: издава списание „Българи“, провежда ежегодно Дни на българската култура, има активна клубна дейност.

От 2014 г. училището функционира благодарение на финансовата подкрепа на Министерството на образованието и науката на България и е включено в националната програма „Роден език и култура зад граница“, подчерта Красимира Мархолева. В него учат над 80 деца както от български, така и от смесени семейства, като броят им се увеличава с всяка изминала година. Освен български език и литература учениците изучават история и география на България.

Някои от тях участват и във вокално-танцовата група „Орфей“. Д-р Мархолева запозна участниците в конференцията с българските национални и традиционни празници, които се празнуват в БНУ „Възраждане“ – посрещането на Баба Марта и на Дядо Коледа, честването на Освобождението на България и 24 май, отбелязването на Деня на народните будители и др., разказа за провежданите мартенски, великденски и коледни работилници и конкурси, които носят на децата много радост. Подготвената от нея презентация включваше богат снимков материал, показващ многообразната класна и извънкласна дейност на неделното училище. Красимира Мархолева говори и за сътрудничеството и съвместните мероприятия на БНУ „Възраждане“ с Академията на националните малцинства и с Дома на националните малцинства. Наградата на председателя на комисията на националните малцинства към Пражката община Иржи Книтъл получи д-р Милан Поспишил. Призът е за съществен принос в областта на националните малцинства. Заключителната галавечер на 20-ата среща на националните малцинства премина под надслов „Добротата – мост между хората“. В нея участваха изпълнители от сръбската, ромската, словашката, гръцката, русинската, беларуската, българската, еврейската и полската общност. В изпълнение на пианистката и певицата Танита Янкова прозвучаха две български песни – „Мари Станко“ и „Кой уши байрака“. Присъстващите на конференцията имаха възможност да разгледат експозицията „Историята на 20. век“ в Националния музей на Чехия, както и ролбанерите, посветени на историята на руската, русинската, немската, украинската, словашката и българската общност в Чехия, изготвени от Академията на националните малцинства. 20-ата среща протече при строго спазване на всички противоепидемични мерки.

Мария Захариева

Юбилейна изложба на сдружение „Възраждане“

На 5 декември в Дома на националните общности в Прага беше открита втора тематична изложба, посветена на 20-годишнината от създаването на сдружение „Възраждане“. Първата тематична изложба, експонирана през септември, беше посветена на основните проекти на дружеството – клубна дейност, Дни на българската култура, списание „Българи“ и неделно училище. Акцентите във втората изложба бяха дейността на Българското неделно училище „Възраждане“ в Прага и Международният конкурс „Будители и възрожденци“, организиран по случай юбилея на сдружението.

Българското неделно училище „Възраждане“

През 2002 г. сдружение „Възраждане“ създава първото в Чехия неделно училище, което днес развива активна дейност в Дома на националните общности в Прага. На изложбата са експонирани снимки от празненствата по случай традиционните български празници като Коледа, Баба Марта, Великден, от честванията по случай Освобождението на България, Деня на народните будители, 24 май и др., както и от тържествата в Микучице, организирани от Българското посолство в Прага с участието на вицепрезидента Илияна Йотова, в които участва и вокално-танцовата група

Юбилейната изложба отразяваше богатата културна, издателска и образователна дейност на сдружение „Възраждане“

към БНУ „Възраждане“. Изложени са също така рисунки и мартенички, изработени от нашите ученици.

Международен конкурс „Будители и възрожденци“

Друга част от експозицията съдържа рисунки на ученици, включили се в конкурса „Будители и възрожденци“, организиран от „Възраждане“. В него участваха деца от българските училища в Чехия, Германия, Великобритания, Белгия, Испания, Албания, Гърция, Кипър, Сърбия.

Учениците от Испания, Великобритания, Гърция и Кипър ни изпратиха портрети на възрожденците Паисий Хилендарски, Неофит Рилски, Георги Раковски, Васил Левски, Христо Ботев, Иван Вазов. А нашите първи будители Кирил и Методий изобразиха децата от Прага и Тирана. Много приятно ни изненадаха възпитаниците на училище „Иван Станчов“ към Посолството на България в Лондон, Великобритания, които бяха нарисували портрети на съвременни будители – на известния дипломат Иван Станчов, допринесъл за съхраняването на Българското училище към посолството ни в Лондон, и на известния български поет и писател Валери Петров.

Седемгодишната Мария-Ракел Андреева от училище „Иван Рилски“ в Мадрид е най-малката участничка, а най-масово участие в конкурса за рисунка взеха учениците от българските училища към Асоциация Т.А.Н.Г.РА от Испания.

Изложбата съдържа снимки и плакати, отразяващи богатата културна, образователна и издателска дейност на сдружение „Възраждане“, което в продължение на 20 години поддържа жив българския дух и традиции в Чешката република.

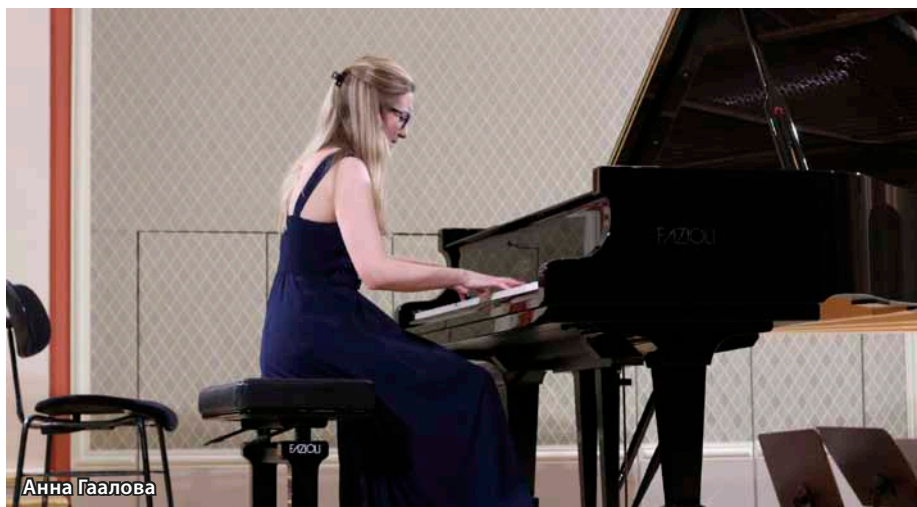

Ученици и учители от БНУ „Възраждане“ посетиха изложбата

Мария Захариева

Снимки: архив на сдружение „Възраждане“

Коледен концерт

Анна Гаалова

Павел Ворачек и Михаела Займи

Квартет „Шевчик“

проведе на 21 декември в прекрасната Сукова зала на пражкия Рудолфинум. Въпреки епидемията и строгите мерки залата беше пълна.

Концертът беше открит с изпълнение на „Три поетични полки“, оп. 8 на Бедрих Сметана, пресъздадени блестящо от талантливия пианист Павол Праженица. По-късно П. Праженица изсвири още едно произведение на Сметана – „Макбет и вещиците“, а заедно с Михаел Форщ (цигулка) зарадва публиката със „Соната за цигулка и пиано“ №1, оп. 78 на Брамс.

За първи път на коледния концерт прозвучаха и произведения на големия български композитор Панчо Владигеров. Михаел Форщ (цигулка) и Анна Гаалова (пиано) изпълниха „Песен“ от „Българска сюита“, оп. 21. Анна Гаалова изсвири и „Хумореска“, оп. 15. През 2017 г. пианистката печели трето място, както и наградата за най-добро изпълнение на произведение на Панчо Владигеров на международния конкурс за пианисти и цигулари на името на големия български композитор, който се провежда в град Шумен. Солистката на Народния театър Михаела Займи (мецосопран), която е сред дългогодишните участници в концерта, изпълни арии от операта на Камий Сен-Санс „Самсон и Далила“ и от „Кармен“ на Жорж Бизе под съпровода на друг много талантлив пианист – Павел Ворачек. Той зарадва публиката и с интерпретацията си на „Баркарола“, оп. 60 от Шопен.

На тазгодишния коледен концерт за първи път участва квартет „Шевчик“. Квартетът е създаден през 2020 г. и печели първо място на международния конкурс Talents for Europe, както и специалната награда „Микулаш Змешкал“. Павла Тесаржова (първа цигулка), Михаел Форщ (втора цигулка), Матоуш Хасон (виола) и Мартин Хоудек (виолончело) изпълниха за публиката в Суковата зала „Струнен квартет № 4 в до минор“, оп. 18 от Лудвиг ван Бетховен. Концертът завърши с Рапсодия „Вардар“ на Панчо Владигеров, изпълнена великолепно от Михаел Форщ и Анна Гаалова, и с бурните аплодисменти на публиката.

Десислава Вилимовска

И тази година почитателите на класическата музика имаха възможност да се насладят на коледния концерт, организиран от сдружение „Възраждане“ с подкрепата на Министерството на културата на Чешката република и на Общината на гр. Прага. Концертът вече се е превърнал в

традиция – води началото си 2004 г. и оттогава се организира всяка година, като единствено през 2020 г., заради усложнената епидемична обстановка, беше записан без публика в зала „Мартину“ и достъпен за зрителите в сайта за споделяне на видеоклипове YouTube. Тази година концертът се

Дядо Коледа на гости в БНУ „Възраждане“

Дядо Коледа раздаде подаръци за всички от сърце

Магията на Коледа и красотата на българските традиции и тази година оживяха в класните стаи на БНУ „Възраждане“ в Прага. На 19 декември учениците от неделното училище, в което вече почти 20 години звучи родна, българска реч, посрещнаха най-дългоочаквания гост – Дядо Коледа. Той беше тръгнал за България, но се отби и при нас, за да ни каже няколко добри думи и да раздаде подаръци на всички ученици, а дори и на учителите. А ние му се отплатихме с песни, стихотворения, много усмивки и искрящи детски очички. Най-малките деца от предучилищната група не само му нарисоваха портрети, които да му подарят, но специално за него се научиха да пишат буквата К – буквата на Коледа и на добрия старец. Първокласниците пък като

истински актьори изиграха в чест на Дядо Коледа кратка пиеса, пълна с приказни герои. Второкласниците го зарадваха с песни и стихчета, посветени на коледните празници. Учениците от четвърти клас си припомниха българските обичаи, свързани с Рождество Христово. Те представиха и коледарска миниатюра, пълна с благопожелания за здраве и плодородие. Третокласниците си направиха истинско околосветско пътешествие, в което разказаха за интересни коледни традиции от цял свят и за това как в различните държави и култури хората празнуват Коледа. По-големите ученици подготвиха празник, на който всеки трябваше да изненада останалите с българско стихотворение, разказ или песен, посветени на коледните празници.

Дядо Коледа при учениците от БНУ „Възраждане“

Разбира се, имаше и новогодишни късмети, състезания, игри, както и много смях. Имаше споделени очаквания и надежди за светли празници и безгрижна ваканция, както и много пожелания за здраве, щастие и всичко най-хубаво, което мечтаем да ни се случи през новата година. А благодарение на дружните усилия на деца и родители, коледните часове в неделното училище бяха и пълни с вкусотии с аромат на дом и празник. И тази година, за съжаление, епидемичната обстановка не ни позволи да организираме голямо общоучилищно тържество (пожелаваме си го за догодина и си стискаме палци желанието ни да се сбъдне!), но всеки клас имаше своя празник. Дядо Коледа посети всички – и малки, и големи, с всички си поговори и обеща да отнесе нашата обич и поздрав до близките ни в България. А догодина да ни дойде на гости отново.

На всички родители и ученици пожелаваме много здраве, радост и всичко най-хубаво през новата година. Щастливи сме, че заедно пазим българските традиции, че споделяме любовта си към българския език, литература и култура, че всяка година броят на учениците на БНУ „Възраждане“ се увеличава. През 2022 г. училището ще отбележи 20 години от началото на дейността си, радваме се, че ще можем да отпразнуваме този юбилей заедно.

Десислава Вилимовска

Снимки: Здравка Славова

Българите от Острава участваха в парламентарните избори

секция в град Бърно бе на ръководството на културно-просветната организация по желание на нейните дългогодишни членове. Надеждите бяха свързани с това повече хора да упражнят правото си на глас, тъй като голяма част от членовете на клуба са възрастни хора и се придвижват трудно. За разлика от летните избори, в които взеха участие 25 души, на тези през ноември активността бе два пъти по-малка.

Независимо от това, за пореден път културните организации в двата чешки града засвидетелстваха, че могат да работят заедно. Инициативата бе осъществена с любезното съдействие на председателя на българското сдружение в Бърно д-р Иван Белков, който е и дългогодишен приятел на българите в Острава. Той посрещна групата в новата община на града. Ръководствата на културно-просветните организации обсъдиха идеи за бъдещи съвместни проекти. От своя страна, остравските българи останаха много доволни, защото освен да упражнят правото си на глас, имаха възможност да разгледат и красивия център на града.

Българите от чешкия град Острава се включиха в изборите за 46-ото и 47-ото Народно събрание, които се

проведоха на 11 юли и на 14 ноември тази година. Идеята за организираното посещение на избирателната

Минка Атанасова

Ден на поезията

От 8 до 21 ноември в Чехия се проведе 23-ото издание на традиционния фестивал „Ден на поезията“. През 2021 г. обединяващата тема на фестивала беше творчеството на Данте Алигиери и неговата „Божествена комедия“. Така организаторите от сдружение „Поетично общество“ се присъединиха към честванията на 700-годишнината от смъртта на великия поет. Фестивалът „Ден на поезията“ се провежда ежегодно в чест на рождението на Карел Хинек Маха от

1999 г. в сътрудничество с национални и международни културни организации.

На официалното откриване, състояло се на 8 ноември в Италианския културен институт, прозвучаха откъси от „Божествена комедия“ и стихове на чешките поети Силва Фишера, Вит Янота и Томаш Мики. Освен чешките поети Сватава Антошова, Ян Шкроб, Яна Согова, Томаш Чада, Марие Ухринова, Тереза Ридлбахова и др., в Прага бяха представени испански, немски, ирански, унгарски и португалски поети. Поради пандемията от коронавирус някои събития се проведоха онлайн, а други бяха отменени.

В рамките на фестивала Българският културен институт представи на 15 ноември дебютната стихосбирка „Любов от всеки поглед“ на Раиса Андонова-Шурм, която пише под псевдонима Раиса Салита Роуз. Книгата е издадена от „Библиотека България“ през 2021 г.

Вечерта в изложбената зала на БКИ модерираше поетът Йозеф Страка, който прочете стихове на Раиса Андонова-Шурм, преведени на чешки от Давид Бернщайн, а авторката прочете свои стихове на български език. Сред гостите на вечерта беше бившият български посланик в Прага Лъчезар Петков. За музикалния съпровод се погрижи писателят саксофонист Ян Щолба. **(М.З.)**

Слънчева храна

Щастието се крие в добрините,
които вършим

Щастието се крие в добрините, които вършим

Може да са малки, направо незабележими. Но пак създават хубава атмосфера, изпълват нечие сърце! Дори само да поздравим, и пространството около нас се изпълва с благост. Усмивката също е такова едно мъничко, но безценно добро! Най-важното е да чуваме и да виждаме другите. Така им засвидетелстваме и уважение, и съпричастност. Спомагаме да има баланс между нас. Неусетно усещаме колко ни е леко... Колко щастливи се чувстваме сега.

Страховете ни отклоняват от пътя
Истински свободният човек изразява себе си другояче... Споделя надеж-

дите, мечтите си. Затова и първата му характеристика е вътрешната усмивка. Нея виждат останалите. Ако срещаме понякога стена, това е, защото другите търсят несъвършенството, недостатъците. Но имали смисъл да даваме пространство именно на тях? Нали са тъмна материя и бавно ни завладяват. Неусетно променят самите нас. Затова по-добре да се усмихнем. И да потърсим във всичко по-доброто. Тогава наистина ще сме себе си. А така и бъдещето можем да променим.

Природата дава много отговори

Като се чувстваме объркани, просто излизаме навън. Може и в града е – природата присъства пак, макар и по-неуловимо.

И с първия дълбок дъх си припомним, че всъщност задачата ни е много по-важна. Тук сме, за да слепим всичко, което виждаме, ведно. Тогава ще се почувстваме пак щастливи. Колкото повече противоречия откриваме в себе си, толкова по-съвършен лечител е природата. Разнообразието ѝ помага всичко на този свят да може да живее заедно. И това е всъщност целта ни. Струва си да я постигнем.

Здравият разум помага да видим цялата картинка

Опира се на познанието ни за самите себе си – и за света покрай нас. Включва интуицията ни, а също и

природните цикли; просто знаците, които ни дава светът. Предците ни са се опирали изключително на него, защото точно здравият разум означавал, че напредваш в Училището на живота. Но тогава и залогът е бил по-голям – пренебрегнеш ли го, просто ще страдаш... А нашите сетива са уморени – просто общуваме другояче. Затова и знаците, които ни дава светът, са по-слаби. Иска се много воля, за да заложим на онова, което чувстваме в себе си. А точно то е искрицата... Здравият разум, че живеем.

По-добре да разпалим светлина,
отколкото да проклинаме мрака

По-добре да разпалим светлина, отколкото да проклинаме мрака

Казва го Елеанор Рузвелт и в думите ѝ се крие много истина. Осъзнаваме всъщност все повече верността им напоследък.

Когато човек се втрени в лошото, той му дарява енергията си, мечтите си. Собствената ни светлинка започва да крее. Оттук идват и болестите... Много по-трудно е да запазиш баланс и да стъпиш на онова, което носиш в себе си.

Но именно то е светлинката, която да запалим за другите. С мир в сърцето, с ясни помисли. В които винаги побеждава доброто.

Красимир Проданов

Природата дава много отговори

Българите вярват, че могат сами да променят Европейския съюз

Гласът на всеки е важен, напомни конференция

Събитието „Български гласове за Европа“ съвпадна с празника на Бургас. На снимката: Илхан Кючюк - евродепутат, Димитър Николов - кмет на Община Бургас, проф. д-р Севдалина Турманова - преподавател в университета „Проф. д-р Асен Златаров“ - Бургас и регионален представител на БАН за Бургаска област, проф. Мария Нейкова - областен управител на Бургаска област, Нина Стоименова - заместник-министър на МРРБ, Кирил Вълчев - генерален директор на БТА

Бъдещето на Европа зависи от самите нас – точно заради това БТА оглави проект, който цели да ни окуражи да изкажем мнение и да очертаем как трябва да се развива континентът ни. Общият ни европейски дом със сигурност има нужда от промяна – а каква да е тя, ще заявят жителите на много наши градове. Първото събитие от цикъла конференции „Български гласове за Европа“ се проведе в Бургас, при това навръх празника на града – Никулден. Затова и самото събитие беше двойно празнично... И защото сложи началото на нещо хубаво, каквото е самата инициатива, и понеже прие оттенъка на един специален за бургаските домакини ден.

Специални бяха и гостите на събитието

Самият формат, избран от организаторите от БТА, залагаше на диалогичността, всеки можеше да получи думата и да чертае смело оная Европа, която е в мечтите му. Затова прагматично и идеалистично се смесиха в изказванията. Темата обогатиха и много от кореспондентите на телеграфната ни агенция. Но нали именно журналистите имат най-детайлен поглед към случващото се в богатия ни на живот, досущ мравуняк, континент.

На първо място, важно е да се говори за общия ни европейски дом – да обсъждаме и да пишем за всичко, което очакваме от него, както ни окуражи и генералният директор на БТА Кирил Вълчев. Модератор на цялото събитие, той раздаваше картите, образно казано – ту забавно, ту строго показваше посоките, в които могат да тръгнат мислите ни. Чуха се много интересни мнения. Някои от тях официално, пред микрофона, а други в също толкова любопитните разговори на чаша кафе в антракта или пък след събитието.

Българите вярват на Европа

Главното всъщност очерта още във встъпителните си думи Теодор Стойчев, ръководител на Бюрото на Европейския парламент в България. Според него българите традиционно имат високо доверие в Европейския съюз. А важните теми са правата ни, опазването на общите ценности, върховенството на закона. Бургазлии, които БТА беше анкетирила на улицата, сякаш потвърдиха това... Още първото мнение, което прозвуча на конференцията, казваше, че наистина най-важно е да сме равни. И да пътуваме с по-бързи влакове, добави прагматично младо момиче. Европейският съюз е най-великото нещо, което ни се е случвало след 1989 г., според възрастен господин.

Харесваме Евросъюза поради три причини

Всъщност случайните мнения на граждани показват желанието ни да не сме част от периферията на Съюза, коментира вече специалният гост на срещата Първан Симеонов, изпълнителен директор на „Галъп Интернешънъл“. Според него българите харесват Европейския съюз поради три главни причини. Първата е тази, че има кой да санкционира нашата администрация, когато греша. Втората – Европа винаги е била и си остава цивилизационен избор. Макар да сме произточно настроени по сърце, разумът ни гледа на Запад. А третата причина според социолога е тривиална – парите, т.е. надеждата за по-добър живот.

Европа е и шанс самите ние да се учим

Това пък е мнението на проф. Гая Христова, ректор на Бургаския свободен университет. Тя обаче веднага добави и лошо последствие – административния език, превърнал се в алтернативен на българския.

Още мнения от конференцията

„Български гласове за Европа“ се оказа повече от динамично събитие точно защото дава възможност местните, по-тихи, така да се каже, гласове, да прозвучат на едно национално ниво. На първото събитие от цикъла мероприятията това си пролича в пълна степен. Сред публиката беше например и медийният експерт доц. Георги Лозанов, който емоционално сравни усещането от Европейския съюз в очите на мнозина като от улов на златна рибка – държим я в ръцете си и очакваме да изпълни трите желания, които ще си намислим. „Европейският съюз трябва да си възвърне общите ценности“, смята той, като предложи още нещо интересно – да има върховна инстанция, представляваща общ европейски съд. Според него либералната демокрация е в основата на сегашните ни достижения,

тя самата е най-голямото постижение на християнството, защото дава възможност всеки да създаде своя идеология.

Директорът на регионалната библиотека „П. К. Яворов“ пък показва, че въздействието от Европейския съюз може да е истински реално. Яна Кършийска напомни, че новата библиотека на Бургас се е родила именно и поради наличието на възможности за финансиране от страна на Европейския съюз и като резултат от неизменната подкрепа на Община Бургас. Така че ефектът от Европейския съюз е пред очите на бургазлии всеки ден.

Отговорите на големите въпроси

Големите въпроси според организаторите на конференцията всъщност са *девет* – точно на тях ще се търси отговор по време и на следващите събития в *Стара Загора, Пловдив* и други български градове. Хората отговарят на анкетен лист, в който питанията са например такива: „*Трябва ли ЕС да забрани използването на въглища? Трябва ли ЕС да въведе еднакво здравно осигуряване на всички в съюза? Трябва ли да се въведе минимална работна заплата в целия ЕС?*“ Ясно е, че отговорите ще са различни – и за правата ни, и за общата европейска армия, пък дори за провеждането на референдуми или уроците по история на Съюза в училище. Затова интересно прозвуча една от препоръките, чути по време на френския цикъл от подобни събития от страна на *Станимир Савов*, кореспондент на БТА в *Шумен*.

Хората от Страсбург са отправили ис-

Кирил Вълчев откри дискусията с Теодор Стойчев и областния управител Мария Нейкова

кане нещата да се случват по-бързо във времето. Безспорно, усещането за мудност е един от големите проблеми, които съпътстват имиджа на цялото това политико-икономическо образование. Самият Теодор Стойчев, като завеждащ Бюрото на Съюза у нас, потвърди, че препоръките от конференцията „Български гласове за Европа“ ще се приложат. Затова и беше интересно какво искат бургазлии от улицата – така, както екипът на БТА беше обобщил отговорите им. Например поне половината от тях са за забрана на въглищата. Но идеята за еднакво здравно осигуряване по-скоро плаши хората засега. Макар че общата, еднаква минимална заплата звучи привлекателно за тях... Поне бургазлии не искат мигранти, но пък приемат радушно идеята в училище да се изучава историята на Европейския съюз.

Да се научим да вървим напред

На фона на всичко това някак философски и омиротворяващо прозвучаха думите пак на Яна Кършийска от бургаската библиотека... А те бяха, че всъщност ние ще си останем все тези индивидуалисти и ще сме си същата нация, но трябва да се научим да вървим напред. Ако продължим с препоръките от конференцията, ще е хубаво също така да използваме красотата на родния език, за да не го забравим в Обединена Европа, по думите пък на ректора на Бургаския университет. И още – да пазим собствената си самоличност, да сме си европейци, но пък и от Ловеч, както поиска друг от кореспондентите на БТА. Чуха се и мнения на евродепутати от България – за жалост, само под формата на видеопослания. Но такива разговори са полезни, защото правят самата Европа реален субект и ни помагат да осъзнаем мисълта, че тя е наше настояще, а по всяка вероятност и бъдеще.

Най-удобни са старите обувки

Народната мъдрост отдавна се е произнесла по въпроса... Просто каквото и да правим, хубаво е и европейските да са ни по мярка. Сега имаме възможност да изявим представите си. Такава е идеята на конференцията – Европа утре да е това, което сме казали днес.

От мястото на събитието:
Краси Проданов

Още за инициативата може да научите на <https://europe.bta.bg>, както и на <https://futureu.europa.eu>

Конференцията „Български гласове за Европа“, организирана от БТА с подкрепата на ЕП, предизвика заслужен интерес

Снимки: БТА

Детска градина без таван и стени

Ако някой преди петнадесет години ми беше казал, че децата ми ще прекарват предучилищното си време изцяло в гората, ще скачат в калта, дъжда, снега, ще бъдат свободни, ще се катерят по дърветата и ще бъдат щастливи, щях да се усмихна и нямаше да му повярвам. Самата аз съм израснала в града, с традиционните кръжоци по чужд език и музика за развиване на всестранната ми личност. За което, разбира се, благодаря на родителите и баба си. Без капка ирония.

Сутрешен оглед

Какво представлява горската детска градина?

Като цяло, това е стандартно предучилищно заведение, което има за цел да социализира и образова деца на възраст от три до шест години. Различното е, че по-голяма част от заниманията на децата преминава на открито, по-често в гората. Мотото на детските градини без тавани и стени, възникнали през петдесетте години на двадесети век в Дания, е, че не съществува лошо време, има само неподходящо избрани дрехи. В Чехия повечето такива детски градини имат комфортна материална база под формата на юрта, каравана или къщичка от кал и слама, където децата играят, почиват след обяд, драматизират приказки, закусват, обядват. Не липсва и културна програма – лекторите водят децата на театър, концерти или в музеи. Моделът на чешките детски градини без тавани и стени е заимстван от Германия, където съществуват вече двадесет и пет години.

Какво ми харесва в детската градина без таван и стени?

Разбира се, свободата – онази чиста,

безгранична свобода, която позволява на децата да се държат непринудено, да бъдат себе си. Начинът на възпитание и комуникацията на лекторите с децата е искрена, без излишни условности. Доверието в способностите и възможностите на малките зашотковци провокира тяхната любознателност и изобретателност. Когато сме в гората и трябва да преминем не съвсем безобидно горско поточе, веднага се събират правилните пръчки, поставят се по правилния начин. Неотдавна малката ми дъщеря ме помоли да ѝ помогна да построим къщичка за горските джуджета. Докато аз се чудех как точно да слепа пръчките, за да придобият някаква форма, нямаша нищо общо с къща, на съседното дърво се издигаше красива постройка от преплетени клонки с покрив от мъх и преддверие. Четиригодишната ми дъщеря с невиждана сръчност избираше, чупеше и редеше клонки, опитваше се да ми покаже как да направя и своята колиба стабилна, но моята очевидно беше лишена от това качество... Харесва ми, че децата от съвсем малки разбират колко е важно да

пазят всяко листенце и мравчица. Не само – през лятото синът ми се опита да събере всички смачкани кенчета от бира на полянката пред блока, в който живеят родителите ми в София. Недоумяваше защо са хвърлени на земята, а не в кофите, които бяха пред входа. Трудно ми беше да му обясня. Всъщност и аз самата нямам отговор на този въпрос.

От горската детска градина научих максимата, че изцапаните на края на деня деца с кал и прах са щастливите деца. В горската детска градина никога не се кара на децата, че ще се измърсят, напротив, могат да проверят дълбочината на всяка локва, да преровят всяка купчина пръст, да съзерцават мравуняци, да се катерят по дърветата, да дялкат пръчки, да си правят дървени лодки и снежни иглута. В горската детска градина децата не са разделени по възраст. Малките имат възможност да се учат от големите. Големите от своя страна се учат да помагат на по-малките. Сега вече тази нееднородна среда ми се струва дори по-естествена. Нима в едно семейство децата са на една възраст? За децата е съвсем логично да правят каквото ги забавлява, да бъдат самите те. Често се опитваме да им попречим, да ги вкараме в пътя на условностите и предразсъдъците. Това неминуемо ще се случи, но защо да не им дадем тези предучилищни години за свобода и познание за самите тях и мястото им в природата? Въпреки че последните двадесет години си повтарям мантрата на Пипи „Не искам да поресна“, някак се случи или може би не съвсем. Имам предвид физическите дадености, някак на четиридесет изглеждам съвсем мъничко по-различно, отколкото на десет. Съвсем мъничко, повтарям. Кой са възрастните? Кога ставаме възрастни? Има ли ритуал на посвещаване, преходен ритуал от детството към света на възрастните и ясно разграничаване на детството от света

на възрастните?

Ако преди сто години за възрастен се е смятал някой на двадесет, то в съвременния свят и индивиди по-близо до тридесетте не се възприемат изцяло като възрастни. Немалко младежи на Христова възраст все още живеят с родителите си. Разбира се, за всеки е различно, но като цяло моделът на поведение се е променил.

От правна гледна точка човек носи отговорност за постъпките и делата си с навършването на пълнолетие. Със започването на първата работа и напускането на родния дом пък поема отговорност за финансовата си издръжка. Един вид „излитане от гнездото“. Кое обаче от всички тези неща ни дава правото да се наречем наистина възрастни? Отговорността за себе си и зависимите от нас беззащитни или малолетни.

На мен и в момента ми е трудно да се възприема като възрастна, въпреки че имам три деца, съпруг, възрастни приятели/ки, кучета, котки и много грижи покрай тях. Но мисълта ми беше за горските детски градини, а малко се отвлякох от темата.

Всичко започна преди 22 години

Тогавя пристигнах в Чехия с идеалната цел да продължа образованието си. Неусетно времето минаваше и преди девет години назря моментът за решаване на детската градина за голямата ми дъщеря, която тогава навърши три годинки. Разбира се, в началото разглеждах детски градини в Прага с немски, английски, флейта, пиано и други. Струваше ми се изключи-

чително важно да придобие колкото може повече умения, преди да тръгне на училище – да говори поне два езика освен българския, да свири на музикални инструменти, да се научи да пише и да чете. За нейно „нешастие“ неотдавна се бяхме преместили да живеем на село, но на мен все ми се струваше, че тя трябва да расте сред стените на града, с ценностите на градските деца. И аз бях пораснала в голям град. Обичах природата, но не се чувствах сигурно в нея. Не катерех планините, нито пък обикалях горите. Още не ми беше дошло времето за това.

Горска детска градина

Съвсем случайно една приятелка ми каза за съществуването на детски градини в природата, без тавани и стени, в гората. Стори ми се доста „щуро“, както казва малкият Никола. Признавам, никога не бях чувала за

подобно нещо, но веднага си представих страшна буря и клетото си дете мокро до кости, зъзнещо под някое дърво. Имам известен респект към природните стихии. Стори ми се странно, опасно. Погледнах програмата – сутрешен кръг, закуска, разходка, свободна игра, обяд, приказка, спане на шалте на земята, отново свободна игра. Запитах се: „Ами английския, немския, пианото?“ Бях „малко“ скептична. Разбира се, осъзнавах, че и децата, както всеки от нас, имат нужда от време само за себе си. Време, в което да мечтаят, да играят, да вземат и да осъществяват решения. Как иначе да опознаят света около тях? Но тогава просто първата ми мисъл беше: Какво ще прави дъщеря ми на такова място? Тя, която знае повечето столици, може да брои до двадесет на три езика и обича повече от всичко да ѝ четат. Само след година-две, повлияна от резултатите, от различните четива, както и от курса „Да уважавам и да бъдеш уважаван“¹, щях сама да проповядвам този модел на възпитание чрез свободни занимания на децата. Тогавя обаче в тези първи дни на културен сблъсък не бях наясно, че двете неща не са взаимоизключващи се. Не се бях замисляла, че ходенето например е много важно за правилното функциониране на мозъка на детето, за развитието на мисленето и центъра на речта, че благодарение на движението се формират полезни навици,

¹ Respektovat a být respektován – Pavel Kopřiva; Jana Nováčková; Dobromila Nevolová; Tatjana Kopřivová – чешка книга и курс за отношенията, комуникацията и уважението между деца и възрастни

Покоряване на дърво
или „Виждам всичко“

помага на процеса на учене, дава нови импулси на мозъка – природата се променя непрекъснато, може да бъде изследвана непрекъснато. Сега, почти десет години по-късно, мога да ви убедя, че благодарение на прекараното предучилищно време в гората, дъщеря ми е станала дори още по-любопытна. Има отношение към билки, цветя и дървета, но и към изкуство, езици и литература. Умее да се ориентира и не се страхува в природата. В свободното си време отскача до близката гора и се разхожда с родители, кучета, братя, сестри или съвсем сама с мислите си... Когато преди девет години на първи септември крачех с нея през гората в дъжда и тя се разплака, защото не искаше да остане сама, бях на косъм да я грабна и да я занеса на по-безопасно място. До този ден не се беше отделяла от мен, шокът беше не само за нея, но и за мен. Повечето майки в Чехия остават с децата си до поне двегодишната им възраст, немалко от тях и до четиригодишна. (Чехия е всъщност една от най-социалните държави в Европа по отношение на децата, наистина не съжалявам, че я избрах.) В този дъждовен ден повярвах на Катка – главната лекторка на дъщеря ми, че ако аз се успокоя, независимо от страховете си, и детето ще се успокои. Помогна и лекторът Хонза,

който я разсмя с някаква история. Да, в горските детски градини, в групата от максимално петнадесет деца нямат никакви лелки или учители, а имат лекторка и лектор. С времето разбрах колко е ценен моделът на мъж и жена лектори. Децата имат възможност да се радват на различен вид игри и общуване. Задачата на лекторите е да ги съпровождат, не да ги учат, да им помогнат да открият света около себе си и, разбира се, да им помагат с каквото могат. Още не бях преглътнала отсъствието на нормална тоалетна и течаща вода, но пък магията с красивите млади лектори, свирещи на китара и флейта на терасата на глинената къщичка, издигната от съвместните усилия на родители и лектори, беше налице. Признавам, в този момент и на мен ми се прииска да седна на терасата и да остана там. Времето сякаш беше спряло в онази дъждовна сутрин, а птиците шумно обсъждаха пристигащите деца. И така дъщеря ми започна да ходи на горска детска градина. След нея и синът ми, а сега и най-малката ми дъщеря. Следващата ще съм аз. Обещахала съм си!

С тръгването на такова учебно заведение сменихме и гардероба. Купихме непромокаеми дрехи и обувки. Ако вашите малки момиченца обичат само поли и рокли, няма проблем да ги облекат върху непромокаемия панталон, за да се чувстват принцеси, ако имат нужда от това. Ние го правехме. Получава се много интересно. Понякога изглежда даже леко стилно. Приключението започна, не само нейното, но и нашето. Невероятно беше как за децата нямаше никакво значение лошото време, както сме свикнали да го наричаме. Понякога се питам кой е измислил, че за лошо се смята времето, когато вали. Та нали дъждът е живот за цялата природа... А за децата дъждът представляваше непрекъснат избор на интересни занимания и игри като плитки и дълбоки локви за скачане, капки, които могат да се събират в кофичка, а размесени с малко пясък от саморъчно направения пясъчник от родители и лектори, могат да се приготвят най-изискани детски ястия. През зимата на поляната между дърветата се издигаха иглута, а придвижването до и от детската градина беше на шейна. През пролетта

децата тичаха, катереха се, играеха театър (не на театър) на терасата сред дърветата, които познаваха. Дъщеря ми растеше в изцяло различна среда от тази, която бях свикнала да приемам за нормална. Родих се синът ми, три години по-късно го записахме в същата детска градина. Той наистина беше роден за там, клоните на всички дървета и до ден днешен, почти в пети клас, са най-сигурното му убежище, а запалването на огън и рязането на клони е нормална дейност. Свободата да пораснат навън без постоянните натяквания „Облечи се, ще изстинеш!“, „Не ходи бос, може да се убодеш!“, „Недей, още си малък!“ им дава не само по-добър физически, но и психически имунитет. Увереността в собствените сили и отговорността да вземат самостоятелни решения, надявам се, ще им помага и занапред. В заключение трябва да добавя, че този модел на възпитание и отглеждане на деца може би не е за всеки, но със сигурност има своето място и винаги ще привлича природно и приключенско настроени души. А техните деца ще преминават по пътеката на смелостта¹ и ще могат да си вземат от ябълките на страшния горски дракон, ще си разделят кифличката с „просяка“², скрит в студената ноемврийска гора, ще усетят магията на адвентната спирала³, когато и родители, и деца вървим през тъмната гора само със свещичка в ръка. На пролет ще изнасят мораната⁴ и ще я хвърлят в реката, а на Еньовден ще варят чай за здраве и сила от билки, събрани от самите тях. Спирам до тук. Останалото ще намерят в гората, в къщичката, може би на хамака...

Диляна Анастасова

¹ Празник, свързан с настъпването на есента, в горската детска градина. Целта е децата да преодолеят страховете си, минавайки по пътеката на смелостта.

² Празникът е свързан със св. Мартин, който идва на бял кон, символичен предвестник на първия сняг.

³ Адвентната спирала символизира започването на адвента (според католическата религия четирите седмици радостно очакване на раждането на Исус).

⁴ Изнасянето на морана – езически обичай, свързан с края на зимата.

Напиши ми... книга

Чукча не читател, казва старият виц – чукча писател! И повече от винаги е верен днес

Писането се е сраснало с живота ни

Превърнало се е в такава естествена част от него, че даже трудно можем да го наречем отделна дейност, за разлика например от готвенето. Или пък миенето на чинии.

И писането обаче - като много неща в наше време, има поне няколко страни и състояния. Защото сме облагодетелствани с това да пишем по-различно от всички предишни поколения. Вярно е, и процентът на грамотност е по-висок, но може да се каже, че пишем по един технически незабележим начин. И най-важното – пишем на практика всички!

А това вече е факт удивителен – и веднага се сещам за онази великолепна картина на Репин. Да, на нея са нарисувани казаци, но нали пък започнахме с виц за чукча... Та на картината на руския художник, която е от края на по-миналия век, сигурно два-сетима казаци стоят покрай писаря, призван да записва мислите им. Ако ще го описваме със съвременен език, на това му се вика „колективен чат“! Сега вече ви е ясно колко се е променила функцията на писането, нали?! Правим го ту за удоволствие, ту по принуда... При това е трудно да оцелеем, без да пишем. Най-малкото, защото то е основният начин да оставаме свързани с другите хора през този наш 21. век.

Писането е привлекателно днес – но и трудно

Писането днес се извършва механично

За него помагат електронните устройства, които го улесняват максимално. Просто изваждаме от джоба смартфона – или *умния телефон*, казано по чешки, и започваме да пишем. В същото време обаче все повече се набива на очи, че способността да пишем и грамотността са две много, ама наистина много различни неща! И колкото повече се отдалечават едно от друго, толкова повече се засилва усещането, че... хората днес

са убедени в способността си да се изразяват писмено.

А като пример за тази тяхна убеденост просто погледнете която и да е дискусия на спорна тема – разбира се, там, във вездесъщите социални мрежи.

Ясно е, че поддържаме контакт помежду си с кратки съобщения, в които повечето от нас дори не следят за правописа, като разчитат на електронния ум. Той се справя понякога прилично, друг път комично – като променя думи, съюзи и изречения. Автоматичните функции, създадени за улеснение, много често издават, че умът ни е бил на друго място. Но пък и умът на четящия съответно е съвсем другаде, така че комуникацията си тече завидно добре на едно друго ниво – и хората се разбират съобразно потребностите си.

Отдел „Граматичен“

Това „техническо писане“, както го нарекохме, обикновено се разиграва на четири очи и едва ли е толкова фатално да сгрешим именно там. По-неприятно става, когато пренесем такова отношение към писането на показ именно в социалните мрежи. Тук нещата загрубят, защото очевидци на небрежността ни стават доста повече хора, при това една част

Когато пишем, очертаваме по-ясно целите си

Вдъхновението да пишеш ражда и много книги

от тях са чувствителни към такива проблеми. Най-малкото, рискуваме да ни сметнат за доста по-неграмотни, отколкото сме, пък и да придружат това заключение със съответното отношение.

Има и една особена група потребители – признавам, че у дома ги наричаме „граматичната полиция“. Те са буквално на нокти денем и нощем и не дай боже да объркаш нещо, дори неволно. И тогава сякаш с облекчение възкликват: „Знаех си аз!“ И се втурват да те поправят, тържествувайки в собствената си непогрешимост.

Фейсбук-вазовци и други писатели

Но дори всичко това са бели кахъри, както казваха бабите ни, когато достигнем до следващата категория особености на съвременното писане... Те се появяват в момента, в който решим, че понеже сме много добри в изразяването си на ниво социални мрежи, пък и събираме там достатъчно на брой сърчица и харесвания, значи сме вече половин писатели. Мисълта да направим следваща крачка се оформя постепенно – и изведнъж, получили пореден ласкателен коментар от приятел, прераства в шурата идея да издадем книга. А хрумне ли му на един съвременен Фейсбук-вазов нещо такова, е трудно да го откажеш! При това са безполезни каквито и да е аргументи – например този, че пазарът е изключително сложен и се иска да го познаваш, защото това е част от (не)удоволстви-

ето да си писател! Проблем е и това, че обикновено виждаме успеха на другите, а минорното, така или иначе, е скрито. Решили веднъж, че писането е наше призвание... бързо търсим признание.

Съвременен самиздат

Ако трябва да бъдем честни, процесът се улеснява от днешната система на книгоиздаване у нас, разберайте в България. *Издателствата в крайна сметка са търговски предприятия – при много от тях политиката е такава, че средствата са добре дошли, независимо от... таланта.*

Така че практикуваме един вид съвременен самиздат, който означава, че си поръчваме продукт по свой вкус и усмотрение – все едно да ти

отпечатат името върху тениска. Но като си купуваш тишърт – да употребим и тази хубава „българска“ дума, обикновено е само един и си го носиш с удоволствие. Докато при книгата порядъкът е от няколко десетки през няколко стотици, та до хиляди екземпляри при онези... екземпляри, които вярват безрезервно в таланта си.

На всичко отгоре съответното издателство добавя към продукта книга хубава опаковка, нали тя продава... Заедно с корицата тук са включени рецензиите, коментарите... и кръгът се затваря. Защото сдобили се веднъж с книга, ние се връщаме там, където сме започнали, а именно в личните контакти и социалните мрежи. Идва моментът, в който да убедим всички онези, които са ни под ръка, че е важно да купят нашата книга!

Функции на книгописането

Идеята да напишеш и издадеш книга изпълнява най-малкото три функции. От една страна, писането е важен инструмент в психоанализата – като се захванеш с книга, изразяваш себе си и си изясняваш много неща в живота. Книгата може да е и вратичка към добри доходи, но тук се иска доста по-солидна структура, която да те подкрепи. Ненапразно най-продаваната българска книга в раздел „Нехудожествени“ през последната година носи логото на популярно телевизионно реалити предаване. В общи линии става така, че каквото и да правим, книгата е допълнение към

Социалните мрежи карат мнозина да повярват, че са писатели

имиджа ни в най-различни електронни платформи. И продажбите копират много точно техният принцип – щом някой те харесва там, той е по-склонен да си купи и книгата. Забележете, не заради съдържанието – или заради таланта, който разкриваме... Просто ей така, един вид „лайк“, ама в книжарницата.

Книгата освен това показва и някакъв вид социално положение – готов си да повдигнеш завесата към себе си и да споделиш най-важното с останалите. Това е знак за значимост! Като кажат за някой, че е написал книга, звучи направо като благородническите титли от едно време.

Шоуто (не) трябва да продължи

И като вдигнем порядъчно шум по край себе си, после внезапно всичко утихва. Точно като ефекта от камък, хвърлен в някое жабясало блато. Концентричните кръгове се разнасят и в него се настанява спокойствие. Така стигаме до следващата фаза, която можем да наречем процес на творческо примирие със себе си. Хем сме автори, хем е трудно да си помислим, че можем да продължим. Няма време за това – понякога и пари...

След година социалните мрежи ни подсещат да споделим спомен от ония славни времена, когато сме станали писатели. Правим го донякъде с неохота... защото вече сме на друга вълна.

Просто писането е дяволска работа!

Ако можеше да си общуваме очи в очи, щяхме да знаем много повече за себе си. Без да е нужно да пишем каквото и да е... Но и суетата си иска своето! За 15 минути слава понякога пишем цяла книга. А после пак редим съобщения с грешки.

И ми се върти сега в главата, че прииска ли ми се (пак) да напиша книга, май е по-добре да ида и да засадя дърво. Или поне роза. Нека цъфти за дъжда и птиците. Нали природата е в хармония и без да умее да пише! Пък е създала най-важната книга... Тази на живота.

Писането като хоби

Ако всичко изброено е постигнало у вас точно обратния ефект – и вече сте сигурни, че искате да напишете

Парадоксално поезията е най-желаният жанр – там, където са класиците ни

Съдбата на повечето книги обаче е непривлекателна

книга, ето нещо окуражително! Според една статистика – тя обаче важи за втората ни родина, за Чехия, 97% от написаното свършва във виртуалното кошче на компютъра или казано в ретро стил, „в чекмеджето“. Като се замислим, тези останали три процента са нищожен дял. Но се иска убеденост и вяра, за да попаднем и ние в тази част на статистиката. Със сигурност сред трите процента има творби, които си заслужават. Въпросът е, че липсват каквито и да е критерии за оценка на онова, което създаваме. Но ако идеята да напишете книга се е запечатала дълбоко във вас – може да опитате с детска... Нужно е малко

шантаво въображение и същата онази смелост, която вече споменахме. Сюжетът е някъде наоколо – повечето детски истории са вдъхновени от дреболиите покрай нас. Създават се стихийно, когато забавляваме например собствените си деца. Литературата за деца познава много такива примери! Ето например два – при това са свързани с известни музиканти.

Пол Маккартни се вдъхновява от внуците си и започва да си записва разни дребни истории, които издава като книга, която им подарява. *Ник Кейв* пък направо се влюбва в съседското хлапе и създава специално за малката Есме книга, която и илюстрира.

Ето и няколко конкретни идеи за написване на детска книга:

Измислете смешно име на героя
Добавете няколко несъществуващи думи

Намерете място в сюжета на фъфлещ досадник

Вместо цели изречения използвайте междуметия

Нека има илюстрации – най-добре нарисувани лично

Обърнете думи от мъжки род в женски или обратното

Сложете точка на най-интересното място – така ще има и продължение. Сега стискаме палци книгата да се превърне в бестселър!

По темата за писането... написа

Краси Проданов

(Авторът е чукча – с няколко заглавия в досието си)

Умението да мислиш чрез изкуството

Когато през 1946 г. е основана Филмовата академия на изящните изкуства (FAMU) в Прага, тя е петата в света филмова школа (след тези в Москва, Берлин, Рим и Париж). Нейни възпитаници творят, преподават и създават свои школи по цял свят. Заедно с чехите, в Академията се дипломират и много чужденци, между които и българи. Имената на някои от тях са записани с вечни букви в историята на българската кинематография.

„Виза за океана“, режисьор Лада Бояджиева

Още със създаването си Пражката филмова академия има неписан статус на елитно учебно заведение и студентите ѝ се радват на редки привилегии. Една от тях е достъпът до филми, които по различни причини – политически, идейни – не стигат до екраните на страната. Друга привилегия е добрата техническа база и наличието на студио, в което студентите могат да изпробват уменията си – говорим за времето преди големия взрив на технологиите. Не на последно място са преподавателите, сред които има много звучни имена на чешкото кино, които не само преподават, но и разменят идеи със студентите като с бъдещи колеги. Българската Национална академия за театрално и филмово изкуство (НАТФИЗ), „Кръстьо Сарафов“ започва своята история като двугодишна театрална школа към Народния театър „Иван Вазов“. През 1948 г. прераства в първото българско Държавно висше театрално училище, а през 1954 г. получава статуса на Висш институт за театрално изкуство (ВИТИЗ), „Кръстьо Сарафов“. Но едва през 1973 г. се взема решение да се добави и филмовото изкуство и са

открити три филмови специалности: режисура, операторско майсторство и кинознание. Понастоящем НАТФИЗ е разделена на два равностойни факултета: „Сценични изкуства“ и „Екранни изкуства“. От написаното е ясно, че до 1973 г. българите, желаещи да следват кино-изкуство, могат да го направят само в чужбина. За най-престижен се смята, разбира се, Институтът по кинематография (ВГИК) в Москва, но пражката Академия не му отстъпва. Както пише доц. д-р Клавдия Камбунова, също абсолвент на Академията, „нейните възпитаници обогатяват българското кино с елегантната композиция на чешката операторска школа и задълбочените умения в областта на драматургията, която е базирана не само на традициите в литературата, но и в образците на чешкото кино. Част от авторите внасят деликатен хумор, тънка ирония и аналитичност в областта на документалното кино.“ До 1989 г. в пражката Академия се дипломират 53 българи. Освен с творческа работа в областта на киното и телевизията, някои от тях също така преподават и предават познанията си на следващите поколения.

Първите

На своята страница за жените режисьори в българското кино Адела Пеева с горчивина споделя: „За присъствието на жените като режисьори в игралното ни кино се знае и говори рядко и малко, въпреки че някои от най-известните и обичани български филми са създадени именно от жени“. **Лада Бояджиева (1927 – 1988)** е сред първите български жени режисьори. Заедно с Бинка Желязкова и Ирина Акташева тя пробива път в професията, която и до днес се смята за мъжка. Първо завършва журналистика в Париж, но след това записва и през 1953 г. се дипломира в пражката Академия, специалност „Режисура“. По време на следването се запознава

Лада Бояджиева

с бъдещия си съпруг – Януш Вазов, който също следва режисура. Творчески най-богатият период на режисьорката е работата ѝ в Студия за научнопопулярни филми, където заснема 54 документални, научнопопулярни и учебни филма. Има съществен принос за развитието на българския изкуствоведски филм – с творби като „Истините на Дечко Узунов“, „Тадмор Палмира – мъртвият град“ (1963 г.), „Тива“ (1963 г.), „Завръщането на иконите“ (1965 г.) и много други. Друг един документален режисьор – Юлий Стоянов, пише за нея, че обогатява документалния жанр с нежна и фина поезия.

Януш Вазов (1927 – 2006) е роден в Полша. Наследник е на славния Вазов род и е от първите потомствени режисьори в киното ни – син е на Александър Вазов. Месечник „Култура“ пише за него: „Той бе фин човек, красив и свободолюбив мъж с чувство за хумор“.

През 1965 г. съпрузите започват снимките за съвместния им игрален филм „Завръщане“. Филмът е по мотиви от романа „Подводничари“ на Кирил Видински, виден участник в Съпротивителното движение през Втората световна война, генерал-майор и герой на социалистическия труд. Всичко изглежда политически коректно, но филмът се докосва до темата за съветските концлагери по времето на Сталин и – каква изненада – попада в списъка на забранените филми. На екраните се появява чак през 1989 г.

Въпреки грешната стъпка, двамата творци продължават да работят. Януш Вазов снима както игрални, така и документални филми. С документалния „Сянка над празника“ печели наградата „Сребърен гълъб“ на фестивала в Лайпциг през 1968 г. Лада Бояджиева се връща към научнопопулярните филми. Така и не дочаква края на режима, напуска този свят една година по-рано, през 1988. Съпругът ѝ Януш Вазов умира през 2006 г.

Татко каза, че ще ми купи колело, ама друг път!

Димитър Петров (1924 – 2018) е български режисьор и сценарист, който се дипломира в Прага през 1951 г. Още в първите години намира своето амплуа и завинаги остава в историята като „бащата на българското детско кино“. С филма „Капитанът“ (1963) той открива своята тема и в продължение на три десетилетия снима някои от най-големите шедеври на българското детско кино като „Таралежите се раждат без бодли“ (1971), „С деца на море“ (1972), „Куче в чекмедже“ (1982), „Васко да Гама от село Рупча“ (1986) и много други. Поколения деца порастват с филмите на Димитър Петров. Много от фразите в тях се превръщат в култови – като всеизвестната „Татко каза, че ще ми купи колело, ама друг път!“, която малкият Веселин Прахов обезсмъртява във филма „Куче в чекмедже“. При това малчуганът за малко да се размине с ролята. На пробните снимки се явяват над сто деца, сред които петгодишният Веско. Според разказите Димитър Петков го погалва по главата и казвайки: „Много си мъничък, бе, сладур!“, понечва да отмине. Невръстният кандидат обаче не се дал лесно: „Е – казал, – тогава за какво дойдох?!“

Работата на Димитър Петров с децата буди възхищение навсякъде, където се прожектират филмите му. „Таралежите се раждат без бодли“, чийто успех е феноменален, се прожектира в 46 държави. Във връзка с това, в интервю на Маргарита и Стефан

Саранеделчеви той споделя: „Спомням си, че след един продължителен и изнурителен преглед (сега му казват „кастинг“) за главна роля, една баба възкликна: „Какво повече искате? Внуците ми отговаря на всички условия“. „Не мога да Ви кажа какво повече искам. Трябва да го усетя детето дали става за ролята“ – ѝ отговорих. Да ви кажа, има и още нещо. За децата аз никога не съм бил г-н Петров или г-н режисьор. За тях съм чичо Митко и към всеки епизод подхождам като към детска игра.“ Димитър Петров общува с децата като с възрастни и им поверява реплики, предназначени за възрастните. Той им вярва – и те на него. „Децата не обичат да се вдетиняват – казва режисьорът, – това е характер-

Димитър Петров

„Куче в чекмедже“, работен кадър с режисьора Димитър Петров

но за възрастните.“ За да бъдеш такъв творец, е необходима душа на дете и мъдрост на възрастен. Такива хора са рядкост.

Почива леко, в съня си, няколко дни преди да навърши 94.

„Златното око“ на българската кинематография

През 1956 г. в специалността „Операторско майсторство“ се дипломира **Димо Коларов (1924 – 1997)**. Оставя след себе си над 70 филма, най-известния от които знаем всички: „Козият рог“ (1972).

Биографията му би могла да бъде заснета и филмът в никакъв случай няма да е скучен, тъй като ще разказва за бедно момче, което постига мечтата си. Димо Коларов е син на обу-

щар от Попово. „Портмонето на баща ми винаги беше скъсано и празно – спомня си в едно интервю операторът. – Беше много добър човек. Искеше да стане лекар, ама друго излезе.“ Още от малък припечелва джобните си пари като свиря на акордеон, а освен това мие пода на местното кино, за да го пускат безплатно на проекциите. За един рожден ден получава подарък фотоапарат, което се оказва съдбоносно. През окуляра му светът изглежда различен и непознат. Това е началото на пътя, който след няколко години го отвежда до Прага, където е бленуваната Филмова академия. За да се издържа, свиря по улиците и мие съдове. В по-горните курсове започва да работи като кинооператор в Zpravodajský film – Praha. Наричат го бате Димо и никой не го е

„Козият рог“, оператор Димо Коларов

Димо Коларов

чувал да се оплаква. „Какво по-хубаво от това да правиш каквото обичаш? – казва в едно интервю. – Аз съм щастлив човек. Животът ми е като километрична лента, в която хубавото беше повече от лошото, а смехът превъзхождаше тъгата.“ Още след първите си филми е признат за най-големия български кинооператор. Сред ярките му творби са поеми на операторското творчество като „Слънцето и сянката“ (1962), „Инспекторът и нощта“ (1963), „Вълчицата“ (1965), „Господин Никой“ (1969), „Козият рог“ (1972), „Изгори, за да светиш“ (1974). Методи Андонов споделя, че сцената, в която главната героиня в „Козият рог“ оплаква любимия си, е изцяло негово дело. Катя Паскалева си спомня: „Когато щяхме да снимаме финал-

ния епизод, в който Мария трябваше да види убит любимия си, бях много притеснена, защото Методи ми каза: „Аз нямам решение. Просто следвай собственото си чувство и знай, че ние с бате Димо сме до теб. Каквото направиш, то ще бъде забелязано и хванато от камерата.“ И аз започнах спонтанно, както ми дойде. Въобще не усетих, че срещу мен е имало камера. След това от снимките, които фотографката ни показва, видях как бате Димо е лазил с камерата по земята. Имаше една снимка, където почти правеше взна... Истинският му живот беше в камерата.“ Наградите му са безчет: ордени, звание „заслужил артист“, награди на Съюза на филмовите дейци, „Сребърен Хюго“ в Чикаго за „Козият рог“. Филмът печели и Специалната награда на журито в Карлови Вари.

Доайенът на българското документално кино

Юлий Стоянов (1930 – 2011) е един от най-ярките документалисти в историята на българското кино и – според мнението на колеги и познати – един от най-фините хора, които познават. Дипломира се в специалността „Режисура“ през 1956 г. В творческата му биография има над 60 филма. В статии и изказвания за него прави впечатление уважението както от страна на колегите му, така и на критиката. В описанията на личността му четем определения като благ, пословично

скромен и взискателен към себе си. С изключително висок критерий за етика. Готов всекики да изслуша и всекики да помогне. Талантлива личност и добър човек.

Водеща линия в творчеството му е българинът, неговата история и народопсихология, която изследва деликатно и с разбиране. Дори когато централното събитие или човек е канон за времето си, той не се колебае да го представи под друг, не така лицеприятен ъгъл. Един пример за всички – филмът „След години“, създаден по повод стогодишнината от Априлското въстание. В лентата не само липсва какъвто и да е патос, но освен това в центъра е темата за предателството, предхождащо съби-

Юлий Стоянов

„Дни“, режисьор Юлий Стоянов

тието. Без да обвинява, режисьорът се опитва да проникне в българската народопсихология и внимателно разсъждава за предателството като морален феномен.

Гледната му точка, която развенчава патриотичните митове, често е критикувана. На страницата на Съюза на българските филмови дейци е публикувано интервю, в което Юлий Стоянов отговаря на тези критики и думите му са пълни с разбиране и толерантност: „Не е хубаво да говориш срещу народа си, както се казва, ама такова е положението, какво да правя. Българският характер наистина си е доста тежко нещо. Хората казват – ама, само българите ли сме такива? Оказва се, че по силата на определени исторически обстоятелства българите си имат някаква специфика. И тая специфика, като се извади, лъсват такива едни неща – не съвсем каквито трябва да са. Но наистина българинът трябва да не се поддава на всякакви изкушения – емоционални. А малко повече да има възможност да мисли. Умният човек не трябва да има посредствена позиция, а трябва, като чуе различните становища, малко да се помъчи да разсъждава. Оказва се, че чрез емоции доникъде не се стига – най-много да се изпобием...“ Юлий Стоянов напуска този свят на Бъдни вечер. Казват, че Бог дарява с тази чест само избрани.

„Дали съм постигнал нещо, ще оцени времето...“

Венец Димитров (роден през 1937 г.) е един от големите български кинооператори. Дипломира се в специалността „Операторско майсторство“ през 1968 г. Главен оператор е на 23 игрални филма, между които „Преброяване на дивите зайци“ (1973), „Сватбите на Йоан Асен“ (1975), „Пътят към София“ (1978), „Борис I“ (1985) и „Ла донна е мобиле“ (1993). От 1974 г. е преподавател в НАТФИЗ. Постепенно заема длъжностите ръководител на катедра, декан и заместник-ректор. Защищава докторска и професорска степен. Носител е на десетки държавни отличия, звания и ордени.

В интервю на Соня Александрова по повод 80-годишния му юбилей Венец Димитров споделя: „Животът на родителите ми актьори беляза цялото мое

Венец Димитров

съществуване, потопено в атмосферата на бохемски живот и култура. Ясно е, че за мен друг път освен този на изкуството не можеше да съществува. Личните ми интереси клоняха към литературата и историята, както и хобито да пиша научнофантастични разкази, които никой не прочете и които са безвъзвратно изчезнали. Правех опити и да рисувам. Основното ми забавление все пак бе снимането с подарения от баща ми стар фотоапарат „Войглантер“. Неповторимо бе чувството, че заснетото от мен добива своя визуална форма.“ И още: „Дипломирах съм 8 випуска и съм възпитал над 90 млади оператори, наши и чуждестранни. Не приемам тезата, че „съм ги научил на професията“. Старал съм се да спазват основните професионални и колеги-

„Сватбите на Йоан Асен“, оператор Венец Димитров

ални взаимоотношения, да възприемат техническите и естетическите норми и да ги прилагат спрямо сложните изисквания на драматургията и режисьорските виждания, пречупени през техния вкус и култура. Искам да доказват с всеки свой кадър, че операторът е неделима част от творческия екип, важен за издигане на културния потенциал на нацията.“

Хората такива, каквито би трябвало да бъдат

Един от най-ярките майстори на българското документално кино, **Оскар Кристанов (1937 – 2010)**, се дипломира в специалността „Режисура“ през 1977 г. Критиката пише за филмите му,

Оскар Кристанов

че са изпълнени с колорит и тънък аристократизъм. Оскар Кристанов се вглежда в реалните проблеми на обикновения българин и на съвременната действителност с човеколюбие и чувствителност. Творчеството му спада към вълната, която през 70-те успява да покаже другото лице на хората и обществото. Не с остра критика – което не би било възможно, но насочвайки камерата към истински, живи хора. И без капка патос. Дори заглавията на филмите му подсказват тази линия: „Люпилнята“, „Човещина“, „Дядовци“, „Майсторът“, „Въздухът“, „Надвечер“, „Хосе Санча“ и други. В интервю по повод смъртта му през 2010 г. колегата му от НАТФИЗ, проф. Иво Драганов, пише: „Беше човек на духа и живееше със свои представи за хората такива, каквито трябва да бъдат. Като всеки бохем, се отнасяше снизходително към материалния свят. Обичаше разговора като най-висша форма на общуване, защото имаше какво да сподели. Разговаряше с упование за изкуство, сценарии и филми. (...) Най-отличителната му черта бе неговият вътрешно свободен дух и неподвластна на клишета и стереотипи мисъл.“

Един пример за всички – „Вечният музикант“ (1979). Разказва за Александър Керков – композитор, музикант и педагог, посветил живота си на децата. Филмът е заснет по времето, когато е вече на 78 години. Продава лотарийни билети и балони на улицата. Забавлява хората с остроумия и разкази за миналото си. Заедно с това ръководи духов оркестър в едно училище. Прави го извънкласно, защото не е дипломиран преподавател. Както пише проф. Драганов, „заделя

от стотинките си, за да даде на децата нещо за закуска. И магията става. На 24 май поостарял, леко странен, неписващ се в нормите на социалистическия реализъм, Керков дирижира училищния духов оркестър. Лицата на децата са сериозно щастливи, а той си тананика край тях.“

„Оскар засне филми – пише в същото интервю проф. Драганов, – в които героите, прави или не, се опитват да променят света край себе си към по-добро. Цената на техния избор не ги тревожи. Те са чувствителни, вълнуващи се хора, които не са безразлични към случващото се около тях.“

Катедра „Филмов и телевизионен монтаж“

Обединявам абсолвентите на тази катедра поради простичката причина, че и най-запалените фенове рядко се замислят кой е монтажистът на любимия им филм. Ако си направим стълбичка на филмовите професии, които запомняме, на първо място са артистите и това е логично, тъй като виждаме лицата им на екрана. Веднага до тях се нареждат режисьорите. Нататък обаче започва мъглата. Сценаристите и операторите са в началото ѝ и тук-там виждаме имената им. Монтажистите са в плътната мъгла. А не е правилно. За разлика от художника, композитора и писателя, чиито творби са авторски, филмът е дело на целия екип – неслучайно на церемонията по връчване на наградите „Оскар“ толкова често чуваме да се благодари на екипа. Филмовият екип е фина субстанция и

затова проверените екипи се събират отново и отново.

През 80-те и началото на 90-те години на XX век в специалността „Монтаж“ в пражката Филмова академия се дипломират десет български студенти. След като завършва, Мария Мандажиева се завръща в България и започва работа в студио „Екран“, където професионализмът ѝ получава най-висока оценка. Много от нас познават Светлана Лазарова и нейния съпруг Алан Лазаров, които остават и работят в Чехия. Светлана Лазарова освен това израства и като документалист и театрален режисьор. С реномето на много добър професионалист и работохолик в Чехия се ползва Красимира Величкова.

Две от абсолвентките наред с творческата работа се насочват към преподаване и предаване на знанията на следващите поколения. Едната е доц. д-р Росица Илиева, ръководител на катедра „Филмов и телевизионен монтаж“ в НАТФИЗ. Другата е доц. д-р Клавдия Камбурова, заместник-декан в Югозападния университет „Неофит Рилски“, чиито думи цитирах в началото на статията.

В едно интервю Венец Димитров си спомня за официалната церемония по повод дипломирането на неговия курс и цитира думите на тогавашния ректор на Академията А. М. Броусил: „Не мислете, че сме ви учили да правите кино! Искахме да се научите да мислите чрез изкуството!“

Ели Мандажиева

„Вечният музикант“, режисьор Оскар Кристанов

Как се справих с Шкворецки и с неговите „Страхливци“

В живота не е никакъв проблем да се справиш със страхливци, изпречат ли се на пътя ти. Достатъчно е да тропнеш с юмрук по масата, да повишиш тон или да им отговориш, както заслужават – на мига те са подвели опашка и дим да ги няма.

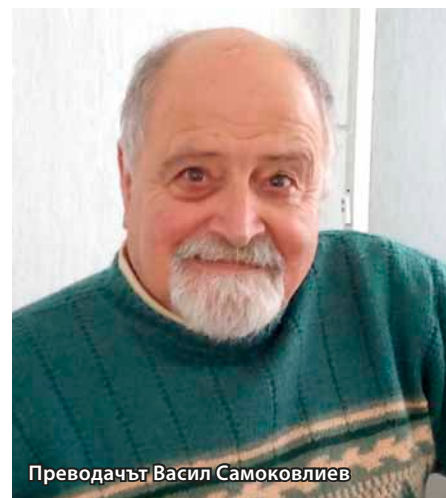
Де да беше така и с книжните „Страхливци“ на чешкия писател Йозеф Шкворецки, които се случи да се изпречат на моя път. Но преди да уточня как и защо се случи така, че аз най-сетне преодолях страха си и се залових да ги превеждам, нека ви припомним кой е Шкворецки и какво се говори и пише за неговия първи роман „Страхливци“.

Йозеф Шкворецки е роден през 1924 г. в северочешкото градче Наход, което в неговите книги се среща под името Костелец. През 1949 г. завършва английска филология и философия в Карловия университет в Прага. Името му нашумява през 1958 г. след излизането на първия му роман „Страхливци“, написан още през 1948 г., последван от политически скандал. Това усложнява живота му, принуден е често да сменя работни места, най-вече като редактор, и когато през 1969 г. спират издаването на романа му „Танковият батальон“ (на български в мой превод „Стигмати“, 2012), решава да остане

в чужбина, където се намира по това време със съпругата си Здена Саливарова.

Установяват се в Канада. Там създават издателство '68 Publishers, в което започват да излизат забранени творби на тогавашните чехословашки дисиденти. Така излизат книги на Милан Кундера, Бохумил Храбал, Вацлав Хавел, Лудвик Вацулик и много други. Издава над 200 заглавия, както и собствените си произведения, преведени на английски. След 1989 г. се завръща в Прага и до кончината си през 2012 г. живее ту в Прага, ту в Торонто.

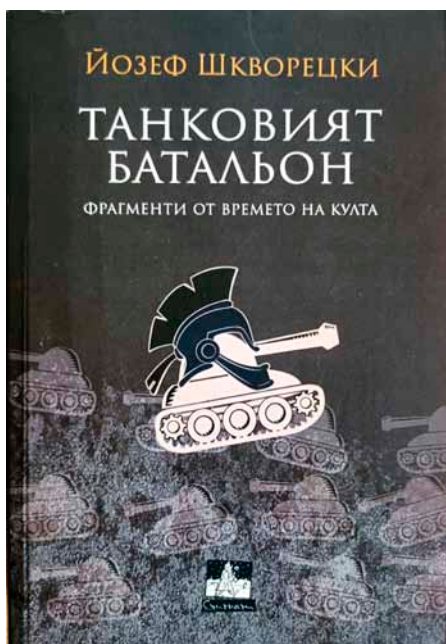
Защо „Страхливци“ излиза десет години след написването си? Естествено, сталинизмът вече някъде се гърчи загърбен и запираните някога неща започват да виждат бял свят. Защо се стига до забрана на издаването му първоначално? Ами сигурно защото в откровено описаните събития от последните дни на войната и първите дни на мира липсва героизмът на представителите на диктатурата на пролетариата, възхитата от идването на Червената армия и прочее. След като прочетете книгата (на което силно се надявам, защото аз така ще ви провокирам, че няма начин да не посегнете към нея!), сами ще се убедите, че авторът не посочва нито един

Преводачът Васил Самоковлиев

страхливец. Читателите сами могат да обвинят в липса на смелост някои от представителите на поколението на родителите на разказвача, основно господата от градската управа. Но те остават някъде в далечен, заден план на фона на събитията и на вълненията на младите герои на романа. Абе, имаха навик цензуриращите сатрапи да дирят под вола теле, а и често го намираха! Ако Шкворецки бе нарекъл романа си „Мераци“, защото те са много повече от страхливците, теле под вола нямаше да открият дори и тия с най-голямата лупа по времето на сталинизма.

И тъкмо мераците са най-очарователното нещо в този, обявен за култов, роман. Съвсем основателно, защото е война, но нейната тегоба някак се губи, макар драстично да я има, защото, война не война, на младите мъже навсякъде по света на тази възраст мисълта им е заета единствено от това коя и как да я прелъстят. Че има ли нещо по-нормално в природата от това? Въпреки стрелбите, били те с пушки, автомати, от танкове или самолети, въпреки проливаната кръв и жертвите, въпреки гнусните садистични сцени на чешка мъст спрямо германските есесовци, те не натоварват читателя, мигом са изтласкани от мераците и фантазиите на младите герои, обединени от любов към музиката в малък оркестър, мечтаещи само да свирят, да обичат и да бъдат обичани. С тържественото посреща-

не на Червената армия и с първия следвоенен концерт на оркестъра на нашите герои, с мечти за музика и любов, съвсем логично, оптимистично завършва и романът. Навярно и заради забраната (която е вид прекрасна реклама!), още с излизането си книгата се радва на огромен успех. В Западна Европа започват да я превеждат, очаква се и да бъде филмирана. През 1968 г. Шкворецки и Милош Форман написват сценарий и се подготвят да снимат филм. Събитията от същата година и емигрирането на Шкворецки попречват да се стигне до реализацията му. В Канада Шкворецки превежда сам сценария си на английски, преговаря с няколко режисьори, но до заснемане на филм „Страхливци“ не се стига. След 1990 г. чешкият драматург Петър Ярховски пише нов сценарий за Иржи Менцел, но и този опит за филмиране на книгата остава безуспешен. По-голям шанс за зрителско възприемане тя добива в театъра. Пражки и провинциални театри на няколко пъти през годините представят нейна драматизация, винаги съпроводжана от изпълнение на джазовите композиции, споменати в романа. Оригиналният ѝ книжен вариант с няколко си издания обаче продължава да води класацията в обществен интерес към броените последни дни от края на Втората световна война и първите дни на мира, така майсторски описани чрез преживяванията на младите герои на Йозеф Шкворецки в „Страхливци“.

Известният чешки писател, издател и дисидент Йозеф Шкворецки

Познавах достойнствата на романа и въпреки това дълги години отлагам предложението на Ани Бурова, нашият ментор за най-качествени книги на чешки автори в ръцете на утвърдените преводачи на български. Не знам защо – навярно заради диалозите в романа, които са прекалено разговорни и трудно бих намирал еквиваленти на български, а пък и за война нещо не ми се превежда. Така или иначе все отлагам, докато ми се случиха неприятни случки с издател, които ме накараха сериозно да се замисля какво превеждам и за кого го превеждам. Дадох си сметка, че с годините съм натрупал опит и умения, които е жалко да влагам в автори, дето съвсем не са по вкуса ми и според моите скромни преценки в никакъв случай няма да останат в историята на чешката литература. Дадох си сметка колко съм глупав и

реших категорично да променя отношението си към избора на автори и издатели. Едно от първите неща, които направих в тази посока, беше да позвъня на Ани Бурова и да ѝ кажа, че съм готов да преведа „Страхливци“ на Шкворецки. С решението си зарадвах и издателката на „Парадокс“ Доротея Манова.

Започнах да превеждам леко притеснен – заради разговорния чешки в диалозите още от първите страници, но скоро се успокоих. Примирих се с мисълта, че по никакъв начин не мога да предам на български деформираното му фонетично звучене, сетих се две-три думички, които да напомнят за оригинала, и толкова. Затруднявах ме и музикалните термини, сглобяването и разглобяването на музикалните инструменти, заглавията на американските парчета, които момчетата свирят. За мой късмет имам съсед музикант, с негова помощ и тези препъникамъни преодолях. Доста умувах как да се справя и с най-употребяваните разговорни изрази като „do prdele“ и „ty vole“, които се срещат в изобилие в текста. Досега първото съм заменял с „по дяволите“ или „майната ти“, но сега разговорите бяха по-драстични. Измислих си едно „бахмаму“ и го слагах и като израз на изненада, и като израз на недоволство. За паразитното обръщение отдавна имам решение – „абе пич“, но в повечето случаи гледам да го избягвам. Такъв паразит се среща сигурно във всички езици и трябва да се търси българският му еквивалент. Много трябва да се внимава! Случи ми се да срещна в превод от гръцки паразитното обръщение

Писателят със съпругата си и с Вацлав Хавел в Музея на националната писменост, 1990 г.

да е преведено буквално, каквото си значи на гръцки, защото е доста шокиращо – „абе, чекиджия“ (извинете!)! Да бе, все едно ние да превеждаме „какво има, говедо“, „какво става, говедо“?! Към размисъл ме тласна и прословутото чешко „aho!“. За съжаление, случи се да го срещна в превод на колега като „чао“, в което няма нищо смущаващо, ако излезе от устата на съвременник, но не и от устата на момче от времето на Протектората... И моите герои бяха от същото време, та се чудех какво да пиша освен „довиждане“. Ами нали ние, българските преводачи, минали през школата на редакторите от миналия век, сме научени да правим всичко възможно, но да избягваме повторенията. А чешките автори, и предишните, и сегашните, май не се и замислят за това – една и съща дума можете да я срещнете поне десет пъти на една страница. Затрудняваше ме и постоянното присъствие на реалии, на имена на хора от онези далечни за мен години, които не можах да открия в страниците на „Гугъл“. Отбелязвах си ги и като приключения с „първата ръка“ на превода, потърсих помощ. За мой огромен късмет, не помня как, търсейки нещо из „Гугъл“, попаднах на доцент Михаел Шпирит, преподавател в Карловия университет, който е посветил основните си изследователски усилия на творчеството на Шкворецки. Написах му, той съвсем скоро ми отговори най-любезно и внесе яснота по всичките

ми въпроси. Затрудни го само една думичка. Силно изненадан от нея, дори се пошегува и ми благодари, че ако не е била кореспонденцията ни, нямало и да знае, че има такава дума в книгата на Шкворецки, а и че някога е съществувало нещо такова. Става дума за някаква конструкция, която присъства в двора на пивоварната и под нея се крият от слънцето нашите герои. *Rampouchník*... Който знае какво е *rampouch*, веднага ще се досети, че трябва да има нещо общо с „висулка“. Така се и оказа! Любезният ми консултант позвънил в пивоварната в Наход, не знам точно кому, но запитаните не знаели. Някой се сетил за много възрастен господин, който навремето е работил в тогавашната пивоварна. Позвънили му, той дал отговор! Заради бирата в старите пивоварни винаги са съществували работилници за лед, складове за лед, а в някои имало и „висулник“. Дървена конструкция, напомняща строително скеле, се заливала през студените зими с вода, която замръзвала по нея във вид на висулки, затова и висулник! Не питах как после са ги събирали, но са се сдобивали с лед за охлаждането на бирата, която се разнасяла по кръчмите. Ето така възникват неологизмите, драги ми читателю! (Естествено, под черта с *бел.пр.* обясних за какво става дума.) А, да споделя и още един свой „неологизъм“. И при Шкворецки, и при Храбал, с когото воювам напоследък, се случи да попадам на думите „*průjezd*“ и „*průchod*“. В чешко-българския

речник те са обяснени, ние, които знаем чешки, също сме на ясно, но не можеш да ги замениш с една дума. Нито „тунел“, нито „проход“ ми седи?! Затова си и измислих свой израз: „*проходен вход*“. Е, в първото му изписване добавям „към двора“, но нататък си е само „*проходен вход*“. Добре, че моя редакторка е великолепната Анжелина Пенчева! Колега и приятел, тя е толерантна и добронамерена (щото съм попадал и на друг тип редактори!), така че не се наложи да водя словесни войни! Да... Ето така си свърших съвестно работата по превода на „Страхливци“ (дадох ви възможност да надникнете и в „кухнята“ на преводача!). С Анжелина Пенчева с лекота намирахме и най-добрите решения за недогледани от мен моменти или спорни такива. Надявам се и вие с лекота да прочетете поредната преведена на български книга на Йосиф Шкворецки! Но най-голямата ми радост след преодоляването на Шкворецки е завръщането ми към любимия, неповторимия вълшебник Храбал и към любимото ми издателство „Колибри“. Ще споделя, че вече съм превел първата книга от автобиографичната трилогия на Бохумил Храбал и тя е вече по книжарниците – „Сватби в къщата“! Работя по втората, „Вита нуова“, и догодина, живот и здраве, ако продължават да ми служат вярно ръцете и двата езика в главата, ще подхвана и третата – „Пролуки“...

Васил Самоковлиев

Писателят на посещение при Вацлав Хавел и съпругата му Дагмар, 2004 г.

Снимки: skvorecky.cz и архив на Васил Самоковлиев

Как духът на свободата излезе от бутилката на тоталитарната държава

Книгата на Ангел Николов Филчев „1968. Смазването на Пражката пролет“ излезе вече и на чешки език

Сутринта на 21 август 1968. През „Щросмайеровия площад“ се придвижва колоната от демонстранти от „Дейвице“ на път към „Вацлавския площад“. Авторът е момчето с пуловера, най-високо на камиона съеззнамето в ръка. Снимка: Емил Фафек

Три години след нахлуването на съветските танкове в Прага през 1968 г. Елена Бонер и нейният съпруг Андрей Сахаров, световноизвестен ядрен физик, пътуват с такси в Москва. Шофьорът на таксито бил доста слохоохотлив и разказвал нещо за себе си, пише в спомените си Елена Бонер, и в един момент двамата с Андрей Сахаров изумени чуват репликата на шофьора: „Това беше, когато чехите ни нападнаха“. „Кой кого е нападнал?“ възкликнал с недоумение Сахаров. „Е, как - отговорил не по-малко учуден шофьорът, - нима не помните? Чехите ни нападнаха в Прага.“ За това как чехите „нападнаха“ руснаците... в Прага разказва българският историк Ангел Николов Филчев в документалната си книга „1968. Смазването на Пражката пролет“. Тя е издадена от Сиела през 2018 г. – точно 50 години след нахлуването на войските на Варшавския договор в Чехословакия. През онази пълна с надежди 1968, потъпкана от съветските танкове, авторът е студент в Прага и свидетел на събитията. Как се предава такова количество

информация, без книгата да доскучае нито за момент, нито пък да затрудни неподготвения читател с многопластовия събитиеен разказ, да го обърка, да го изгуби като в непозната гора сред многото имена на участниците в събитията, сред многобройните персонажи – от тези в Кремъл, които дърпат конците от Москва, през изпълнителите им от Съветския блок, до потърпевшите? Отговорът е: със завидно познаване на материята и с таланта на разказвач. Авторът не само предава фактите и събитията. Той ги анализира и анализът му е обективен и хирургически точен.

Като в пъзел изследването сглобява и подрежда разпилените парченца историческа истина: мемоарна литература, дневници, интервюта, но и огромно количество съветски, чешки, български документи.

Спомените и разказите на очевидците, на- жертвите, на оказващите „братската помощ“ войници и офицери, снимките, карикатурите, лозунгите и анекдотите възстановяват и съвсем живо предават атмосферата на онези напрегнати месеци в Чехословакия преди повече от половин век.

„1968. Смазването на Пражката пролет“ е не само забележителен исторически труд, но и принос за световната историография.

Тази година книгата на нашия сънародник Ангел Николов бе издадена на чешки и едва ли ще е пресилено да се каже, че друго толкова внушително документално изследване няма досега - не само на български, но и на чешки език.

Книгата носи знание и информация, поднесени достъпно, и затова с лекота се чете не само от изследователи, но и от всеки любознателен човек, който иска да проумее тези вече отминали събития и контекста на онова време. И със сигурност ще е увлекателно четиво за ученици и студенти десетилетия и десетилетия напред. В първата глава „Тостът: как се ка-

ляваше дружбата“ авторът въвежда читателите в обстановката след края на Втората световна война, когато германската окупация на Чехия се сменя със съветска, и цитира про- словутия тост на Сталин на вечерята, дадена в чест на чешкия президент Бенеш през пролетта на 1945, където Сталин съобщава на Бенеш, че е информиран, „че вие, чехословаците, на нас, руснаците, не ни вярвате“ и където дава думата си, че СССР няма да се намесва във вътрешните работи на страната:

„Но въпреки това, аз ви уверявам, че ще спазим договора, който сключихме с вас – че Чехословакия ще бъде свободна и независима страна и че ние няма да се намесваме във вашите вътрешни работи. Както си ги направите, такива и ще си ги имате.“

По-късно чешкият президент Едвард Бенеш, един от най-демократичните президенти в Европа, ще признае не без горчивина:

„Дълго вярвах, че поне Готвалд не ме лъже, но сега виждам, че те всички лъжат без изключение. Който е комунист, е лъжец – това е обща черта на всички комунисти и особено на руските. Моята най-голяма грешка е, че до самия край не исках да повярвам, че и Сталин хладнокръвно и цинично ме маме – както през 1935-та, така и по-късно, и че неговите уверения към мен, както и към Масарик са били съзнателно и целенасочено мошеничество.“

Ангел Николов описва събитията накратко:

„След Втората световна война Чехословакия е възстановена, но не може да се откъсне от желязната прегръдка на „освободителите“. Още първите следвоенни избори преминават в обстановката на усиливаща се съветска зависимост. Най-много гласове спечелва Чешката комунистическа партия (ЧКП) и министър-председател на коалиционното правителство става председателят ѝ Клемент Готвалд.

Комунисти оглавяват най-важните министерства, но инструкциите, които получават от Кремъл, са да завземат цялата власт. Затова комунистите създават Народни милиции – незаконни въоръжени отряди от типа на SS, организират демонстрации и в началото на 1948 г. предприемат силен натиск. В знак на протест министрите демократи подават колективно оставка. Вярват, че Бенеш няма да я приеме или ще назначи нови избори, но това не се случва. Така комунистите получават цялата власт, а единственият министър некомунист Ян Масарик се самоубива при неизяснени и странни обстоятелства.“

Ако тогава светът се е досещал какво се крие зад странното оттегляне на

Съветски войници, окупирани сградата на ЦК на Чехословашката комунистическа партия и околните улици. Снимка: Йозеф Коуделка

Бенеш, но все пак е тънел в неведение, днес разполагаме със спомените на генерал Судоплатов от НКВД, който подробно описва натиска, шантажа и заплахите към Бенеш:

„В навечерието на 1948 година Молотов ме извика в кабинета си в Кремъл и ми заповяда да замина в Прага, където да организирам тайна среща с Бенеш и да му предлага да напусне с достойнство своя пост, предавайки властта на Готвалд, лидерът на компартията на Чехословакия. За да напомня на Бенеш за неговите тесни неофициални връзки с Кремъл, трябваше да му представя разписка за десет хиляди долара, подписана от неговия секретар през 1938 година,

когато тези пари са били нужни на Бенеш и хората му, за да се прехвърлят във Великобритания. Препоръча ми да му кажа, че в противен случай ще организираме изтичане на слухове за обстоятелствата около бягството му от страната и финансовата помощ, която сме му оказали, за тайното съглашение за сътрудничество между чешкото и съветското разузнаване, подписано през 1935 година в Москва, за секретния договор за предаването на Карпатска Украйна на СССР и участието на самия Бенеш в подготовката на преврат и покушение през 1938 година срещу тогавашния премиер на Югославия. Молотов подчерта, че не съм упълномощен да водя каквито и да било преговори по чешката политика. Моя задача е само да предам нашите условия, като оставя на Бенеш да решава сам как да ги изпълни. Молотов ми повтори своите инструкции много категорично, гледайки ме настойчиво през своето пенсне. Отговорих, че считам, че такава деликатна задача е по-подходяща за човек, лично познаващ Бенеш и имал вече контакти с него. И че такъв човек е Зубов, нашият бивш резидент от предвоенните години в Прага, когото Сталин и Молотов тогава вкарват в затвора за това, че през 1938 година им е съобщил за несъстоятелността на плана на Бенеш да се опре на съмнителни хора в Белград, като не им беше предал и парите. Молотов отговори, че лично аз трябва да се заема със задачата, а кого ще привле-

ка още, си е моя работа. Беше ясно, че не искаше да поема отговорност, а го интересуваше само резултатът. Трябваше да напусна Прага дванадесет часа след разговора с Бенеш, без да чакам отговор.

Със Зубов пристигнахме с влака в Прага през януари 1948 година. От септември 1946 година той беше в пенсия. Неговият следовател Родос го беше пребивал в затвора системно така, че го беше превърнал в инвалид. Куцаше много видимо и можеше да се движи само с патерица. Настанихме се не в посолството, а в скромен хотел, където се представихме за членове на съветска търговска мисия. **Нашата бригада със специално предназначение – 400 души, преоблечени в цивилни дрехи, се беше прехвърлила вече тайно в Прага, за поддръжка и защита на Готвалд.** Официалните съветски представители оказваха върху Бенеш много силен натиск и ние също трябваше да добавим своята лепта. Със Зубов останахме в града цяла седмица. Той преди войната се е срещал с Бенеш в присъствието на нашия посланик Александровски и сега, използвайки цялото си умение и всичките си връзки от миналото, успя да се срещне за петнайсет минути с него в резиденцията му, разположена в самия център на Прага. Зубов предал посланието, заявявайки на президента, че в страната ще станат кардинални промени независимо от това, дали ще се запази или не настоящето ѝ ръководство. Той – Бенеш,

Посрещането на „братската помощ“ на „Вацлавския площад“. Снимка: Йозеф Коуделка

обаче бил единственият, който може да обезпечи предаване на властта плавно и без кръвопролития. В съответствие с инструкцията му беше казал, че не очаква отговор от него, а само му предава това неофициално. По думите на Зубов, Бенеш изглеждал като сломен и болен човек, който ще се постарее да направи всичко възможно, за да избегне взрив от насилия и безредици в Чехословакия. Така, изпълнили мисията, седнахме отново във влака и веднага щом пресяхохме границата, използвайки каналите на местния обком на партията, изпратих, както ми беше заповядано, шифровка до Молотов и копие от нея до Абакумов, тогавашният председател на НКГБ: „Лев получи аудиенция и предаде посланието“ (Лев беше кодовото име на Зубов)“.

Авторът на „1968“ продължава: „През лятото президентът Бенеш подава оставка, а скоро след това и умира. Готвалд поема и неговия пост и в страната се установява обикновен източноевропейски сталинистки режим - съпроводен с репресии, терор и съдебни убийства.“

За пропагандно лъганите с десетилетия поколения, родени и живели по времето на комунизма, и за тези след тях Ангел Николов разкрива същността на съветската империя.

„Парадокс е, че дори потърпевши от тоталитарния режим хора невинатаги намират сили да приемат фактите за него такива, каквито са. Например, че Съветската армия (РККА) не е освобождавала никога никого! Дори

собствения си народ! Тя (независимо от личните подбуди или заблуди на този или онзи войник, или милиони такива) е воювала в така наречената от съветската пропаганда Велика Отечествена война не за освобождаването на човечеството от фашизма, а за оцеляването на мракобесническия режим на Сталин. Престъпленията на нацизма не оневиняват с нищо престъпленията на болшевиките. Замяната на хитлеристката окупация със съветска не освобождава окупирания народи, а само сменя техния окупатор. Термоядрената мощ на Съветския съюз, която заплашва десетилетия самия живот на планетата, не донася

частие на съветските народи. Но по всичко личи, че постсъветските общества още дълго ще плащат „данък илюзии“ на носталгията по несъществуващото светло минало и отминалата имперска военна мощ.“

Особено стряскащ е паралелът с 1948 г., когато Сталин изпраща бригада от 400 съветски терористи, преоблечени в цивилни дрехи. Двадесет години по-късно – през 1968 г., нахлуването на съветските танкове е предшествано от диверсионна, провокационна и шпионска дейност с активното съучастничество на съветското посолство в Прага:

„Само до средата на май в рамките на операция „Прогрес“ в Прага са изпратени между 30 и 50 елитни агенти, които пристигат с фалшиви самоличности на туристи и журналисти от несоциалистически страни. Подчинени са на началника на „Управление С“ ген. Лазарев, но поради големия им брой е създадена и нова тайна резидентура на КГБ в съветското посолство в Прага. Ръководена е от В.В. Суржанин. Нелегалите получават задача да проникнат в „контрареволуционните структури“, да осигуряват информация за тях и ги дискредитират.“

Като цели за индивидуален терор са набелязани и редица писатели, журналисти, студенти, професори. Планира се отвлечане на някои от тях в ГДР (Ян Прохазка – зам.-председател на съюза на писателите, историкът

„Братската помощ“ пред пражкото радио. Снимка: Либор Хайски

проф. Вацлав Черний – един от основателите на КАН и др.).
Още след срещата в Дрезден КГБ пристъпва към активни мероприятия, включително и фабрикуване на „журналистически патици“ (фалшиви сензации) за печата в братските страни.

На 9 май вестник „Берлинер Цайтунг“ (ГДР) поднася сензационна новина, че в ЧССР са навлезли американски военни части, включително и танкове. Очаквало се скоро към тях да се присъединят и части на Бундесвера, които да „установят капитализъм в Чехословакия“. Като доказателство са публикувани и фотографии. ЧТК опровергава съобщенията - в Давле, селище край Прага, просто се снима филмът „Мостът при Ремаген“, за събития от Втората световна война. Танковете дори не са американска собственост, а са наети за американската продукция от Австрия, а статистите са местни граждани. На чехословацка територия няма нито един американски военнотслужещ. Опровержението не е публикувано в братските страни, а активните мероприятия продължават. Част от тях е и акцията „Ходоки“ (пратеници). В нея съветските нелегалци се представят като симпатизанти на Пражката пролет от Запад. Те провокират чехословацки журналисти да пишат и публикуват антисъветски и антисоциалистически статии, които да послужат

Момче е вдигнало герба на Чехословакия, а в дъното се виждат окупаторите с танка.
Снимка: Йозеф Коуделка

като доказателства за наличието на контрареволуция в ЧССР.“
Авторът припомня и други активни мероприятия на КГБ в Прага. Предчленове на чешки организации съветските подставени лица заявяват, че имат връзки със западни организации, които могат да ги снабдят с оръжие. Към идеята обаче няма интерес, затова КГБ решава да я разиграе самостоятелно.

На 9 юли анонимен глас съобщава по телефона за уж намерени оръжия в някакъв канал. Проверят всички канали и не откриват нищо. Но... „Вечерта между 20-21 часа, в пощата в Карлови Вари е пуснато анонимно писмо на немски език, адресирано до

командира на отряда на Народната милиция при ОК на КПЧ. Писмото уведомява, че „определени хора прекарват оръжие от ГФР в Чехословакия“. Като местонахождение на пратката е посочен провереният вече канал. Този път наистина са открити пет брезентови сака с оръжие. Съдържат: 20 американски автомата „Thompson“, 30 немски пистолета „Walter“, пълнители и тежки кутия с патрони – общо 755 броя. Предполага се, че неизвестният телефонен осведомител и авторът на анонимното писмо са едно и също лице. Опитите то да бъде открито не дават резултат. При изследване на находката в Института по криминалистика в Прага е установено, че оръжието произхожда от времето на Втората световна война, консервирано е с гореща смазка съветско производство, а върху един от саковете са открити следи от изличени надписи на руски език. За всичко това е изготвено официално заключение, подписано от следователя от СтБ майор Рудолф Клима. В масмедията разкритието не е оповестено – за да не се нагнетява напрежение с Големия брат.

Още докато случката се разследва, „Берлинер цайтунг“ обаче съобщава за нея, като посочва дори и извършителите – контрареволуционери, платени от ГФР.“

Не без известен сарказъм авторът добавя и приноса на българския комунистически официоз в. „Работническо дело“.

Граждани и окупатори. Снимка: Йозеф Коуделка

Между враговете на „братската помощ“ има деца и бебета в колички.
Снимка: Йозеф Коуделка

Но дори това не е всичко. Оказва се, че през август, в навечерието на инвазията, КГБ има намерение да осъществи и други „специални задачи“, сред които убийства на съветските съпруги на чехословашки граждани, които да припише на „контрареволуционерите“.

Малцина знаят, че наименованието Пражка пролет идва от едноименния международен фестивал за класическа музика, провеждан всяка година в Прага от 1946 насам:

„Тогави Прага, заедно с цяла Чехословакия, празнува годишнината от края на Втората световна война и същевременно 50-годишнината на Чешката филхармония. В това има нещо символично, защото се открива винаги с „Моята родина“ (Má vlast) - цикъл от шест симфонични поеми на емблематичния за чешката музикална класика композитор Сметана, и се закрива с „Ода на радостта“ на Бетовен – днешният химн на Обединена Европа. Названието се прехвърля върху събитията през 1968 г. неслучайно. Въвеждат го западни журналисти, но се възприема от всички, защото изразява духа на времето – на очакванията за раждането на нещо ново и по-добро, с което винаги се свързва и пролетта.“

Но как точно започва Пражката пролет, какво я предизвиква? Нека да дадем думата на автора на „1968“: „В края на 60-те години на 20. век, в резултат на Втората световна война, Европа е разделена на два непри-

мирими лагера: капиталистически и социалистически. Страните от Варшавския договор са под пълното политическо господство на СССР, а диктаторските им режими са укрепени с помощта на могъщ репресивен апарат. Въпреки демократичните традиции още от времето на Първата република, Чехословакия също е управлявана от конституционно овластената ЧКП, дирижирана от КПСС. Положението и в нея е сходно с това в останалите страни членки на Източния блок. Партията ръководи безпрекословно държавата: изпълнителната власт се състои изцяло от комунисти, а Народното събрание от депутати – определени от партията, гласува безотказно изработени от нейния ЦК закони и избира пак така президент. И все пак различия („национални особености“) между режимите има. Наглата и просташка милиционерщина на Живков липсва. Всичко е по-умерено и прикрито, а промените по времето на Хрущов са по-осезаеми. Вече никого не преследват и не изпращат без съд и присъда в концлагер заради дълги коси, къси поли, тесни крачоли, буржоазни бради, вражески вицове, слушане на разложителна западна музика или четене на забранени книги. Хората на изкуството не са дискриминирани заради отклонения от издигнатия в България в ранг на свещена крава „социалистически реализъм“. Дори враговете на Народната власт, мними или действителни, ги

вкарват в затвора след влязла в сила присъда. Направен е опит и за икономически реформи и след 1965 г. са приети някои от идеите на икономиста Ота Шик - за въвеждане на пазарни отношения в социалистическото стопанство. Забележимо е либерализирането и в сферите на културата и науката. Само в Прага по това време има стотици биг-битови групи по подобие на „Бийтълс“ и „Ролинг Стоунс“, на чиито концерти полицията не вилнее с палки (като милицията в България), създават се малките театри (Semafor, Divadlo Na zábradlí, Činoherní klub и др.), започва да излиза либералният вестник на писателите Literární noviny, заражда се Чешката нова вълна в киното (филмът на Иржи Менцел „Строго охранявани влакове“ получава Оскар). Реабилитиран е дори Кафка. По книжарниците се появяват множество западни книги. На конгрес на писателите през юли 1967 г. се поставя дори въпросът за свободата на словото. Променят се и обществените нагласи - за повече независимост. Дори смятаният за ортодоксален комунист първи секретар на ЧКП и президент на ЧССР, Новотни, отказва настаняването на съветски войски и съветско атомно оръжие на чехословашка територия. На доводите на Кремъл, че СА трябва да охранява западните граници на ЧССР Новотни възразява: „Какъв е смисълът да изразходваме милиарди за поддържане на своя 200-хилядна армия, ако тя не може да пази дори границите ни?“. Това естествено му създава врагове сред съветската военщина, което дестабилизира личните му властови позиции, които още повече се разклащат след идването на власт на Брежнев. Тогави, след преврата срещу Хрущов, изпадналият в суетен възторг Брежнев решава да съобщи сам по телефона на всички съветски наместници в страните от Варшавския договор радостната вест за своето възкачване. Нетактичният Новотни обаче приема новината без всякакъв ентузиазъм. Леонид Илич приема това като голяма лична обида и никого не го забравя. Студентината на съветския вожд не остава незабелязана и когато към средата на 60-те икономическите неудачи и общественото недоволство срещу

управлението на Новотни се засилват, опонентите му знаят, че не е непоклатим. И когато през есента на 1967-ма консерваторите в партията се опитват да ограничат либерализацията и изтласкат от властта поддръжниците ѝ, възниква политическа криза. Понеже положението е патово, от Новотни са недоволни всички. Така се обединяват в името на общата най-близка цел – да го свалят от власт. Намеренията им са улеснени от грешките на самия Новотни и от непредвидени обстоятелства. През втората половина на октомври осветлението в едно от големите студентски градчета в Прага (Страхов) започва ежедневно да гасне. Всички работят по предаване на семестриални работи и чертежи и това е много изнервящо. В първите дни неприятният битов проблем е приеман с шегви, но когато това продължава и никой не предприема мерки, обстановката се изостря. На 11 октомври 1967 г. в поредния мрак, сред афектираните студенти се понася спонтанно възгласът: „Jdeme na Hrad!“ (Да вървим към Храда!) Около 1500 души тръгват към президентството със запалени свещи и възгласи „Chceme světlo!“ (Искаме светлина!). Полицията приема това като метафора и разгонва брутално демонстрацията – с палки и водни струи. Мнозина са арестувани, а

срещу инициаторите започва наказателно дирене, което предизвиква нови протести. Два месеца по-късно студентската общност прекратява участието си в ЧСМ (чехословашкия Комсомол) и създава независими студентски съвети. Въпреки че доскоро комунистическият режим не се е съобразявал с общественото мнение, в новата обстановка то има значение. А обществеността смята, че за бруталната полицейска разправа е виновен самият Новотни. Президентът допуска и няколко персонални политически гафа. Особено проблематично е отношението му към Словакия, а връх на грешките му е поканата към Брежнев да посети Прага в навечерието на пленум на ЦК, без да се консултира с Председателството му. Надява се да получи подкрепа от него, но Брежнев е шокиран от огромната опозиция в ЦК срещу Новотни, а е и суетно злопаменен. И според официалната версия предоставил на чехословаците възможността сами да решат кой да ги ръководи. Казал: „Это ваше дело“ – изречение, което се запомня. Но същевременно дал да се разбере, че лично на него му харесва кандидатурата на първия секретар на компартията на Словакия – Александер Дубчек. Същият е живял преди войната с родителите си в СССР, а през 50-те завършва и съветската

Висша партийна школа. Затова Брежнев го нарича „наш Саша“. Преди да си замине, намекнал: „Наш Саша все же хороший товарищ“. И на Януарския пленум през 1968 г., по предложение на самия Новотни, е избран именно Дубчек. С един глас мнозинство, като компромисна фигура – млад, неопитен, с мек и открит характер, приветлив, добронамерен и честен – приемлив и за реформаторското крило, и за сталинистите, и за Кремъл. Така тривиално и по класически за комунистическите традиции сценарий започва Пражката пролет.“

Отначало и чехи, и словаци, свикнали с лъжите, празнословието и с пропагандните клишета на комунистическия режим, не вярват на обещанията на първия секретар за радикални промени и не ги възприемат като нещо сериозно. Но както пише чешкият историк Иржи Хофман:

„Цинизмът беше абсолютно неспособен на Дубчек... Той искрено вярваше в доброто и винаги мислеше, че и другите имат добри намерения. Той често се лъжеше, но от това не променяше своята натура. С течение на времето стана по-предпазлив в политическото си поведение, но до края на живота си си остана доверчив човек – независимо за добро или лошо“.

И ето че за огромна изненада на гражданите на Чехословакия обещаваните промени наистина започват да се случват. Наказателното дирене срещу участниците в Страховската демонстрация е прекратено, служителите на полицията, виновни за бруталното насилие, са наказани. Започва отново да излиза забраненият преди време седмичник на Съюза на чехословашките писатели. Отменен е дискриминационният правилник за прием във ВУЗ и единствен критерий става наистина резултатът от приемните изпити. Премахнат е дори монополът на ЧСМ (Комсомола) и започва свободно сдружаване на младежта. Тези промени отпушват бутилката и духът на свободата излиза от нея. За да бъде смазан от съветските танкове. Но не съвсем, не съвсем.

Даниела Горчева

Снимките са предоставени от Ангел Николов - автор на книгата „1968 г. Смазването на Пражката пролет“

Първите жертви, размазани от камионите на „братската“ помощ. Още в първите няколко дни убитите са вече стотици, въпреки че срещу въоръжените до зъби „освободители“ не е изстрелян нито един куршум. Снимка: Ройтерс

Олга Маркова за Голямото кино

С Олга Маркова се сприятелихме на кинофестивала „Любовта е лудост“ миналата година, но познавам нейното творчество отдавна – още от „Екранът – арена на мнения и съдби“ (1989 г.) – творчески портрети на световни кинотворци. Емоционална, спонтанна и чувствителна, тя винаги има точни оценки за гледаните филми. Затова и разговорите ни за Голямото кино нямаха край.

Киноkritичката Олга Маркова на фестивала „Любовта е лудост“

Госпожо Маркова, бихте ли направили преглед на тазгодишното издание на фестивала „Любовта е лудост“ като тенденция в световното кино? Какви са Вашите впечатления?

Наблюдавам много интересен и интелектуален подбор на филмите, включени във фестивала. Отново темата за емиграцията заема достойно място с два много добри филма – „Пътят на жасмина“ (канадски) и „Светицата на невъзможното“ (швейцарски). В първия гледахме една простичка история, отлично разказана, с великолепни актьори и малко забавено действие, характерно за съвременното канадско кино. В едно малко градче – Ред Ривър – пристига семейство сирийски емигранти, което се настанява у канадски фермер. Гостите са интелигентни, знаят отлично английски, майката е работила в Сирия като журналистка. Лека-полека режисьорът Уорън Сулатъки, който е и сценарист, намира пътя за обединение на тези хора. Всички бяхме зарадвани от този филм. А другият филм – „Светицата на невъзможното“ – отнесе наградата за женска роля, присъдена на актрисата Магали Солие. Швейцарското кино почти не съществува в последните години. Имаха интересни имена, имат и фестивал в Солотурн, в който години наред съм била член на журито. За мен беше изненада творбата на швейцарския режисьор Марк Реймънд Уил-

кинс и сценариста Лани Райн Фелтман. Семейство нелегални имигранти от Перу е сподено от редица нещастия отвъд стените на така наречената американска мечта. Във филма се явява многократно декор на Ню Йорк в едър план – доста хладен и отблъскващ. Зад него стоят много загинали човешки мечти и несбъднати съдби. Филмът, който раздели мненията доста противоречиво, е руският „Вярност“ на режисьора и сценарист Нигина Сайфулаева. Той има много награди, а всъщност би трябвало да получи според мен награда за най-добра актриса. Перфектна е изпълнителката на главната роля Евгения Громова – много странна актриса, с интелигентно и хладно присъствие в кадъра, която ние абсолютно не познаваме, не сме свикнали да гледаме такъв вид руска актриса на екран. В последните тридесет години аз присъствам на фестивалите в Русия и твърдя, че познавам актьорите в руското кино. Тя не играе интуитивно – това е мислещ човек, съавтор на филма. Единствената комедия в конкурсната програма е българският филм „Чичо Коледа“. В световното кино има глад за комедии. Не мога да не изкажа категоричното си задоволство от този филм с трагикомични нотки, който е много наш и който се прие много емоционално от публиката. За сетен път Ивайло Пенчев показа, че умее да работи с актьорите, а те предано

му вярват, стоят зад него и отново защитават марката на много добро българско кино, особено когато става дума за комедия. Негова е Наградата на Община Варна.

„Дъждовен сезон“ с режисьор и сценарист Антъни Чен откри и на публиката, и на критиката една напълно непозната кинематография – сингапурската. Той пристигна при нас с множество награди и номинации от световни фестивали. На отлично познатата в киното тема – за влюбването на гимназист в учителката му, е погледнато от съвсем различен, азиатски ъгъл. Филмът получи Специалната награда на журито и Награда на Гилдия „Киноkritика“. „Златната Афродита“ отиде при португалския „Морален код“. У нас и португалското филмово производство е малко познато. Режисьорът Марио Барозо спазва португалската традиция, която ни респектира с автентичност на средата и реквизита – със сериозни финансови средства, макар че според мен филмът е малко в повече театрален. Цялата среда е чудесно възкресяване на бел епок чрез превъзходната сценографска работа. За оживяването на тази среда важна роля имат актьорските изпълнения на Мария де Медейрош, Марсело Уржеги и Албано Жеронимо. Целият екип, който се грижи за „Любовта е лудост“, заслужава адмирации, защото в продължение на 29 години фестивалът не само продължава да съществува, но и отлично се вписва в картата на световните фестивали. Догодина ще честваме кръгла годишнина, дай Боже.

Вашият нов киноведчески труд „Майсторите и Голямото кино“ (издателство „Изток-Запад“) ще бъде представен на 21 септември по време на София Филм Фест. Издаването на цялостна трилогия за майсторите на световното кино е предизвикано от необходимостта да се остави за поколенията един

компактен труд, надникващ в творческата лаборатория, търсенията и постиженията на творците. Разкажете ни повече за новата си книга.

Книгата е обемна, над 500 страници, с доста илюстративен материал. Голяма част от творците, с които ви запознавам, съм срещнала на София Филм Фест, затова посвещавам този труд на екипа му и персонално на Стефан Китанов – директор на фестивала, благодарение на когото той се осмисли и стана категория А, най-високата в Европа. Започвам трилогията с Алън Паркър – изключителна личност в английското кино, едно от първите имена в Европа. Вим Вендерс е уникален творец. Но много от останалите съм срещала по други фестивали. Вернер Херцог е твърде сложна личност за разговор; много трудно се добрах до него по време на Солунския фестивал. Жан Клод Кариер срещах и в София, и в Русия, и в Гърция. Някои от кинодейците откликнаха с радост, с готовност, но някои никак не желаеха, защото в мое лице виждаха журналист, а се страхуват от жълтата журналистика. Но когато разберат, че съм критик, те се съгласяват на интервю. Най-тежкият ми случай беше разговорът с Джон Малкович, той отказваше докрай. Започна с един въпрос, който ме втрещи: „Гледали ли сте моите театрални роли?“ Била съм два пъти в Ню Йорк, но точно неговите представления не съм гледала. Той отговори: „Как да разговаряме тогава – аз считам моите театрални постижения за много по-високи от филмовите ми.“ Аз казах: „Прекрасно, ето така ще започнем“. И така започнахме – от неговото участие в театъра. По този начин става съчетание на литературата, която се превръща в сценарий и отива или към екрана, или към театралната сцена. Получи се изключително задълбочен професионален разговор на ръба на три изкуства.

Как се насочихте към киното?

Литературата е моя съдба – аз съм завършила българска филология. Не можех да кандидатствам в НАТФИЗ, той не съществуваше тогава и нямаше специалност „Кинознание“. Явих се на един международен конкурс и заминах за Париж да уча кино. Докторската ми дисертация беше на тема „Естетически и структурни връзки

между литературата и киното“ – тема, по която работя през целия си живот и която присъства в книгата – във въпросите ми към всички над петдесет събеседници – световни представители на киното. Това не са интервюта, подчертавам, а творчески портрети. А моите въпроси са вселенски – за развитието на човечеството, за живота и смъртта; екзистенциални проблеми: защо сме на този свят, какво ще отнесем от него, какво ще дадем на децата си, какъв свят оставяме за другите. Особено в един век, който е супер технически за сметка на загубата на човешкото усъвършенстване. Айнщайн нарича техническия прогрес „брадва в ръцете на сериен убиец“. С Гойко Митич се срещнахме в Севастопол преди две години и стана откритие за мен. В детските си години съм гледала негови филми, но той оттогава живее в Берлин, играе в театрите, а никой не знае дори, че е жив. Аз спасих, извадих от забвение много от тези заслужили хора, вие ще видите в книгата. Първата част започва с Алън Паркър, втората – с Мартин Скорсезе, а третата – с Карлос Саура и завършва с Джералдин Чаплин, която очакваме да дойде в София след няколко седмици. Тя е била негова (на Карлос Саура) съпруга и той в книгата говори невероятни неща за нея, независимо, че са се разделили – че такава актриса той не е срещал, че тя е направила всичките му филми значими. Става въпрос за морално-естетически категории, които са вечни, дай Боже да останат. Дано остане тази книга, защото съм разбрала през всичките тези години какво значи да вървиш по ръба между две изкуства – киното и майката на всички изкуства, литературата, да вървиш по този синор, без да паднеш нито от едната страна, нито от другата.

Колко време събирате материал за тази книга?

Двадесет и пет години, последната четвърт от моя живот. Не мога да събера тези хора накуп, търся ги по различни фестивали. Където се случва член на жури или председател, първото нещо, което питам, е кои хора ще присъстват, за да се ориентирам. Аз не се готвя по интернет, защото 90 процента от информацията в него е пълна с грешки. Моите сведения за тези хора съм търсила по енциклопедии, особено като са майстори, по източници, десетки пъти проверени.

За каква читателска аудитория е предназначена „Майсторите и Голямото кино“?

Предварително не съм мислила каква ще бъде аудиторията. Но винаги съм питала за мнението им моите приятели и колеги. Когато видях тяхната реакция, прецених, че съчетанието на всичките ми портрети, плюс няколко нови автори, би могло да представлява интерес и за по-широка аудитория.

Наталия Бояджиева

Олга Маркова е доктор по кинознание, специализирала в Париж и в Москва. Докторската ѝ дисертация е на тема „Естетически и структурни връзки между литературата и киното“. Повече от четири десетилетия тя е канена за член или председател на журита на международни кинофестивали във Франция, Локарно, Солотурн, Белград, Атина и Солун, Русия, Италия, Португалия и другаде. Присъства както в специализирания печат, така и в предавания по радиото и телевизията. Автор е на десет книги, преиздавани и разпространени във всички български културни центрове по света – „От литературата към екрана“, „Един час със...“, „Киното – изкуство или търз“, „Ролята на българската култура в световната цивилизация“ (преведена на английски), „Последните мохикани на киното“, „Последните остават първи“ и други. Излезе от печат и трилогията ѝ „Майсторите и Голямото кино“.

Хората жадуват за театър

Разговор с Диана Добрева, носителка на „Аскеер“ в категория „Изгряваща звезда“ за 2007 г., за режисурата на спектакъла „Медея“ в ТР „СФУМАТО“, София

Диана Добрева – театрален режисьор и актриса

Много смутена се чувствам, когато казвам „Изгряваща звезда за 2007 г.“. Имам чувството, че почти от половин век гледам твои чудесни представления и как през 2007 година чак ти си била изгряваща звезда? Но да се върнем към този звезден миг – мигът, в който обявяват номинациите и ти си в салона на Армията, как се чувстваше, какви мисли ти минаваха през главата тогава?

„Медея“ беше първото ми представление, което направих като режисьор, освен че играя и главната роля в него. Така че беше особено, защото, доколкото си спомням, този „Аскеер“ за изгряваща звезда ми беше даден освен за актьорското изпълнение, и за режисьорски дебют. Така че за мен беше особена тази награда и важна, защото беше първият ми режисьорски опит. Когато го получих „Аскеер“-а – защото човек никога не знае дали ще получи наградата, или не, когато седи в салона – не знам дали изпитах толкова радост, колкото усетих, че върху мен пада огромна отговорност. И според мен всяка награда би трябвало да бъде приемана като отговорност за това, което ти пред-

стои да направиш. И всяка награда е по някакъв начин потвърждение, че си на верния път. И когато получиш потвърждение, че си на верния път, би трябвало с двойна сила и с двоен ентузиазъм да продължиш да работиш. Така че тази награда за мен беше просто потвърждение, че трябва да продължа в тази посока, т.е. да се развивам като режисьор. В този смисъл беше много ценна за мен, защото ми даде път като режисьор. Аз до този момент бях актриса. И отгук нататък последва моят път в режисурата.

В каква степен „навира“ тази награда пътя ти в режисурата и пътя ти по-нататък? Ти не се ли върна повече към актьорската игра?

Имах още няколко опита да продължа като актриса, имах още няколко представления, две или три в „Сфумато“, където бях актриса. Тогава ми се случиха и филмите, които заснех точно в този период – 2007-2010 година. Съвсем случайно и спонтанно се случи моята кинокариера като актриса, но така или иначе акцентът при мен беше да продължа с режисурата.

И така е до ден днешен. Т.е. имах още няколко години, в които по-рядко играех, докато в един момент съвсем се отказах, защото няма как – другото поглъща цялото ти време, цялата ти енергия и няма как да се занимаваш и с двете дълго време.

Това ли беше твоята детска мечта? Или актьорската работа?

Не, моите детски мечти бяха съвсем различни – пак са свързани с изкуство. Много исках да стана балерина, след това свирих на пиано (когато бях осемгодишна, много исках да стана пианистка). Общо взето, всички мечти по пътя ми се проваляха, балерина не станах, защото израснах и станах много висока – в класическия балет трябва да си по-фина, по-дребна жена, за да могат партньорите да те хвърлят във въздуха, да те поемат. Станах много висока и тогава моята учителка по балет, Диди Спасова, каза: „Няма да може в класическия балет, трябва да избереш джаз балета“, аз казах: „Или класически балет, или нищо друго“. И така не станах балерина, след това не станах и пианистка. Т.е. когато тръгнах да се занимавам с театър, аз исках да бъда актриса. Нямах все още тези сериозни намерения към режисурата. Но срещнах Росица Ненчева – аз в началото учих в Театрален колеж „Любен Гройс“, след което, години по-късно, завърших ВИТИЗ. Когато започнах да уча в Театралния колеж, бях с малко дете, сина ми Константин, ставах много рано, в четири сутринта, приготвях и дете, и багажи – с някакви куфари, които пълнех с някакви платове, със свещници, с някакви неща за декор. Тръгнах много рано за Колежа, пристигах в шест сутринта с целия багаж, започвах да редя сценография, да правя откъсите на всички мои колеги (тридесет души клас бяхме). Тогава Росица Ненчева, която беше драматург на Военния театър и преподаваше в „Любен Гройс“, ме наблюдаваше, ми казваше: „Според мен ти трябва да се занимаваш с режисура. Според мен това е твоят път“. Аз казвах: „В никакъв

случай, аз искам да бъда актриса". Но след това животът ми се нареди по нейните думи.

И слава богу, толкова хубави представления направи.

Да, слава богу.

Как се чувстваш с толкова много представления зад гърба си, с толкова много хубави думи, казани за теб, и след толкова много награди? Наградите като думи най-вече, и като признание.

Чувствам се, все едно нищо от това не се случило. И все едно утре трябва да започна от нулата. И особено в момента – имам усещането, много е особено, то се натрупва явно с всеки спектакъл – от всеки спектакъл в мен се натрупва някаква енергия. И в момента се чувствам като на границата на някакъв свършено нов път, дори не мога точно да го формулирам. Просто усещам, че трябва да търся нови пътища, че трябва да търся нов език, че е дошло време за някаква по-кардинална промяна. Най-вероятно и в тази пандемия, през този период, в който всеки от нас остана сам със себе си, имаше време да помислим. Защото, когато сме в репетиции, машината така ни беше завъртяла, че аз дори нямах и един ден, в който да нямам репетиции – едно представление, друго, трето. И изведнъж, когато принудително спряхме, за мен това беше важно – да спра за известно време, да премисля всичко, което се е случило дотук. И ми се струва, че

„Декамерон“, Театър „Българска армия“, 2012 г.

се натрупа една вътрешна енергия, която трябва да ме отведе на нов път. Какъв ще бъде той, ще видим. Аз сега започнах репетиции на нов спектакъл – „Коприна“ по италианския роман на Алесандро Барико, в Пловдивския театър. Усещам, че започва един процес, който е много по-различен от всичко, което съм правила до момента. По нови пътища вървя и се надявам това даде резултат. Може и да не даде, не знам.

А какво е новото, което усещаш в този спектакъл? Не си се захванала със сценография вероятно, нито с музика?

Не, не. Аз работя с екипа, с който съм работила досега – доста по-експериментално подходяме, дори и с

работата с актьорите, което за мен е най-важното. Търсим малко по-различен театрален език, нов и различен за мен. Това е, в тази посока работим. Не е просто, по-сложно е, но се надявам – за всички, както и за мен – да е по-интересно.

Да, със сигурност ще бъде много любопитно. Аз нямам търпение, защото ти оставяш в публиката усещането, че във всеки нов спектакъл влагаеш нещо съвсем ново. И да, ти казваш, че все едно започваш от нулата и все едно за първи път започваш. Но ако си припомним няколко твои спектакъла, които съм гледала през последните няколко години, те наистина стоят като отделни платна, като отделни картини. Много категорично различни и по някакъв начин много определено твои.

Благодаря ти за хубавите думи! Да, старая се във всеки спектакъл. Защото всеки спектакъл третира различна тема, с която искаме да бъде различно. Т.е. да не седим в познатото, да не се движим по лесното. Поради пандемията и това, че много други проекти започваха, прекъсвах, цялата програма за следващата година се разби на периоди. Започнахме репетиции на „Коприна“, спряхме, за спектакъл в Народния театър, по случай стогодишнината от смъртта на Иван Вазов – спектакъл за Вазов. По пиесата, която написа Александър Секулов, която се казва „Балконът на Вазов“.

„Калигула“, Народен театър „Иван Вазов“, 2017 г.

„Одисей“, Драматичен театър Пловдив, 2019 г.

Започваш, спиращ междуременно, идват ли ти и други идеи? Четеш ли други материали, прелистваш ли друга драматургия, мислиш ли си за други проекти?

Ще видим, защото досега не се е случвало да почвам един процес, да го прекъсвам, да почвам друг и да се връщам към стария. Винаги, когато сме започвали един спектакъл, до премиера не спираме. В случая с „Коприна“ прекъсването беше подобрият вариант, защото ще имаме време в тази голяма пауза да изработим сценографията, костюмите, мултимедията, които нямаше да имаме иначе време да изработим. Чисто актьорски ще видим, защото според мен за актьорите не е добре, когато спират, после тръгват в друго, после се връщат. Но се надявам да поддържам с някакви по-кратки репетиции интереса на актьорите и енергията им за този спектакъл.

Как си избираш представленията, как си избираш текстовете, драматургията? И как после правиш разпределение – дали когато си решила и си се спряла на определен драматургичен текст, тогава решаваеш кои са хората за този текст, или докато четеш текста, вече персонажите ти говорят с определени актьорски гласове и знаеш на кой театър ще го предложиш?

Може би няма някакво правило, по което действам. И двата варианта, ко-

ито спомена, са се случвали. По-често първо избирам драматургичния текст, обмислям и после правя разпределение. Но има и обратни случаи – например за „Слугините“, който бях правила в Народния театър, в който играеха Жорета Николова и Александра Василева, още докато четях пиесата (която аз вече познавах добре, но вече, когато трябваше да я поставям, си я припомнях), чувах техните гласове, бях просто убедена, че те са актрисите, които трябва да играят в този спектакъл. Така че различно е, зависи. А как се избира един текст и една тема, в която тръгваш, е много особено, не мога да кажа. Няма правило, това са някакви енергии, които се натрупват около теб по особен

начин. И темата просто излиза пред теб, тя те дебне отнякъде. И се явява пред теб, и знаеш, че в момента не можеш да правиш нищо друго, освен това. Че това е нещото, което ти е най-интересно, най-много те вълнува, може и ти своя принос към тази тема да дадеш. И не само това, ами и ти имаш какво да кажеш през тази тема. Намерил си някакъв ключ, защото много е важно, когато тръгваме в един текст, все пак да имаме един по-различен ключ от всичко, което е правено досега. Или по-различен поглед, т.е. нещо да си открил – ново, малко, различно.

Да, и да поддържаш по-голям интерес, най-малкото в себе си, и интереса да го предадеш и на екипа.
Да, така е.

Да се върнем пак към онзи момент на раздаване на наградите. Кой се зарадва най-много, ти с кого побърза да споделиш? Спомняш ли си какво каза, когато излезе на сцената да си вземеш наградата?

Не помня. Но знам кой се зарадва най-много. Най-много се зарадва, Бог да я прости, моята майка, тя беше жива тогава – Елизабет Карагеоргиева. Тя беше актриса и като такава, за нея беше особен празник това, че взех тази награда. Тя беше човекът, който най-много се зарадва.

И как продължи вечерта после?
Ох, Златна, къде ме пращаш!? Наистина не помня, толкова много

„Казанова“, Драматичен театър „Сълза и смях“, 2009 г.

„Аскеер“-и имаше след това! Когато взех „Аскеер“ за изгряваща звезда, председателят на Фондация „Аскеер“ тогава, Милен Миланов, ме покани да стана режисьор на церемонията „Аскеер“ за следващата година. И аз десет години подред бях режисьор на спектаклите по връчването на наградите. И понеже се занимавах с цялата подготовка, и с всичко, и с толкова много „Аскеер“-и, в момента мига, в който аз взех този мой пръв „Аскеер“, не си спомням. Със сигурност, ако ме питаш какво сме правили след това, всички знаем. Всъщност винаги след „Аскеер“-ите е голям празник. Имаше много дълъг период, в който след награждаването имаше страхотни купони във Военния клуб. Така че със сигурност цяла нощ сме празнували. Винаги е било голям празник и винаги хората са били щастливи. Така са поемали глътка въздух, така че „Аскеер“-ите са хубаво нещо.

Ти от всичките ми гости като че ли си най-тясно и най-емоционално свързана с „Аскеер“-ите, с Фондацията, с наградите. Обикновено повечето хора, с които съм говорила тук, носители на „Аскеер“, ми казват: „Ами, не, след това имаше един такъв период, в който никой нямаше интерес към мен. Никой за нищо не ме канеше“. Започна да се говори за „проклятието“ на „Аскеер“-а, че като ти го дадат, после замира кариерата ти за известно време, за месеци, за години даже. При теб това не съществува, очевидно. Ето, Милен Миланов те е поканил веднага да бъдеш режисьор на церемонията, след това други заинтересуваха ли се от теб? Насочи ли се интересът, започнаха ли да идват покани към теб?

Може би има разлика. Защото другите, които интервюираш за изгряващи звезди, те са актьори и са останали актьори. Разликата е, че аз след това веднага преминах в другия коловоз. И започнах сериозно да се занимавам с режисура. Затова при мен не е имало такъв период, в който всичко да спре. Веднага след „Медея“ Кръстю Кръстев (сега директор на Пловдивския театър, тогава беше директор на Смолянския театър) ме покани. Той беше първият директор, който ме покани в голям държавен театър да

направя представление с трупата на театъра. И беше невероятно преживяване.

Аз заминах за Смолян, където казах, че искам да направя „Макбет“, той каза: „Правй!“ И изведнъж аз се изтъпаних пред тридесет актьори, без кой знае какъв опит все още, защото имам само едно представление, „Медея“, и то камерно. И така минаха едни седем месеца репетиционен процес, който беше невероятен. Това беше период, който никога няма да забравя. Беше много тежко, но и прекрасно. И тогава се роди спектакълът „Макбет“. Той също имаше много номинации, награди и така тръгна. След което ми се обади, Бог да го прости, Венци Кисъв, беше директор на „Сълза и смях“ и каза: „Ела и направи каквото искаш заглавие!“. След „Казанова“ в „Сълза и смях“ имаше един период от около две години, в който не работих. Беше тежък период, майка ми почина след много тежко боледуване...

След което започнах и спектаклите във Военния театър – един много важен период в моя живот. Когато Мирослав Пашов, директор на Военния театър, ме покани да започна да поставям във Военния театър, моето първо представление там, извън „Аскеер“-ите, беше „Декамерон“, след което направих още шест спектакъла във Военния театър: „Йерма“, „Саломе“, „Да играеш жертвата“. Така се случи, че влизах от едно представление в друго. Малко преди пандемията се бях сетила, че съм на ръба на силите си. Бях се уморила, защото в Русия поставих един голям спектакъл, след което се прибрах тук и трябваше

два-три спектакъла веднага един след друг. И усетих умора и си казах: „Може би трябва да спра, не може би, а трябва да спра“.

И дойде пандемията, и принудително спрях, за жалост, т.е. не като лично решение, а отвън. Опитвала съм се да почивам, да спирам, но аз не мога да почивам повече от пет дни. Като отида на море – хората обичат да седят по месец-два – аз като отида, на четвъртия, петия ден не издържам, искам да се прибирам и нещо да работя, да правя. Оказва се, че като че ли това е моят живот. Репетициите. И като че ли извън тях няма нещо, което може да ме задържи.

Малко са хората, които могат да кажат: „Да, ето аз съм си на мястото. Аз се занимавам с това, с което искам да се занимавам, което обичам и с което цял живот съм искал да се занимавам“. Ти си щастлив човек. Това са щастливите хора, според мен.

Не знам, може би. Щастието е нещо много относително, но за мен щастието е това – да съм на репетиции.

Аз ти пожелавам много дълги години това щастие!

Дай боже, за всички нас. След този тежък период на пандемия, театърът да продължава да съществува. Аз мисля, че сега ще има още повече зрители, ще се върнат. Хората жадуват за театър. Така че моите надежди за театъра са много големи. Само да сме здрави, дай боже!

Златна Костова
Видеоинтервю за БТА

Мариус Куркински: Театърът не излиза никога от главата ми

На 39-ия фестивал на българския игрален филм „Златна роза“ Мариус Куркински представи своя втори игрален филм „Засукан свят“ по едноименния разказ на Николай Хайтов. Големият ни актьор е и режисьор, и изпълнител на главната роля в този вълнуващ кино-разказ. Изповедален филм – сага. Партнират му Ана Пападопулу, Вяра Коларова, Камен Донев, Виктория Колева, Велислав Павлов и други. Сценарият е на Емил Бонев.

Заченат извънбрачно в общество, което не приема това, Милю идва на този свят въпреки всички. Постоянно на ръба на живота и смъртта, на любовта и омразата, на отмъщението и прошката. Милю – антигероят, изигран блестящо от Мариус във всичките му възрасти – от младоженец до старец.

На пресконференцията актьорът разказа, че този филм е за човек, роден и веднага отхвърлен от света. Не е кръстен и образован, егоист е, не му е присъща никоя добродетел. В края на живота си стига до самостоятелна промяна. Успява да се прекръсти, открива подчиненото

си състояние пред Бог. Милю въплъщава съдбата на много българи от XX и от XXI век. Във филма се съчетава пре-насяне на националното културно наследство и лична интерпретация.

Увлечена в разказа на твореца, неочаквано до мен достиг-на неуместната забележка на една наша кинокритичка – защо Мариус не е поканил по-млад актьор за ранната възраст на героя, а е изиграл всичко сам. Дали и Брад Пит са го питали същото след „Странният живот на Бенджамин Бътн“, където той е неузнаваем във всички възрасти на героя си?

Залата беше пълна, както винаги, когато Мариус участва. Любимец на публиката, неразгадаем и загадъчен, гений. Би могъл да изиграе всичко. Запленява ни неговата фанатична преданост и любов към изкуството. Сравняват го с Чаплин и с Лорънс Оливие. Когато спомена името му, очите блясват и усмивка разцъфтява на лицата на хората. Сигурно и затова в новия формат на БНТ „Любимците на България“ спечели в категория „Кино и театър“.

Срещаме се във фойето на хотел „Черно море“, след като е дал цяла поредица от интервюта. Мариус е седнал на едно от канапетата в дъното и ми махва отдалеч. Характерната за него приглушена живост, а наоколо му – звездно пространство. Прихлупил каскет над изразителните си сини очи, като че ли да се скрие от тълпата, в дългия ни разговор той даде урок по интелигентност, деликатност и самокритичност. Чуйте го.

Поздравления за чудесната роля на Милю! В тази ужасна борба, която

героят Ви води, не се осъществява съдбата и равносметката само на една личност, а човешката. Какво точно провокира отдавнашния Ви интерес към творчеството на Хайтов?

Една лятна ваканция отидох в апартамента на брат ми, където видях една бяла книга – това беше сборникът на Николай Хайтов „Диви разкази“, подарък от съпругата на брат ми към майка ми, с надпис. Аз, разбира се, бях чел „Диви разкази“ като студент, харесвах ги много, познавам филмите по тях, но не бях чел разказа „Сътресе-

ние“ (по него няма филм).

Като започнах да чета, още при първите изречения си казах: „Това ще е следващият ми моноспектакъл“, защото видях направо завършения образ, видях все едно как Хайтов говори по интервюта – той даваше много интересни интервюта. Просто чух неговия глас към текста; стана ми много интересно и реших да изпълня точно този образ, който никога не съм предполагал, че ще правя.

Дотогава бях правил Чехов, Андрей Платонов, текстове по Библията – Евангелие на Матей, от Стария завет – „Песен на песните“. Не съм и очаквал, че ще се върна към българските корени. Използвах го, защото имах нужда може би от някакво приземяване; всички текстове преди това ме бяха направили малко по-превъзнесен – и в живота, и в театъра.

Хайтов е по-суров човек и автор, а пък и някак си ми проговори много за моите близки, за дядо ми, който не беше си отишъл още тогава, но ми липсваше вече; детството, невинните години. А в този разказ „Сътресение“ изпълнявам ролята като говоря, както дядо ми говореше. Трябва да си доста безчувствен, за да изпуснеш тази възможност, която ти предлага животът – това е един подарък, дар. А и в другите спектакли много играех

себе си, а тук ми се налага да изпълнявам образи, да навлизам в роли, коренно противоположни на моята самоличност.

Не бях правил български моноспектакъл и усетих, че ще е по-директна връзката с публиката, по-пряк пътът, затова продължих с Хайтов. С него имаме доста голямо пътешествие – „Пазачът на овесената нива“, „Черното пиле“ и сега и филмът „Засукан свят“. Нищо чудно пак да продължа в тази насока.

Много търсих, преди да направя „Черното пиле“, някакъв друг текст, но се върнах при Хайтов – голям български автор, човек, много загрижен за нашата нация, за българите; много е разтревожен за обезличаването, за всичко това, което се случи през 60-те и 70-те години с българския народ, с българското село и с опропастването на българската държава, превърната от режима в някаква икономическа, промишлена сила, което е много нелепо и ненужно. Той е много обичан автор и въпреки че са родопски разказите, те са общобългарски и са много добре приети навсякъде. Мисля, че много помагат на публиката. Хайтов е автор, който помага. И сега, като играя „Черното пиле“ и сборния моноспектакъл, усещам как хората веднага се променят, като зазвучи неговият текст. Помнят негови реплики, помнят посланията му, цитират ги...

И салоните са пълни винаги.

Слава Богу, да. Сега нещата са малко променени, публиката е петдесет процента. Аз не се оплаквам. Категорично ни се дава знак, че не може да продължи по този начин нашият живот. Господ иска от нас, явно, промяна, а ние продължаваме така да упорстваме. Ще видим, да не мъдрувам много.

Каква е разликата в преживяванията на актьора в моноспектакъл по разказите на Хайтов и във филма „Засукан свят“?

Съвсем различно е. В моноспектакъла говоря от първо лице, това е монолог. Скоковете, елипсите във времето са много по-лесни, когато един човек разказва живота си в първо лице. А във филма „Засукан свят“ е тъкмо обратното – аз поисках с много малко текст, само чрез действие да пресъздам тази изповед на човека, на Милю. Това е друго изкуство, други изразни средства. Голямо предизвикателство беше за мен. Изпълних голяма част от първоначалния замисъл, бих казал седемдесет процента. Искам да си остане така, както е замислен – един по-премерен, по-укротен киноразказ, само най-необходимото, без режисьорска ексцентричност.

При представянето на филма пред варненската публика Вие казахте, че спомагате за запазването на националните традиции чрез средствата на киноизкуството.

По-скоро за припомняне на националното литературно наследство.

Традициите са по-скоро в етнографската сфера, въпреки че в театъра и киното етнографията трябва да се изучава, тя е нещо много интересно, много дълбоко. Като направя един филм по едно произведение, има по-голям шанс различни видове хора да го видят, които не биха прочели тази литература, и да проявят интерес към нея. Това е и ролята ми в театъра – предизвиквам публиката да ги чете.

Какво е емоционалното Ви отношение към филма „Засукан свят“, на който сте и режисьор, и изпълнител на главната роля? Трудно ли е да се отстраните и да ръководите сам себе си?

Това е един период от живота ми, филмът ми отне три-четири години, тъй като в България процесът на кинопроизводството е труден, бавен, имаше административни пречки. Имам много силен емоционален спомен от снимачния период, който беше в Ивайловград, в селата Мандрица и Свирачи.

Там попаднахме през 2018 г., в края на октомври, в една като че ли втора пролет. В тази местност всичко се раззеленява наново. И аз това нещо бях го проучил, защото ми трябваше такава картина според сценария. Отидохме, валише дъжд, изведнъж на другия ден изгря слънце, настъпи една такава пролет, почти лято. Повеќе не заваля. Аз не бях живял толкова сред природата, не бях ходил толкова дълго време, да речем, с цървули, а ми се налагаше да ходя непрекъс-

нато – по дванайсет часа, колкото е снимачният ден.

Открих за себе си връзката със земята, аз иначе съм човек на сцената, предпочитам да гледам декора повече, отколкото живата природа. Това ми е емоционалният спомен.

Открих природата, връзката с нея, друг въздух, други хора там – една България, която мислех, че е вече изгубена. Намерих много топло посрещане и добри хора – те сами казваха за себе си: „Бедни сме, но сме щастливи“, което е тъжно все пак, защото е един безкраен плодороден край, а на хората не им се позволява да имат поминък – всичко е по някакъв начин узурпирано. Но – какво да се прави, това са директивите, от това оправия скоро няма да има.

Как протече съвместната Ви работа с колегите в „Засукан свят“?

Това е може би едно от най-хубавите неща – този процес. Първо – сценаристът Емил Бонев – с него съм близък приятел от много време. Комуникацията ми с Иван Тонев като личност, оператор и продуцент беше също много полезна. Георги Тодоров – Жози е голям художник, за мен беше чест с него да работя и от него научих много. Актьорите избирах измежду тези, с които съм работил в театъра поне веднъж.

Съгласен ли сте с твърдението, че едва около една десета от българските филми достигат до зрители-те?

Сигурно. За това не са виновни зрители-те, а филмите и хората, които ги правят.

А не са ли тези, които ги разпространяват?

Може би и разпространението. Аз не съм толкова навътре в този бизнес, възложил съм всичко това на продуцента Иван Тонев – Арс студио и не ме интересува какво става там. По-наясно съм как стоят нещата в театъра. Направих всичко възможно като реклама и като интервюта да обявя, че има такъв филм. Той имаше немалко зрители за България и за този период, в който излезе – пандемичния; мисля, че са около 15 000, което не е малко. Слава Богу, Би Ти Ви прояви интерес към него и го разпространи, направи му добра реклама и имаме договор, че ще бъде излъчен по телевизията, когато се надявам, че ще го видят всички българи. По принцип в България малко се ходи на кино, дори на холивудски комерсиални продукции – хората предпочитат да си свалят пиратско копие и да не платят някой лев и аз ги разбирам, защото са бедни.

А може би филмът ще има и фестивален живот?

Не знам, това е единственият фестивал, на който е бил предлаган. Мен не ме притеснява, че той е регионален. Аз съм малко против това – видете ли, един филм успява по фестивали и вече българските критици започват да го възхваляват. Гледал съм няколко такива филма – те не са нищо друго, освен имитации и копия на конкретни филми.

Какви са тенденциите в днешното и в утрешното българско кино според Вас?

Може би има тенденции. Аз не съм гледал скоро български филм, който

да ми хареса, съжалявам, че говоря така. Снощи гледах „Смирен“ с режисьор и сценарист Светослав Драганов. Това е една тенденция, която ми се струва интересна – за едно представяне на българската реалност по много личен, авторски начин, изобличаващ греховния живот, който водим. И това е една хубава тенденция – изобличаването на това, което сме. И във филма „Просто хора“ (сценарий и режисура Игор Иванов) – там също имаше такава реплика: „Всички, всички сме много зле“. В това признание, в това самоизобличаване – тази тенденция може да свърши много работа за спасяване на хора, на човешки души, на невинните, на все още неосквернените хора...

На младите...

Да, да!

Какви са възможностите за осъществяване на таланта в изкуството у нас?

Най-лесно е да кажа, че са много трудни и че положението е тежко. Завършват огромно количество артисти, които нямат работа, което не е добре. Държавата не бива да допуска такова объркване и безотговорно отношение към толкова млади хора. Нека да има, да речем, нулеви години. Театралната система не може да приеме толкова артисти – това е погубване на младост, на човешки животи. Трябва да са много убедени и много силни характери, за да се преборят сами, ако не им помогне някой режисьор. При мен, когато завърших 1993 година, беше още по-страшно – театрите бяха напълно празни. Сега са пълни, хората искат да гледат театър, обичат театъра и те го защитиха. Публиката защити театъра, иначе държавата щеше да го разсипе и него. Зрителите застанаха зад него и казаха, че искат това изкуство. Та тогава театрите бяха празни. Аз обаче, понеже от дете знам, че искам да стана артист и не отидох в никой държавен театър, няхах средства да направя частен театър, а и тогава беше невъзможно това. Всички частни театри не можаха да издържат поради лудостта на годините и на бизнесмените.

Беше тежко време и аз реших да правя моносспектакли – не за да се изиявам само аз. Това ми беше единстве-

ната възможност да вляза през моята собствена врата в театъра. И още в края на трети курс извадих моноспектакъл и отидох при директора на Младежкия театър, той ми разреши да играя на камерна сцена. Естествено, ако се бях провалил, публиката нямаше да го хареса, но се разчу и така по най-естествен път тръгнаха нещата. После веднага направих „Песен на песните“ – втори моноспектакъл, след това – „Дамата с кученцето“ (1996 г.) и там вече публиката стана толкова много, че трябваше да се премества в големи зали. За това се изискват много усилия, страшна упоритост, която не всеки млад човек притежава и много лесно може да бъде отказан, отчаян. Благодарен съм на публиката, защото тя ми е най-големият партньор. През 2019 г. имах щастието да играя моноспектакъла „Мариус 50“ в Арена Армеец пред 7-8 хиляди души! Никога няма да го забравя.

Обича Ви публиката...

Аз не за това... Това е един конкретен театрален процес – възпитаването на тази публика, обгрижването ѝ, воденето ѝ през годините, предлагането на различни видове театър и вслушване в нейната тишина, в нейните паузи и реакции. Сега с новите технологии вече много хора пишат в интернет не просто похвали и поздравления, а конкретни анализи, препоръки, което си е един работен процес, за което благодаря.

Кой е добрият актьор?

Няма много добри актьори в България. Гениалният актьор е Чарли Чаплин, друг няма. Другите ми любими артисти са Мерил Стрийп и Антъни

Хопкинс. Добрият актьор е всеки редови актьор, независимо в кой град, може да не е популярен, който отива на представление, изпълнява задачата на режисьора и тихо и спокойно, кротко се прибира вкъщи. Това е една моя мечта, даже съм си мислил за подобен сценарий, защото имах такъв сън – как един актьор от Варна се прибира в една негова много скромна бяла стая и не мисли за нищо друго, освен за работата си. Няма никакви близки. Аз за себе си не мога да кажа такова нещо. За съжаление в младостта си много време пропилях в забавления и компании с артисти след репетиции...

Нормално.

Нормално е, но бих искал да не беше така, надявам се да се поправя оттук нататък. Вече нещата са доста по-различни.

Наричат Ви Човека театър.

Ами благодарен съм за това. То си е и така – театърът не излиза никога от главата ми, дори и като спя.

Ще умре ли киното, както предсказват някои теоретици, или ще се промени под влияние на електронните медии?

Не мога да давам компетентно мнение по толкова фундаментални въпроси. За театъра знам, че няма. А за киното ще говоря като зрител, но и вече като кинорежисьор – имам два филма. Истинското кино за мен приключи с Бергман, Фелини и Тарковски. Оттам нататък има нещо друго, има нещо ново, не е това кино, което беше. То наистина се променя спрямо технологиите и е прекалено изменчиво, комерсиално и прекалено е индустрия вече. Това не ми допада. Авторските филми са рядкост, новите форми също липсват. Песимистично съм настроен.

Вие участвате като актьор в много филми. Гледате ли старите си филми?

Аз, да Ви кажа, не участвам в чак толкова много филми. Винаги са ми давали поддържащи роли. Чудил съм се защо никой режисьор не видя в мен главна роля за филм. Не ги гледам. Не ги и харесвам много. Може би „Граница“ само харесвам.

Благодаря. Вашето присъствие в изкуството звучи като напев и отеква дълго в сърцето. Желая успех на „Засукан свят“ и на всичките Ви бъдещи творби!

Наталия Бояджиева

Снимките на Мариус Куркински в ролята на Милю от игралния филм „Засукан свят“ са предоставени от студио „АРС“

Музика за небето

Дълги години с голямо сърце и талант я изпълнява камерният ансамбъл „Йоан Кукузел“

На премиерата в Бургас – Дияна Петкова, Румен Спасов и директорът на библиотеката Яна Кършийска

Двигател на формацията още от създаването ѝ е Таня Доганова-Христова. За нея с истинска любов ни разказа Румен Спасов – човек и на словото, и на музиката едновременно. В рамките на една вечер в Регионалната библиотека в Бургас той ни върна с векове назад във времето, за да ни покаже как се е родил феноменът, наречен Йоан Кукузел, и любовта на Таня към музиката му.

Още през 1966 г. тя режисира филм за музикалния реформатор

Продукцията, посветена на църковния певец, който е и канонизиран за светец, се казва „Ангелогласният“. Изнася за първи път пред широката общественост малко известни или пренебрегвани дотогава факти – включително и този за българския му произход. Онова, което знаем за живота му, е удивително – на практика издига музиката на ново, непознато дотогава ниво, като осъществява реформа в самото ѝ записване. Оттегля се в манастир, в Света гора, и твори там до края на земните си дни.

Ражда се и хорът

Създаването на филма се оказва импулс за Таня Доганова-Христова да сбъдне още една своя идея. Наред с работата си като музикален режисьор, тя застава начело на камерен

ансамбъл, който носи името на Йоан Кукузел Ангелогласния. И така започва една приказка, която ражда много музика и любов.

Сега Таня е на 85, но продължава мисията си – наскоро излезе книгата с историята на ансамбъла. Нарекла я е знаково „Трънливият път към славата“.

А хорът наистина печели удивителна популярност. Плочите с изпълненията му се издават в много страни по света. По думите на Румен Спасов, който ни разказва и за книгата, и за Таня, чули веднъж старинната ни църковна музика в такава удивителна интерпретация, много чужденци търсят път към страната ни и посещават

България. Сред тях е дори папа Йоан Павел II, който също обича изпълненията на хора.

Точно филмът, който разказва за таланта на Йоан Кукузел, помага на Таня да получи одобрение свише за създаването на хора. Така започва наистина едно удивително пътешествие за нея и за всички, които откриват посланието на тази музика.

Таня Доганова-Христова иска да покаже България на света

Родена е през 1936 г. и е един от първите възпитаници на хор „Бодра смяна“. Като човек с много таланти, се изявява в най-различни роли – на диригент, на кинорежисьор и на истински мениджър по отношение на проявите и развитието на хора, който ръководи.

Представяйки книгата на Таня, Румен Христов каза и нещо изключително любопитно – особено ако навремето сами сте притежавали плочи например на гръцкото чудо Вангелис или дори на „Пинк Флойд“. Амбицията на Таня и нейните приятели е била да създадат точно такова българско чудо, което да се превърне във феномен в света.

И наистина, деветимата членове на камерния ансамбъл за старинна църковна музика „Йоан Кукузел Ангелогласния“ скоро пеят пред известни личности – пред крале и принцове, президенти и министър-председатели. Имат много почитатели и у нас. Не-

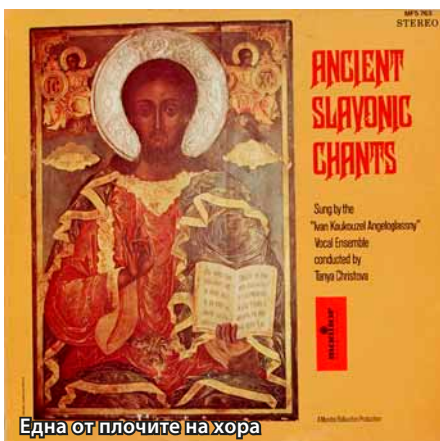
Музикален поздрав от група „Фортисимо“

напразно тогавашната власт си прави самореклама именно с изпълненията на хора. Излизат голям брой плочи, които служат за укрепване на имиджа на социалистическата република.

По-голямата мисия също е изпълнена

А тя е повече от специална – да се прокара мост от времето на славния Йоан Кукузел към съвременieto, от 13. век към нашето време.

„Трънливият път към славата“ – книгата на Таня Доганова-Христова, описва всичко това. Тя си спомня и основните цели при създаването на хора – да направи малък състав от певци, който да изпълнява само стара музика, като притежава репертоар от наши и други православни композитори. И продължава напред, като описва първите стъпки, изпълнените с красотата концерти в църкви и крипти, многото приятели, които печели музиката им. Като ръководител на хора Таня Доганова-Христова се сблъсква и с много провокации, които също описва в книгата си, макар че радостните, щастливите моменти надделяват... Като този в щабквартирата на ЮНЕСКО по случай 1300-годишнината на България и 700-годишнината от рождението на Йоан Кукузел. И точно тогава, наред най-екзалтираните

Една от плочите на хора

мигове от живота си, Таня Доганова-Христова ни пренася в Родопите при дядо Петър и в Балкана, при баба Стефана. Като черпи от тяхната мъдрост, ни кара да повярваме, че и музиката, която цял живот популяризира, крие наистина нашия роден, български светоглед и чистота. А заедно с това и искреност, равна с божествената.

Разгръщаме книгата с Румен Спасов

Редактор на изданието е доц. д-р Дияна Петкова. И тя присъства на срещата, чийто домакин е най-хубавото място - новата библиотека на Бургас. Сякаш като уважение към таланта, който носи българският род и който е в центъра на разговорите

ни цяла вечер, на импровизираната сцена излизат все деца – от вокална група „Фортисимо“. Създадена е в Бургас преди няколко години от Милена Добрева, но вече има и награди, и успехи. Малките изпълнители запяват - и сякаш трелите се втурват към небето точно както по времето на славния Йоан Кукузел. Защото музиката е онова нещо, което помага да преодолеем тленното, злободневното. Историята на Таня Доганова-Христова го доказва.

Красимир Проданов

Снимки: Деница Проданова

Изображение на Св. Йоан Кукузел в музикален кодекс в Манастира на Великата Лавра, Атон, XV в.

Йоан Кукузел е византийски църковен певец и композитор, който е роден около 1280 г. Известен е като Ангелогласния, тъй като е притежавал много красив глас с широк диапазон.

Счита се за реформатор на византийското нотно писмо. Обогалява византийската музика с български интонации.

Йоан учи в школата към църквата „Св. Павел“ в Константинопол. Голяма част от живота си прекарва в Света гора във Великата лавра. Препис от житието на Йоан Кукузел, писано в края на XIV век, се съхранява в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София. „Преподобният Йоан се роди в град Дирахин (бълг. Драч, днес Дуръс в Албания), който е в областта на Охридската архиепископия. По произход той беше българин, но още отрано остана без баща. Майка му, благочестива и богобоязлива жена, се погрижи да му даде християнско възпитание... Йоан имаше хубав глас и затова хората го наричаха „Ангелогласния“, четем в житието му. „След известно време той построи недалеч от

Лаврата малка църква на името на Светите Архангели и килия, в която остана да живее в безмълвие... А в неделя и на празник отиваше в голямата манастирска църква и пееше на Бога с голяма любов и умиление...“ Известни са 90 неговите композиции сред които е т.нар. Хирономическо певческо упражнение „Антиксантари“, „Голямото исю“, „Херувимска песен“ и други. Една от неговите композиции, посветена на майка му, се нарича „Полиелей на българката“. Произведенията му се отличават с богата орнаментика, изискваща виртуозна техника. Канонизиран е за светец скоро след успението си. Българската православна църква го почита на 1 октомври. Възраждането на музиката на Йоан Кукузел започва през 1967 г. с изпълненията на камерния ансамбъл „Йоан Кукузел Ангелогласния“ под ръководството на Таня Доганова-Христова.

Георги Рупчев - силният на нощта

Поетът през 80-те години

Двадесет години след отпътуването на Георги Рупчев от пустата земя не ме напуска картината от неговото стихотворение „Смяна на нощната стража“. Не картината на Рембранд, а онзи „портрет на мъж в забутаната ниша“, който оживява и стои до нощния прозорец, повдигнал завесата и „без да премигне чака,/ видян единствено от мрака“. Още с първото прочитане на това стихотворение то стана за мен образ на Жоро. Този самотен човек, човекът в стаята, която „продължава до ръба на огледалото“, както писа в „Превъртане на световите“:

*... И тази вечер сигурно той дълго ще е пушил,
седейки във креслото си, е слушал радио
и гледал как мъглата от Витоша се спуска,
а виното на малки глътки му се е усаждало.*

*Това е стаята, леглото е приготвено.
Отвъд стената мълчи градът, а също и безкрая.
Мълчание, което е забравил в бързината
напусналият наемател.*

„Пишех предимно нощем“, ще признае. Много негови приятели прекарвахме част от нощите в телефонни разговори с него и така той някак преодоляваше безсънието, точещите се часове. Часовете на един кракъ живот, обречен от болестта, но оплоден от поезията и музиката. Георги Рупчев може би щеше да стане музикант, защото това беше първата му любов. Неговата поезия изцяло е пропита от музиката. Ако се четат на глас стихотворенията или поемите му като „Смъртта на Тибалт“ например, се разбира ясно, че поезията му е музикално произведение... Във време, когато белият стих беше алтернатива на задушаващите канони на соцреализма, Рупчев написа виртуозните си стихотворения в рима, съчетана с бял стих, и те звучаха както никои други. Особено характерни са неговите вътрешни рими, алитерации, метафори, които допринасяха за музикалността на стиха му. Вероятно, ако бяхме по-голяма литература, литераторите щяха да говорят и пишат за Рупчева рима, Рупчева музикалност на стиха, Рупчева поетика... Щеше да се изучава в университета. Той промени езика, промени разбирането за поезия, извади я от нашите

домашни рамки и я постави сред образците на европейската поезия. С няколко реда създаваше не само картина, той създаваше кино в естетиката на Антониони или Тарковски в стихотворения като „Привличане“, „Отдачаване на въздуха“, „Церемония“ и други. В последните си поеми „Гмуркачите“, „Приковаване на огъня“ и „Пътят нататък“ достигна до същността, до сърцевината, премина отвъд границите и погледна над бездната... Поезията му съдържа особен таен код, който не може лесно да бъде разчетен. В тази тайна се навлиза внимателно, бавно, а често не е и нужно да я узнаеш – тя се оказва една от магиите му. „Сигурно в поезията има нещо тайно, скришно, греховно, самотно. (...) Всъщност да пишеш в известен смисъл е противоестественно. Поетът винаги е бил излишен и изключение. Но се оказва, че не могат без него. Поезията е инстинкт за неприспособимост, а сега времената са за приспособяване“, казва Рупчев в интервю през 1994 г. Стихотворенията на Георги Рупчев създават илюзията, че са леко написани, но той ги работеше бавно, внимателно и не спираше, докато не получи желаните резултат. В едно интервю казва: „Никога не съм писал много. И в най-добри времена – 10-12 стихотворения на година. (...) До-

Георги Рупчев с баща си

бре е текстът да ми е готов в главата. Да е структуриран. Първо, трябва да знам как завършва и добре е да знам как започва". Важно е да се каже, че той притежаваше висока ерудиция, която ненаатрапливо присъства в стиховете му и особено в поемите му. Въобще, той бе аристократ по дух, естет, деликатен, но категоричен, дори суров понякога. Беше човек, сякаш дошъл при нас от друго време, въпреки че винаги се е вълнувал какво става извън стените на стаята му, с ясното съзнание за стойността на поезията, за това, че тя надживява времената: „Нормално е човек да се чувства понякога и потиснат, и ненужен. Но поезията е изкуство, което е много по-голямо от историческото време, в което живеем“.

В словото си по повод 40 дена от смъртта на Рупчев със заглавие „Князът на метафоричните състояния“ Иван Теофилов отбеляза още една особеност на поетиката му – театралността: „И театралните акценти все повече се множат. Декорите все повече се прекомпозират. И „играта“, и персонажите върху фона на тази промяна зазвучават в друг, непредвиден контекст и получават друга, изненадваща акустика. И този конструктивен акт още веднъж идва да подсказва, че смисълът на претворяването е в динамичния живот на формите, така съответен на динамичните процеси в нас“.

Въпреки болестта, Георги Рупчев имаше вътрешната сила да пише, да превежда, да не се откаже до самия си край. Никога не се оплака, че е затворник в една стая. Помня как мъчително му беше да напише последните си поеми, за които Иван Теофилов го окуражаваше и след това ги публикувахме в сп. „Сезон“ – едни от най-силните в творчеството му. Неговото невероятно чувство за хумор, сарказъм, ирония и самоирония бяха също много важна част от тази сила на духа. Умееше да разсмява с английското си чувство за хумор, умееше и да „убива“ с него. Преводи от руски и английски на Анна Ахматова и Марина Цветаева, Йосиф Бродски и Николай Гумилев, на Т. С. Елиът, Алън Гинсбърг, Лорънс Фърлингети, Джон Ленън, Робърт Пен Уорън, Уилям Текери, Агата Кристи, Артър Конан Дойл, „Песен на

песните“, рецензии за театър и шест книги, много музика, поезия и приятели, които с годините „оредяват“ – това правеше той. Бяхме приятели – от едно училище, квартал, поезията ни сближи още повече. Помня радостта от излизането на първата му стихосбирка „Уморени от чудото“ през 1982 г., беше си направо чудо да се появи такава книга по онова време. „Нашето поколение, казва той, е поколение на страстно разпиляване. Поколение, което умее да се самоизличава. То просто е предвари очарованието от нещо, то е изживяло вече разочарованието от него. Така, самоунищожавайки се, станяхме „Силните на нощта“ и изживяхме силните си нощи.“ Събирахме се и слушахме музика, говорехме за литература, за изкуство, за всичко, докато пием водка и пушим. Това беше нашият остров, при Поета отивахме, за да разговаряме и да се заредим от него – него, когото болестта бавно, но сигурно разрушаваше. С годините това стана нещо като поклонение, защото си давахме сметка за огромния му талант, изпитвахме респект към личността му. Ето какво пише той в поемата „Силните на нощта“:

*Къде се стича и пропада паметта ни
денем,
отнесена
от светлата амнезия
на битието?
Нощта припомня и развеселява,
нощта
е друго време
на други сили и на друга памет.
Ето:*

*Невидими,
неведоми,
разлюшкани, огромни,
те сърбат от шишетата на мрака.
Каквото трябва –
те ще го запомнят.
Каквото трябва –
те ще го дочакат.
-----*

*Пълзим
в юмруците на сухия октомври,
под стиснатите пръсти
чак нощта се е пропукала
и безнаказано
се скитат из отломките
камионетки, привидения и кучета.*

Поезията на Георги Рупчев съдържа особен таен код, който не може лесно да бъде разчетен

Времето му изтече и той се отправи по стълбата към небето. Дойдоха други поети, нови, повече или по-малко шумни и самохвални – рекламната беше станала новото божество, но стиховете на Георги Рупчев не изгубиха нито частица от позлатата си, а напротив – четат се от младото поколение и се харесват все повече. Странно е и е срамно, че до този момент, подобно на други големи български поети, той няма издадена книга в чужбина. Превеждани са отделни негови стихотворения, но книга няма, и затова няма как той да бъде четен поне на един от т. нар. „големи“ езици.

Георги-Рупчевата поезия сякаш с времето още повече омагьосва и привлича. Чувам го да казва: „Аз знаех всичко предварително,/ очаквах го под изпогризаните нокти на вселената“. Виждам го как иронично се подсмива зад очилата, подпрян на възглавниците в леглото си. Цигарата пада от пожълтелите му пръсти. Пишешката машина е притихнала върху бюрото. Мълчи и пианото отсреща. Вратата към балкона е отворена.

Силвия Чолева

Статията е публикувана в списание „Кино“

Снимки: личен архив на Георги Рупчев

Стихове от Георги Рупчев

Георги Рупчев на излет с приятели

ЧУВСТВО ЗА БАВНО ИЗЧЕЗВАНЕ

Слязохме в бара. Посрещна ни вяло
дансингът като вдовец.
Нямаше никой - ни келнер, ни дявол,
а отгоре се чуваха
гласове.
Магнитофонът, невидим, броеше
нашите и без това броени дни
и примигваха слепи прожектори
с ослепителни
светлини.
Те безшумно се сгромолясваха
в притъмнените огледала.
Като кубчета лед разпиляха се
незащитените ни
тела.
Аз почувствах как изчезваме -
бавно,
всеки на своя стол,
как политаме, как се стопяваме
като подпалени
фигурки от станиол.
Изведнъж ми се стори, че ние сме
призраци
с пуловери, с дънки, с палта
и смутено усецах под ризата
изплъзването на плътта.
В мен се наежваше
далечна
ултразвукова тишина
и гаменски търсих убежище
в твоите колена.
Може и да сме опитни зайци
с програмиран живот и смърт.
Много им здраве на цивилизациите
отвъд.
Аз просто исках да скрия в сянката
притъпените си сетива.
Нека ни мислят за всякакви.
А какви сме? И ние
не знаем това.
Ние танцувахме... С последни сили
обикаляхме дансинга в кръг.
Някъде долу се движеха нашите
сухожилия,
кости,
мускули,
стави
и кръв.

ОБОЖАВАНЕ

От „Невски“ бие шест. Гърми
камбаната и осветени,
кубетата стърчат сами
над съботното суетене.

Вървели сме по този път
през всички съботни съблазни
в предпразника на прясната си плът.
Сега се връщаме белязани.

Небето над главите ни тежи
от куполи и мерници
и кой я знае как ще издържи
разгонената наша верица.

Каква е нашата вина?
Сега е шест. Ще стане седем...
Аз съм застанал отстрана
и слушам как минава времето.

И влизам в храма. И стоя,
потънал в песента на хора.
Не мога храм да построя.
Не мога и да го съборя.

От „Невски“ бие шест. Гърми
камбаната и осветени,
кубетата стърчат сами
над съботното суетене.

ОКОЛО ДЪНОТО

На Деян

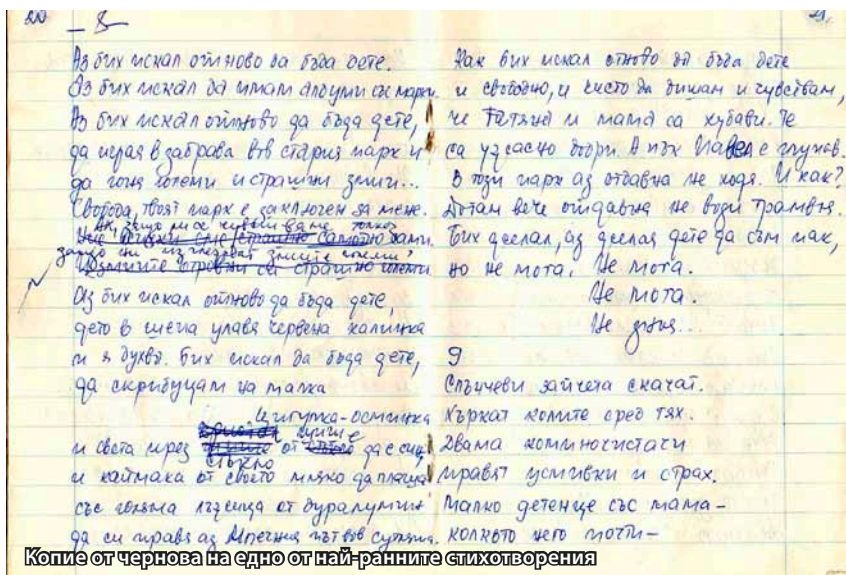
Да се спуснеш на тъмното дъно,
изковано от каменна памет,
там, където преплитат се сънно
котви в своите следи и припламват,

там, където извиват се сини
или тъмнозелени телата.
Онемели, но живи и силни,
те все търсят потънало злато.

Колко века будува водата,
преминава над пясъка, носи
пясък и заличава гнездата
на металните твои въпроси?

Анонимна вода, натъжила
и най-дръзките ти капитани.
Долу, в нея е златната жила,
а по дъното - само останки.

Там - сред пясъчните катакомби -
не ти трябват ни ром, ни сухари.
Само смелост ти трябва да помниш,
че под всяко море спи Сахара.

3OHATA

Това е земята ни, ние градим, тя събаря
и градиме наново, но тука оставаме,
и гадаем кога ли и как ще удари,
и къде ли и как да отидем тогава.

Беше страшно в началото,
после страхът попремина,
постепенно привикнахме да сме заплашени.
Вярно, побягнаха някои. Ала малцина.
По-далече оттук страховете си плащат.
Други останаха да спекулират с имота,
но излезе, че няма ни кой, ни защо да го купи,
и тресе ни нас всичките тука живота,
под небитието ни захлупен.
То и кражбите вече са станали рядкост,
малко сватби се вдигат, не викат оркестри,
но човек има право да си търси радост
и каквото харесва - това да намери.

Оградени сме с грижи, но грижи човешки:
и ни пазят, и идват да видят какво ни е,
и ни пращат храна, за дечицата - дрешки,
и записват, сумтят и си тръгват разстроени.
Мъртъвците са малко, вървят по реда си,
манастирът и черквата повече празни са.
Ние живи сме, попът за здраве ни ръси,
а земята разлюшква камбаната.
Не пропада небето, поглеждаме рядко нагоре,
но земята замахва - огромна, издънена.
Пребояхме се вече - какво, че сме хора.
Не ни иска земята, земята ни пъди.

Но къде да се скрием, какво да издебнем?
Друго място не знаем, навярно и няма.
И не питаме вече къде да се денем.
Все едно. Само чакаме. Чакаме само.

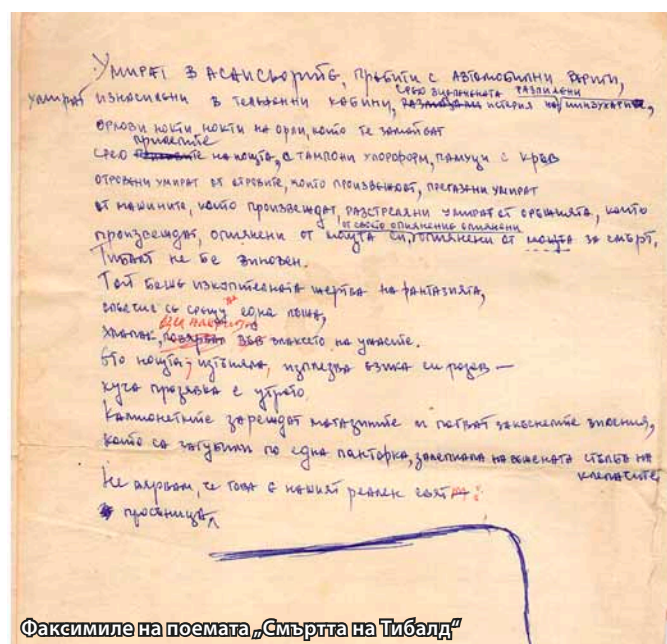
СМЯНА НА НОЩНАТА СТРАЖА

Портрет на мъж в забутаната ниша:
единствен, непознат, недишащ.
Кама в колана и ръката полусвита...
Наоколо се шляят посетители.

От зала в зала бавно се смрачава,
почистиха, затварят.

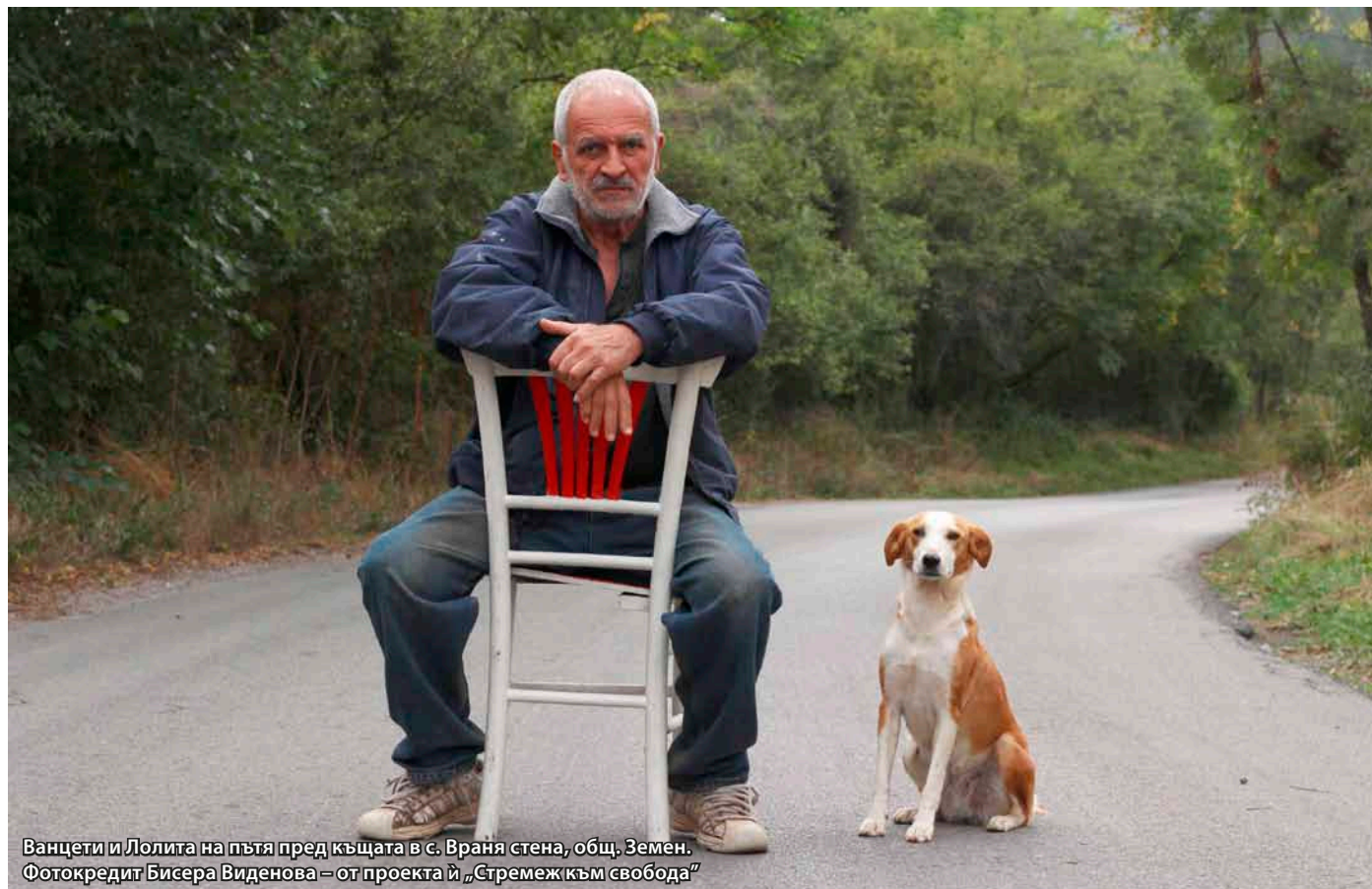
И тогава

стремително изскача от портрета
мъжът - на двадесет и седем, с тъмна дреха,
на жилестата шия блясва златната верига,
той приближава до прозореца, повдига
завесата и цяла нощ, без да премигне, чака,
видян единствено от мрака.

Ванцети Василев: България има нужда от личности, за да се изравни със света

Изморени сме от чакане, а уморените нямат време за морал, казва емигрантът

Ванцети и Лолита на пътя пред къщата в с. Враня стена, общ. Земен.
Фотокредит Бисера Виденова – от проекта й „Стремеж към свобода“

Видях го за кратко – на един от международните панаири на книгата в София. Разменихме няколко думи за книгата му „Да опаковаш вятъра“. А тя е наистина специална – на практика остава единственият по-завършен роден труд, посветен на гения на Кристо. Ванцети Василев обаче е много повече. Първо, историята му е като сбита илюстрация на съдбата ни в комунистическия и посткомунистическия период. Животът му е като филмов сценарий, което се усеща и в интервюто, което ви очаква. Най-силно обаче – поне за мен, остава усещането, че се чувства свободен. А това е нещо, което е проблем за повечето българи. Ванцети може да обясни и защо е така... Ето го сега пред вас в един разговор за изживяното, но и за бленуваното, недостижимото. За живота, който ни събира.

Кой е споменът, който нахлува във Вас най-ярко, когато си представите България?

Не се бях замислял за представата си за България, но спомените, които са идвали и все още идват неповикани и разпокъсани като сънища в моменти на носталгия, са били свързани с родното ми място, къщата ни в Перник и с майка ми – най-свидният образ. При всяко мое начинание, колебание или решение я виждам и чувам ясно еднакво да акцентира на двете думи в изречението „Ти можеш!“. В България живях точно четиридесет и три години. Избягах около рождения си ден и не съществуваше и най-малка перспектива за връщане. Майка ми ме изпрати с китка здравец и сълзи на очите, казвайки: „Не знам дали ще съм жива да те видя пак!“. Всяка година, когато Ню Йорк биваше обзет от шарено и шумно коледно настроение, пред очите ми

изникваше картината на цялото ми семейство, което седи около правоъгълната маса във всекидневната на Бъдни вечер и чакаме дядо ми да разчупи питката с парата и късметите от пъпки на дрян. Непосредствено до входната ни врата беше градината с цветята на майка ми. Тя се конкурираше с една съседка чия градина ще бъде по-красива и въпреки това „сървенование“ си разменяха цветята, които другата нямаше и искаше да захване. Обичах двата големи червени божура и по-малкия, розовия, а ред отвесно изправени керемиди предпазваше стената на къщата от дъжда. Едно лято майка ми работеше в градината. Чухме я, че изпищя. Змия пропълзяла покрай краката ѝ и се скрила под керемидите. Един съсед, който дотърча едновременно с нас, се върна до тях и донесе права лопата. Обърна керемидите една след друга. Змията се беше свила под една от тях.

Съседът я съсече на няколко части с лопатата. Казват, че всяка къща имала своя си змия пазителка и не било на добро да се убива, ако я видиш или намериш. По-късно отчуждиха къщата ни и на нейно място построиха панелен блок. С болка си спомням, че убихме нашата змия пазителка и затова загубихме дома си. Скътал съм дълбоко в сърцето си, като нарисован пейзаж, и долината на реката, която разделя селото на майка ми на две, голите баири от двете страни – сиви, каменисти, като плешиви глави на старци, но за мен са най-красивите от всички планини по света. Черен каменист път води към реката и аз вървя между орехови дървета, натежали от плод. Наричах го „моят орехов път“ и упорито отказвах да приема безплодните години, когато късна слана ги попареше и нямаше реколта. Пътят водеше до реката, а после две пътеки от двете ѝ страни те завеждат при Големия вир. Там се къпехме лятно време. По пясъка кацах пчели и оси и пиеха вода. Водата миришеше на мед. Дори сега усещам миризмата ѝ. Рилският манастир - веднъж пътуваме само с баща ми - стоя пред стенописите и не мога да кажа нищо, онемял съм от възхита. Там, в пещерата на св. Иван Рилски, където има проход и поверието гласи, че който е грешник, няма да може да се провре през прохода, баща ми се шегува: „Сега, ако си направил някоя беля в училище, няма да можеш да се провреш“. Същият спомен ще се появи и когато съм на гости на моя приятел от първите дни на емигрантството ми в неговата родна Чехия и каньона на р. Бероунка, където под Сватоаянската скала също има пещера на св. Иван. Ще завърша темата за представите с най-яркото ми детско, но и мрачно видение за България, вероятно подсъзнателно оформило решението ми за бягство години преди да започна да го обмислям. Четиригодишен съм, вървя заедно с друго момче по прахен чакълест път към лагера в с. Николаево, Казанлъшко. Зад нас са майките ни. Отиваме на свиждане при бащите си. Година по-късно пътуваме към лагера „Белене“. Някъде в този промеждутък от време съм чул фразата „Този простак Георги Димитров затвори бащите ви“. Из-

правен съм пред портрета на Георги Димитров, соча го с пръст и казвам: „Този простак Георги Димитров затвори бащите ни“. Само веднъж съм успял да го изрека. Всеки следващ път, а портрети на Георги Димитров има навсякъде, ръката на ужасената ми майка се протяга пред мен и запушва устата ми, за да не изрека повторно или никога повече това изречение. Роднините и приятелите разказваха, че дълго време съм упорствал да се проявя като актьор пред публика. Сетне съм разбрал какви опасности крие този ми акт, но ръката на майка ми продължава и до ден днешен да се появява пред лицето ми, когато искам да изрека някоя истина, като предупреждение, напомняне, че не всичко е разрешено да се изрича.

Как виждате съдбата си, ако прена- редим света и България изведнъж се окаже некомунистическа страна там някога, през втората половина на миналия век?

Имам лесен отговор - ако нямаше 9 септември, вероятно и мен нямаше да ме има. От 1941 г. баща ми се намира във Варненския затвор с десетгодишна присъда, осъден по Закона за защита на държавата за антифашистка дейност. На 8 септември 1944 г. вратите на затвора са разбити, а затворниците - освободени. Майка ми вече е пристигнала в града, защото се е очаквал подобен развой. Заченат съм някъде в тези дни на еуфория от предизвестената свобода. Предполагам затова и в гените ми свободата стои над всичко. Но да не си измивам ръцете като Пилат Понтийски с този отговор, а да предположим, че бях се появил с по-късна дата в живота в една друга България, която не е минала през период на съветски социализъм. Бих имал по-голям избор какво да направя със себе си и в каква посока да тръгна. Може би нямаше да ми се налага да бягам. Известно е, че при други условия българинът отново става работлив, спазва законите и порядките на страната, в която се е преместил, защото ако не го прави, обществото го изхвърля. Надали България щеше да е като Америка или като Западна Европа, защото е малка, не особено богата на природни ресурси и винаги е зависела от Великите сили. При

всички положения нямаше да е това, което е сега, ако не беше принудена да приеме чужд модел на общество, наложен ѝ със сила. В личен план бих добавил, че деформациите в мисленето ми вследствие на живота ми в тоталитарна държава предопределят отговорите ми. Най-тежката от тези деформации за мен остава набиваната в главите ни насила утопия, че може да съществува идеално общество или т.нар. комунизъм.

Може ли да дефинирате изреча „американска мечта“ – в епохата преди Тръмп и след него?

„Американската мечта“ е една и съща и преди, и след Тръмп. Тя е производна на демокрацията. Може би ще кажете, че демокрации в света има колкото искаш, но само в една страна емигрантът не се чувства емигрант, а в свой дом, и това е Америка. Макар че и останалите демокрации по света се придвижват към мултиетнически общества и приемат все повече емигранти от целия свят, където хората са преследвани заради идеите и религията си, те все още не са настигнали Америка. А в периода на Тръмп бе извършен опит за покушение върху демокрацията. Ще ви припомня едно голямо събитие от миналия век - културната революция в Китай. Председателят Мао призова младежите, наречени хунвейбини, да нанесат удар на новопоявилата се буржоазна прослойка в компартията на Китай. Нещо подобно, но без успех, Тръмп се опита да направи в Америка. Той

Ванцети на българския щанд на Панаира на книгата във Франкфурт, 2009 г. – личен архив

се оказва неспособен да прочисти „блатото“ във Вашингтон, както се изразяваше по време на предизборната си кампания, а имаше цялата власт в ръцете си. Призова поддръжниците си да узурпират резултатите от изборите. Не успя. Бих нарекъл демонстрантите пред Белия дом на 6 януари „американски хунвейбини“. Изводът ми за този период е, че ми даде възможност да разбера колко крехка и уязвима е демокрацията навсякъде по света, колко лесно и бързо може да се превърне в диктатура. И ако не се защитава, връщането ѝ ще представлява дълъг и труден път, може би съпътстван от кръвопролития, от гражданска война. Трудности и тежки времена е имало всякога и ще има винаги. Но да мислиш, че спасителят е диктатор, е абсолютно погрешно. Когато една демокрация боледува, трябва да се търси лечението ѝ. Американската демокрация трябва да се запази на всяка цена, за да може индивидът да има възможността да се развива.

Как стана така, че решихте да пишете за Кристо?

Бях поканен на вечеря от Кристо и Жан-Клод в ресторант близо до дома им в Сохо заедно с поета Борис Христов. Знаех малко за тях. Повече информация получих като емигрант в Италия, но колкото и да беше тя, все още беше оскъдна и се чувствах неудобно на тази вечеря. В Бълга-

рия предимно хора от арт средите познаваха творчеството и изявите им. Останалата част от българите, които бяха чували за Кристо, бяха повлияни от хулите на комунистическата пропаганда. Негативното отношение към него продължава и до днес, независимо че светът отдавна го е признал. След тази вечеря Борис Христов ми подхвърли идеята да напиша нещо именно с цел да се изясни за българите историята и значението на творческата двойка. Все още биографията на Бърт Черноу (първата и единствена засега) не беше излязла. Той беше пътувал до България, беше ходил по стъпките на Кристо там, по-късно беше поддържал приятелство с тях, както правят повечето биографи. Затова аз написах дълго биографично есе, което първоначално излезе в „Разкази от Нюйоркската библиотека“, книгата ми с разкази и есета. Година по-късно съпругата ми Бисера Виденова го редактира и предложи заглавието „Да опаковаш вятъра“, а издателство „Изток-Запад“ го издаде като самостоятелна книга. Първият техен проект, който посетих, беше „Портите“ в Сентрал Парк. Всеки ден ходех там в обедната си почивка. По-късно с Бисера *влязохме* в „Голям въздушен пакет“ в Оберхаузен, Германия и ходихме по водата върху „Плаващите кейове“ на езерото Изео, Италия. Целенасочено прекосихме Америка, за да стигнем до Форд Вали и да видим мястото, където е заровена обувката на Кристо, както и хълмовете на две области в Калифорния, където „Бягащата ограда“ се е *вливала* в Пасифика. При едно друго прекосяване на Щатите, отново с Бисера, закъсахме с колата в Ню Мексико и според синхронностите, които ни съпътстват винаги, според нея, се запознахме със сина на Жан-Клод и Кристо и семейството му. Така се стигна и до превода на „Наметало течено като време“ - стихосбирката на Сирил за проектите на родителите му, писани през годините.

Мислите ли, че мечтата човек да е „гражданин на света“, както я олицетворява Кристо, има бъдеще?

„Гражданин на света“ е синоним на свободен човек. Кристо олицетворява свободния човек. От първата страна на неговия емигрантски жи-

вот, Австрия, до последната, Съединените американски щати, в графата за националност на документите си за самоличност Кристо пише „без държава“. Това създава допълнителни усложнения и главоболия на Жан-Клод, защото тя е тази, която урежда документите за пътуванията им, но Кристо е непреклонен и не предава позицията си. Това продължава седемнадесет години, до лятото на 1973 година, когато отиват на почивка в Тунис. На връщане, преди да се качат на самолета, митничарят го пита: „Какво е това *stateless*?“ и казва, че такова нещо не съществува. Арестуват го, връщат го обратно в града и го разпитват няколко часа. Обявяват визата му за невалидна, тъй като не е прикрепена към валиден паспорт. Изпращат ги на хотел, без да им връщат документите. На следващия ден отново разпитват Кристо няколко часа, след което ги отправят към летището и им нареждат незабавно да напуснат Тунис. Връщат им документите едва преди излитане.

Това е моментът, когато Кристо прави един от малкото компромиси в живота си в името на изкуството си. Връщайки се в Ню Йорк, веднага подава документи за американско гражданство. Иронията е, че това е единственото в живота им пътуване за няколко дни с цел почивка, за което те винаги ще казват, че е било пропиляно време. Компромисът на Кристо с паспорта не променя факта, че той винаги ще остане „гражданин на света“. Не зная откъде и кога се появява идеята за „гражданин на света“, но ми звучи много анархистично. Тук е мястото да цитирам и думите на Кристо за неговия произход, за онази част от неговото родословно дърво, което идва от земите на Македония, пред биографа му Бърт Черноу: „Знаете ли, те бяха професионални революционери, с много въображение, с много увереност, романтични и малко анархисти. Аз мисля, че всичко, което съм, идва оттам“.

В последните десетилетия гражданите на света разширяват понятието, като се наричат „глобални граждани“, с което синонимите му се увеличават. Групата се превръща в движение, появяват се нови тълкувания на понятието и изисквания към членовете му. Това развитие вече не ми допада,

защото всяка форма на организация убива свободата.

Чехите също обичат да спорят – например за приноса на Вацлав Хавел, но летището в Прага носи името му. Какво трябва да се случи, за да кацаме един ден например на летище „Христо Явашев-Кристо“ в София?

Трябва всички в България да обичат свободата, да се стремят към нея, да се грижат за нея като за цвете и да я разбират, а това е трудно, колкото и да се претендира за права и свободи. За съжаление, образът на Христо Явашев все още не е достатъчно светъл за сънародниците му. Провинциалното (в смисъла на малка държава) патриотарско мислене трудно допуска големите идеи и личности в капсулирания си свят, независимо от тълпите горди българи, които се изсипаха на последните му европейски проекти на езерото Изео, в Лондон и Париж.

България имаше нужда от личност като него, за да се изравни малко със света, докато той нямаше нужда от нея. Той държеше на семейството си, на приятелите си. Приемаше в дома си много българи и, естествено, говореше с тях на български. Прокуденият човек трябва да запълни празнината на това, което е обичал, с нещо подобно. Той не го прави. Съзнателно или не, той дълго време остава гражданин „без държава“, може би очаквайки да бъде припознат от тази държава, която се е отрекла от него. Като дете, което е изоставено от майка си и все чака тя да го прегърне или повика да се прибере.

От емоционална гледна точка летище с неговото име ще се асоциира със сина, който не се прибира у дома след гурбет, но подобни тежки мисли ще имат само хората, които познават живота и творчеството му. От гледна точка на едни бъдещи времена, когато всичко ще бъде забравено или просто няма да е било научено, ще е чудесно, ако всеки българин, който е тръгнал да покорява света, има възможност да излети, а не като него да пътува скрит в конски вагон или като мен - пълзящ в граничната бразда в черна нощ. Летище с неговото име би ме *инжектирало* с добра доза българско самочувствие.

Откъде според Вас идва склонността на българите към разобличаване и непризнаване на авторитети? Или гледайки отстрани, съзирайте и по-тежки проблеми?

Ако се знаеше причината на този проблем, вече щеше да има и решение. Един от отговорите се крие в антропологичните и социологични трудове и изследвания. Безценни са записките на Иван Хаджийски, събрани в „Бит и душевност на нашия народ“, както и в „Оптимистична теория за нашия народ“. Човек, тръгнал като пилигрим да обикаля с колелото си и да търси корена на нихилизма у иначе просто-сърдечния, работлив и гостоприемнен българин. Аз съм стигнал до разбирането, основано на моя личен опит, на извървения път, а той е повече от седемдесетгодишен, че българинът е завистлив човек. Завистта е човешко качество и е присъща на повечето хора по света, но при бедните е повече от богатите. И под бедни нямам предвид само тези, на които не им достигат средства. Притежанията не те правят богат.

У българина винаги има два стандарта, две лица - едното за пред властите, другото - за вкъщи, без значение дали властите са турци, българи, руснаци. Двойният стандарт на просперитет води до объркване, до лъжи и нечестност дори по отношение на най-близките. И ако продължим още по-надълбоко, ще намерим обяснение и за този двоен стандарт - оцеляване в страх. Сигурно неслучайно

съм започнал да изследвам корените на този страх още с първата си книга за моя опит с Държавна сигурност, както и свидетелствата на осем лагериисти, преживели и оцелели след ТВО (Трудово-възпитателно общежитие) Белене; книга, чието заглавие е „Семената на страха“.

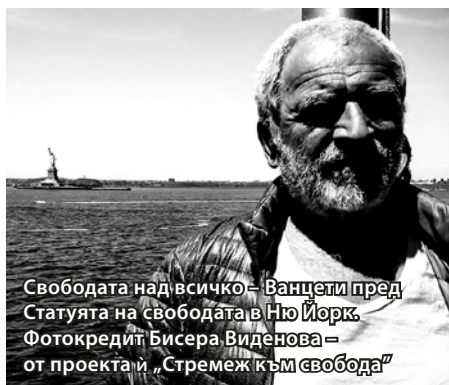
Следите ли съвременните творци – и има ли нещо, което истински Ви впечатлява?

Преди няколко месеца беше опакована „Триумфалната арка“ в Париж. Все още съм под влиянието ѝ, въпреки че не успях да я посетя. Следя и модерно, и постмодерно изкуство. Трудно е да се отделят имена от стотиците артисти, които си заслужават. Тъй като пътуваме много със съпругата ми, посещаваме и много музеи и всякакви естетически платформи, свързани с изкуство.

Покрай съпругата ми, която в последните 5-6 години активно работи в областта на съвременната фотография, имам поглед и в тази област. Отнема време да се възприеме новият наратив, на метамодернизма, който е по свой начин информативно наивен. Все пак ще кажа едно име, заради което също пътувахме из Америка - Давид Черни. При едно от посещенията ни в Прага Бисера започна проект, който е свързан с движещата се скулптура *К on Sun* или както е позната – Главата на Кафка. Впечатлява ме иронията и самоиронията на Черни.

Сирил Кристо, Бисера и Ванцети в Ню Мексико, САЩ, април 2014 г. – семеен архив

Българската публика беше скандализирана, че страната ни беше представена като турска тоалетна (много от познатите ми чужденци свързват България точно с тези тоалетни), без да знаят, че пикаещите скулптури пред музея на Кафка в Прага всъщност *уринират* в басейн, който представлява картата на Чехия.

Харесвам концептуалното изкуство още от Марсел Дюшан, който е бил и приятел на Кристо. Прекарал съм часове в четене за теорията на изкуството и най-вече разсъждения върху въпроса „Що е изкуство?“ и за себе си съм намерил най-добрия отговор, който принадлежи именно на Дюшан, а той е: „Да създаваш“.

А къде в Щатите обичате да се завръщате? Запази ли страната след толкова години обаянието си за Вас?

Сред приятели и близки съм известен с изявлението, че мога да живея само на две места в света - в Ню Йорк и в с. Враня стена в България. Опитвам се да разделя времето си между тези две места. Всички останали местопребивавания са били краткотрайни. „Градът, който никога не спи“ продължава да ме привлича по същия начин, по който мечтаех за него още в България преди повече от трийсет години.

Мислите ли, че живеем в специална епоха? А ако наистина е така, кое я превръща в по-различна?

Да, епохата ни е специална. Предното поколение също е живяло в специална епоха. Следващите поколения ще живеят също в специални епохи. Искам да кажа, че всяко поколение счита епохата си за специална. Иначе казано - всяко поколение смята, че е уникално, че живее в специални

времена. Няколко предишни поколения преживяха две световни войни. Тяхната епоха победи фашизма. Ние, следвоенните поколения, живяхме без световни войни. Малки локални войни имаше. Моето поколение на Запад създаде битниците и обяви сексуалната революция. После кацна човек на Луната. За моето поколение на Изток остава най-важно падането на Берлинската стена и разпадането на Съветския съюз.

Появата на интернет, мобилните телефони, зачестяването на терористичните атаки и най-вече събарянето на кулите близнаци в Ню Йорк вече са като кръв, която тече във вените на следващите поколения. Виждали ли сте в старите ленти радостта и въодушевлението на хората, които за първи път преживяват 30 км/ч в автомобил на Форд?! Все повече започва да се разчита на машините в живота на човека. Дано не превземат човечеството.

Как да заслужи България по-добро бъдеще според Вас?

Няма да има рецепта за това, докато България не направи някои основни неща, две от които са да върви по пътя на осигуряване на благоденствие на по-голямата част на нацията ни и второто - промяна на съдебната система и спазването ѝ. Казвам „по-голямата част от нацията ни“, защото благоденствие на цялата нация означава „утопия“ - същата като онази преди 70-80 години, която не се осъществи на практика и съществува само в книгите.

Споменах вече, че България е бедна страна. Твърди се, че тя е довеждана няколко пъти до банкрут и че богатствата ѝ са изнесени навън. За да се съвземе, ѝ трябва пари, инвестиции, а те могат да дойдат само отвън, като помощи и капиталовложения. Живеем в капиталистическо общество, но нямаме капитал, за да се справим сами.

И какво стана с първоначалния подем с помощи от Европейския съюз?! Потънаха в чекмеджета и куфарчета, чуждите инвеститори се разколебаха да инвестират и накараха европейското законодателство да ни разглеждат под лупа.

Да ви припомня ли как са постъпвали с крадците по времето на хан Крум,

което е показателно, че човешката природа е слаба във всички времена. За съжаление, сегашните крадци, които заслужават наказание, не са крали, защото са гладни. Капитализмът не е благотворително дружество. Там се гони печалба и конкуренцията е жестока. Наемането на „наши хора“ става само ако са на еднакво или по-добро професионално ниво от това на съперниците за място за работа. Социализмът *изнежи* хората и те свикнаха да получават пари за работно време, но лошото е, че много деца са разглежени и очакват само да получават пари. Въпросът за това каква работа ще вършат винаги е след въпроса за заплатата. Искам да кажа, че трябва да се промени мисленето на хората в посока съзидание, което включва труд, образование и култура. Обезсърчаващото е, че българите са изтощени от чакане да дойде тяхното време, а уморените хора нямат време да изграждат морални ценности. Те гледат само да оцелеят.

И накрая, какво състояние е щастие според Вас? Кога го изпитвате?

Започнах със спомен за майка ми и ще завърша с нейни думи. Тя казваше, че самотата е най-лошата болест. Когато напредваш във времето си, спокойствието или по-скоро липсата на проблеми е достатъчен повод за ежедневно щастие. Ако си намерил и точния партньор в живота си и той е до теб, остава удоволствието от диалога, който сте създали. Да добавим и няколко верни приятели и мисля, че това е достатъчно за човешкия индивид, за да се нахрани с емоция. Останалото е пътуване и стремеж към свобода.

Интервю на Красимир Проданов

Ванцети Василев е роден в Радомир през 1945 г.

Емигрира в Италия, когато е на 43, с книги вместо багаж.

Вече в Ню Йорк се прехранва като таксиметров шофьор, бояджия, но-щен пазач, строителен работник.

Пише общо пет книги, сред които „Семената на страха“ и посветена на Кристо „Да опаковаш вятъра“. Пътува много, а културата за него е начин на живот.

Експозицията „Home sweet home“ на Надя Шурел гостува в Прага

Експозицията на Надежда Шурелова-Новотна, с артистичен псевдоним Надя Шурел, „Home sweet home“, която беше открита на 22 ноември 2021 г. в Българския културен институт в Прага, е художествено завръщане към дома и българския корен. От вратата ни посрещна голяма, красива маса и легло, застлано с „20 левитиращи възглавнички“, което е като везна и символизира колко крехки са взаимоотношенията между мъжа и жената. Галерията ухаеше на рози и ванилия, а природните материали на обектите и запалените свещи придаваха атмосфера на уют с привкус на гостоприемство. Голяма част от детайлите са от бургаското село Ясна поляна, където дизайнерката е израснала. Изложбата е резултат от завършека на 20-годишен цикъл от живота зад граница на авторката. Период на отдаденост към семейството и в същото време на работа като интериорен дизайнер и художник. На представянето Надя Шурел сподели, че символично затваря този дългогодишен етап, за да се обърне от външните интериори към вътрешния, така наречения от нея „интериор на душата“. Ако досега я е интересувал интериорът, където разполага тялото си и му предлага заслужен комфорт, то сега се обръща към себе си и своя вътрешен свят. Чрез семиотична игра и различни творчески похвати Надя Шурел поставя важни философски въпроси,

Откриване на изложбата в БКИ

като този дали вътре в нас имаме също стари шкафове, пълни с непотребни предразсъдъци и схеми, които сме готови да разчистим, за да изхвърлим непотребното, да си направим равностойка. Не заслужаваме ли едни по-големи прозорци и отворени врати към новото? Личната трансформация на авторката я вдъхновява да се запише в Akademie Alternativa в град Оломоуц, където учи специалност „Арттерапия“ и се подготвя за работата си като арттерапевт. Цикълът символично е представен чрез 20 елемента във всеки един от експонатите: средата на масата с огнището се състои от 20 елемента, изобразяващи кръст и други символи; леглото балансатор/везна има 20 възглавници; свещникът от стъкло

витраж – техника Тифани, който символизира домашното огнище, е с 20 компонента.

Любовта на Надя Шурел към българските традиции, семейството и рода е претворена чрез стълба, на чийто връх е поставена невестинска корона, изработена от роклите на нейната баба Надежда, на която е кръстена. По стълбата са наредени възглавниците, чиито цветове символизират чакрите в човешкото тяло. Самата авторка нарича този обект „танцуващите чакри с булото на очакването и короната на традициите“.

„Като интериорен дизайнер или художник на пространства научих много за хората, за потребностите, желанията и вълненията им. За това какво означава Дом. Доколко сме зависими или гъвкави, смели в решенията си. Дали се страхуваме от промяна и какви са мотивациите да я направим. Как се отразява на настроението и ежедневието ни пространството, което обитаваме. Дали сме в приятелски диалог с него“, сподели за списание „Българи“ Надя Шурел. Подготовката на експозицията „Home sweet home“ започва след покана от страна на директора на Чешкия културен център в София Дагмар Остранска. През пролетта изложбата е представена и в Бургас, за да стигне до БКИ в Прага, където остава до 25.12.2021 г. – едно своеобразно коледно завръщане към дома.

Надя Шурел пред леглото везна

Раиса Андонова-Шурм

Снимки: архив на БКИ

Храмът на чешката интелигенция

Познаваме го като един от най-красивите дворци на Прага, перла на европейския сецесион. Ползва се със статута на елитно място за изложби и концерти. Смятаме пицната му, аристократична красота за неприкосновена. Истината обаче е, че невинаги е било така, дори по-скоро обратното, и историята му далеч не е бедна на емоции. Още по време на строежа стъписва със скандалите, споровете и похарчените средства. Преди да е достроен, го смятат за архитектурно остарял. Поне два пъти е на прага да бъде съборен. Може и да ви се стори невероятно, но написаното е за великолепия пражки Obecní dům, който през януари 2022 г. навършва 110 години от своето откриване.

Общинският дом

Общинският дом – както е правилният, макар и неблагозвучен превод, е издигнат по времето, когато чешките земи все още са част от Австро-унгарската империя и чешкото общество влага в него желанието си да притежава сграда, която да бъде символ и център на неговия обществен и културен живот. Това е времето, когато идеите и идеалите на Възраждането пламтят с всички сили и се сблъскват с реалността, в която – например – на мястото на днешния Славянски дом в центъра на Прага се намира Немският дом. Няма как това да остане без отговор! През 1901 г. сдружение „Měšťanská beseda“ изпраща до Градския съвет писмен призив за построяване на сграда за културни прояви, която да засили самочувствието на нацията. Най-напред трябва да се намери под-

ходящо място и за всички е ясно, че ще бъде в близост до Немския дом. Изборът пада върху така наречения Кралски двор, който в началото на XX е само свободен парцел, но през Средновековието там се е издигала резиденцията на чешките крале (в годините 1383 – 1484). След уточняването на мястото идва ред на самата постройка – кметството обявява архитектурен конкурс за многофункционална сграда, която да бъде величествена, представителна и – ще се досетите ли? – на възможно най-ниска цена. Подадените проекти обаче не удовлетворяват кметските съветници. Още известно време мъдруват, след което поверяват задачата на двама елитни архитекти: Освалд Поливка и Антонин Балшанек. Създадена е и деветчленна комисия, която да следи работата им. Одобрен

е бюджет от 3 милиона крони, който е критикуван като разточителен. Вижданията на двамата архитекти за проекта далеч не са единни: Антонин Балшанек е застъпник на монументалните исторически стилове, а Освалд Поливка предпочита модерния и декоративен сецесион. В крайна сметка и двамата правят компромиси и въпреки че общото впечатление е за сецесион, застъпени са и различни стилове.

Симфония от цветове и форми, но и от кавги и скандали

През 1905 г. строежът най-после започва. Сградата расте показно красива и бляскава. Архитектурното решение е характерно за времето: централна част с церемониален портал, украсен с купол и две елегантно извити крила. Под купола гре-

пъстрата мозайка „Възхвала на Прага“ от Карел Шпилар.

Онова, което оставя посетителите без дъх, е украсата, дело на най-известните художници и скулптори: Алфонс Муха, Миколаш Алеш, Йозеф Мишълбек, Макс Швабински, Ладислав Шалоун, Франтишек Женишек, Карел Шпилар и много други. Всеки творец, който е поканен да участва, приема, тъй като въпросът опира до престиж. Всеки детайл е изпипан, всичко е в хармония и създадено специално за постройката – от скулптурите и картините, през мебелите и осветителните тела, до бравите и мрежите на парното отопление. Използва се кристал, стъкло, злато, сребро, мрамор, месинг и керамика. Техническото оборудване е връх на технологиите: има централно отопление, климатизация, асансьори, топла и студена вода, газ и електричество. Строежът обаче се проточва и сроковете се просрочват. Разходите растат, а нервите се изпъват. Засилва се и напрежението между двамата архитекти, които в крайна сметка спират да разговарят помежду си и само си кореспондират. Пресата изказва съмнения, че поръчките се възлагат на приятелски фирми, говори се за корупция. Двете големи творчески сдружения – „Манес“ и „Единство“ – са като два враждуващи лагера. Става все по-трудно да бъдат съобразени исканията на Общината и заедно с

Сладкарницата в партера

това да се овладеят десетките изпълнители, всеки със собствена представа за онова, което е най-добро. Алфонс Муха се отказва от хонорарите си и работи в името на идеята – патриотично, но никак не допринася за подобряване на взаимоотношенията с колегите. И без това от самото начало е повдигнат въпросът дали няма местни творци, че се налага да бъдат канени „виенчани“! Допълнително масло в огъня наливат похарчените суми – вместо 3 милиона, в

крайна сметка на стъписаното чешко общество е предоставена астрономическата сметка от 6 милиона крони. Пресата не пести шегите и подигравките.

След седем дълги години, на 5.01.1912 г., сградата е официално открита. Междувременно декоративният сецесион е излязъл от мода и младата генерация предпочита строгите форми на функционализма и кубизма – сравнението се намира на стотина метра: през същата година е открита Къщата на Черната Мадона, която е своеобразен връх в чешкия кубизъм. Общинският дом е осмиван и наричан „помпозен кич“. Първият, който е твърдо решен да го събори, е Хитлер, в чиито очи сградата е символ на чешкия дух, който трябва да бъде смазан. Сталинистите и „нормализаторите“ от 70-те години също са за събарянето ѝ, за тях пък е пример за буржоазния упадък, за който няма място в социалистическото общество. Дворецът, за щастие, оцелява, но до 1989 г. „се радва“ на пренебрежение и лоша поддръжка. Едва след това получава полагащото му се място.

Ще се разходим ли?

Приключвам с историческите драми, време е да се разходим из сградата, която е истински дворец на изтънчения аристократизъм. Може да започ-

Грегровата зала носи името на Юлиус Грегър – известен чешки политик и журналист, живял през 19. век

Кметският салон

нем, като си представим елегантните дами и господа от онова красиво време, наречено Бел Епок: дълги рокли и колосани фракове, елегантни шапчици и цилиндри, изискани обноски. Сградата има седем етажа и 645 помещения, от големи зали до камерни салончета, които като пръстен заобикалят централната Сметанова зала. Изискан мансарден апартамент с красива панорама е постоянно готов да приеме гостуващите диригенти. Партерът и сутеренът са във владение на гастрономията: има виенско кафе-не, френски ресторант, чешка бира-рия и американски бар. Символиката дебне на всяка крачка: в гербовете на Прага, в липовото дърво – националното дърво на Чехия, и в чешкия кристал. Мраморът на горните етажи преминава в керамика в сутерена.

Специално за дамите

Знаете ли, че по онова време дамите не са имали право да отидат без кавалер на заведение? Едно-единствено изключение е бил Общинският дом. Специално за тях са били предназначени четири камерни салона, всеки в различен стил: сладкарницата, салонът на Божена Немцова, Словашкият салон и Ориенталският салон. Сладкарницата е мястото за кафе и сладолед под звуците на пиано. Декорирана е в стил ампиър в комбинация със сецесион. Украсява я сложна

щукатура, позлата и бял мрамор. Пространството е оптически увеличено от множеството огледала. Словашкият и Ориенталският салон са стилизирани според имената си. Първият е с национални фолклорни мотиви и оставя усещането за уютно буржоазно жилище. Вторият е украсен с арабески и отразява интереса към източните култури в началото на XX век. Салонът на голямата чешка писателка Божена Немцова радва с ромоленето на малък фонтан, украсен с мозайка от цветни стъкла в стил ар деко.

Възраждане и възрожденци

Докато от дамските салони струи кокетство и уют, големите зали

залагат на националното съзнание. През 1867 г. единната Австрийска империя е провъзгласена за дуалистична монархия – Австро-Унгария, в която унгарците имат свой парламент, правителство, бюджет и армия. В рамките на чешкото Възраждане зрее идеята за получаване на същите привилегии. Четири големи зали в Общинския дом са кръстени на имената на четири забележителни личности от чешката политическа сцена през XIX век: Юлиус Грегор, Франтишек Палацки, Ладислав Ригър и Карел Сладковски. Украсата в тях е изпълнена с дълбока символика. Най-значимата от залите е тази на Юлиус Грегор, украсена с мащабни платна на художника Франтишек Женишек. На 28 октомври 1918 г. в нея е обявено създаването на Чехословакия.

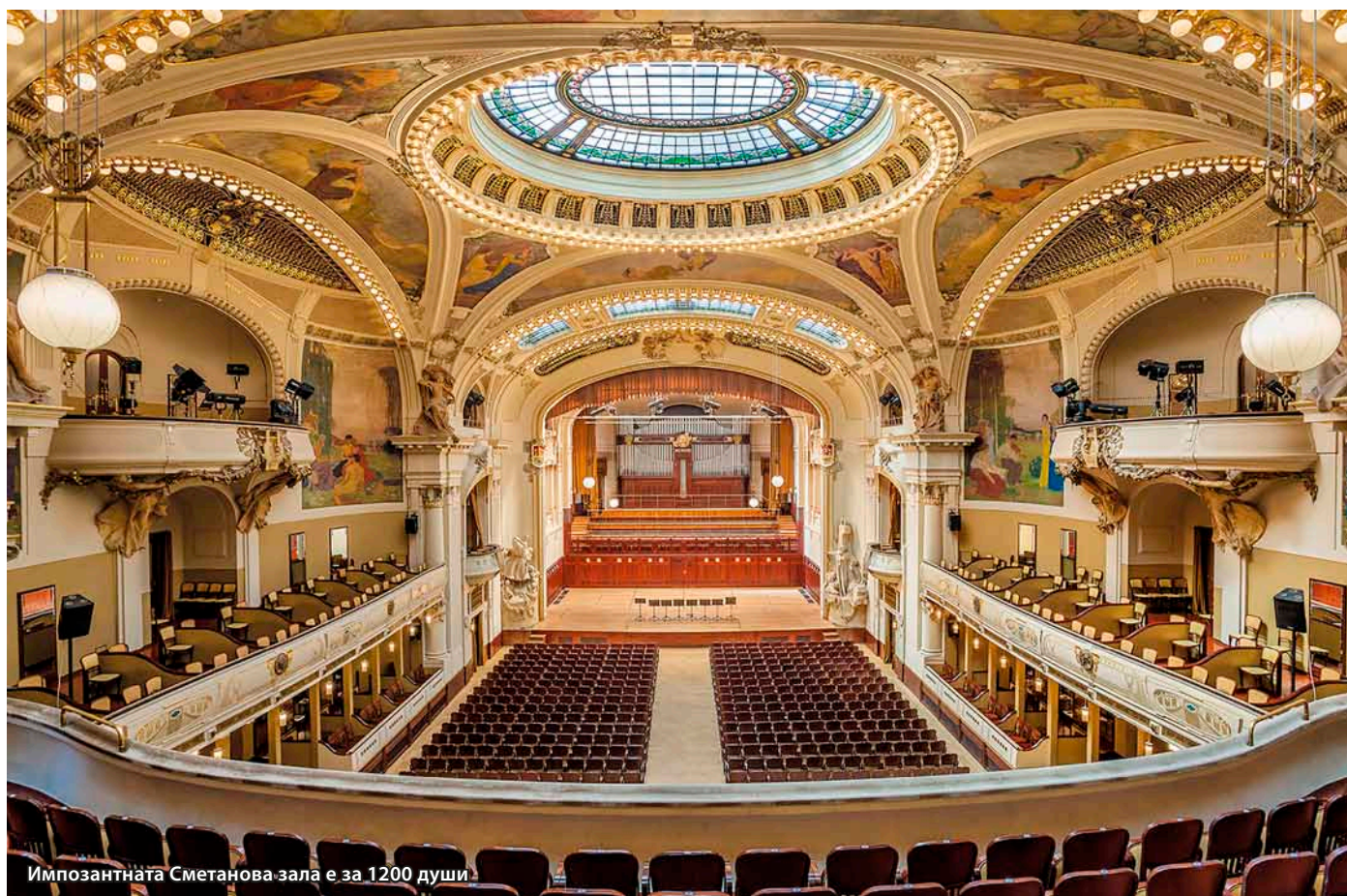
В залата на Ладислав Ригър правят впечатление двата стенописа „Чешка пролет“ на Макс Швабински, които представляват портрети на чешки писатели, художници и композитори в приятен разговор.

Чешкият параклис на Алфонс Муха

Алфонс Муха получава задачата да декорира най-важната, Кметската зала. Всичко в нея – от стенописите на тавана, през мебелите, завесите и бравите, до най-дребните детайли и орнаменти, е изготвено по негов проект и е подчинено на централната тема, която е славянската взаимност и идеализираната история на чешкия народ. От стенописите ни гледат легендарни и исторически личности, изобразени като персонификация на гражданските добродетели: кралица

Поглед към Общинския дом

Импозантната Сметанова-зала е за 1200 души

Елишка Пршемисловна е майчината мъдрост, Ян Хус – справедливостта, Ян Жижка – борбеността, Ян Амос Коменски – верността и така нататък. Заставайки в центъра на залата, се оказваме заобиколени от образи, излъчващи спокойна, почти неземна красота, вътрешна сила и добродетел. Въздействието е наситено и допълнително подсилено от витражите, чиито флорални и животински мотиви са изпълнени в синьо – символизиращо праисторията, и в лилаво – като Средновековието. За разлика от останалите, Кметската зала е кръгла. Това, заедно с всичко споменато, създава мистична атмосфера и превръща залата в своеобразен параклис на чешката история.

Залата на Сметана

По един или друг повод много от нас са влизали в нея – залата, в която със симфоничната поема „Моята родина“ на Сметана, се открива международният фестивал на класическата музика „Прахка пролет“. Има много добра акустика, разполага с 1200 места и е кръстена на името на патриарха на чешката музикална култура Бедржих

Сметана.

Естествено, не може да липсва символика и патос точно в тази зала. Така че отдясно на сцената е кметската ложа, а отляво – президентската. Отдясно е скулптурната група „Вишеград“, а отляво – „Славянски танци“. Балконите на ложите са украсени с портрети на чешки композитори. Стенописите са алегии на Музиката, Танца, Поезията и Драмата.

Засводяването, което за времето си е извънредно смело конструкторско решение, е от стомана, комбинирана с цветен витраж от чешко стъкло.

Не е мъртъв мемориал

Дворецът на чешката интелигенция не е мъртъв мемориал, продължава да изпълнява ролята, за която е издигнат, и живее чрез събитията, които се организират в него: концерти, балове, фестивали, изложби, модни ревюта, конференции и пресконференции.

Често е сцена на важни политически моменти: на 28 октомври 1918 г. тук е провъзгласено създаването на Чехословакия, а през ноември 1989 г. пак тук се състои първата среща между

Гражданския форум, начело с Вацлав Хавел, и комунистическото правителство.

През 2006 г. в него е открита изложба на една от най-известните и атрактивни чешки дизайнерки в haute couture, Бланка Матраги. Голяма част от живота ѝ преминава в Бейрут, където има собствена модна къща и създава приказни рокли за източните принцеси. Именно тях показва на първата си изложба, с което пренася гостите в света на „1001 нощ“.

През 2013 г. е открита изложба на Алфонс Муха, която се превръща в най-посещаваната експозиция в историята на Чехия. През 2020 г., като нейно своеобразно продължение, е открита изложбата „iMucha“. Въмъкнатата малка буквичка е полъхът на дигиталния век и подсказва, че изложбата е дигитализирана – нежните красавици на Муха се усмихват и закачливо намигат, а сцените на „Славянска епопея“ оживяват. Можем само да си представяме с какво още ще ни изненадва чешкият дворец на красотата и духа.

Ели Мандажиева

110 години от смъртта на пловдивския учител, книгоиздател и родолюбец Христо Данов (1828 – 1911)

Детство и образование

Христо Данов е роден на 27 юли 1828 г. в балканското село Клисуре в семейството на заможния и влиятелен абаджия Груйо Брайков. На 9-годишна възраст той загубва баща си. Тежкия удар не отказва малкия Христо от желанието му да се изучи. Под влияние на своя учител по църковно пеене и гръцки език той заминава за Панагюрище, където попада в „света на книгите“. В разговори с по-начетени панагюрци той за пръв път чува имената на Васил Априлов, Спиридон Палаузов и Юрий Венелин. В ръцете му за пръв път попадат Венелиновата история „Древните и сегашните българи“ и Априловата „Денница на българското образование“.

Учителят Христо Данов

Завърнал се в родната Клисуре, по настояване на майка си младият Христо заминава за Пловдив, където изучава тънкостите на шивашкия занаят. Жаждата за знания се оказва по-силна и през 1847 г. той започва работа в панагюрското училище сре-

щу храна и жилище, като същевременно продължава обучението си. Поради избухналия пожар в училището Христо се премества в Копривщица. През учебната 1849/1850 г. той е назначен за помощник-учител срещу годишна заплата от 800 гроша, безплатно жилище в училището и правото да продължи образованието си при главния учител Найдено Геров. В началото на 1850 г. Христо Данов приема поканата на селяните от Стрелча да работи като учител по заместване. Новият учител бързо спечелва обичта на местното население благодарение на бащинското си отношение към учениците. Много от тях посещавали учителя си в дома му на „сладки приказки“ и беседи. Тъй като на тези събирания започват да идват и неграмотни селяни, за да се образоват, Хр. Данов организира за тях безплатни вечерни и празнични частни курсове.

От есента на 1850 г. до 1853 г. Хр. Данов учителства в Перущица. Училището се разраства, броят на децата достига 186. По време на Кримската война (1853-1856) той се премества в Пловдив, където постъпва на работа като помощник-учител в епархийското училище „Св. св. Кирил и Методий“. Именно тук у Христо Данов се заражда мисълта да стане книгоиздател, тъй като вижда голямата нужда от печатни учебници за българското учебно дело.

Книгоиздателят Христо Данов

За начало на книгоиздателската дейност на Христо Данов се приема 1855 г., когато издава със собствени средства в Белград календарчето „Старо-планинче“. Обикаляйки българските земи, той продава малка част от календарчетата, а останалите ги раздава на български учители с молба да ги продават за негова сметка. Завръщайки се в родната Клисуре, Христо Данов отново се посвещава на учителската професия, но не изоставя и книгоиздаването. Заедно с двама свои съдружници, Ячо Тривчев и Нягул Бояджийски, през 1857 г. той основава в Пловдив книжарница.

На следващата година Христо Данов напуска учителското място в Клисуре и заминава за Белград, за да уреди отпечатването на четири книги – българска граматика, катехизис, български песни и съкратен превод на романа „Робинзон Крузо“, а след това в Будапеща на още четири. С това се полагат основите на книгоиздателската дейност. Но още тогава се появяват първите проблеми. Отпечатаните в Будапеща книги дълго време лежат в склада на печатницата на словака Алоис Бучански поради непочтеността на един от съдружниците, Н. Бояджийски, който в продължение на девет месеца отказва да изплати парите на печатаря. Благодарение на другия си съдружник и на русенската община Христо Данов успява да намери необходимата сума. Макар и трудно, той продава част от книгите в редица български селища – в Шумен, Жеравна, Котел, Сливен и др. Така Христо Данов се превръща в нещо като пътуващ книжар, който често кръстосва градове и села в Мизия, Тракия и Македония със своята „подвижна книжарница“. През следващите години той открива нейни клонове в различни български градове.

През 60-те години Христо Данов започва да печата книги и във Виена – буквари, учебници по логика, география и българска история. Той привлича за свой съдружник главния учител в пловдивското училище „Св. св. Кирил и Методий“ Йоаким Груев. В Шумен Христо Данов установява тесни контакти с чешкия емигрант Йозеф Майзнер, който работи там като учител под името Миланович. Последният го моли да отпечата географски карти, необходими за преподавателската му дейност. В Белград Хр. Данов се свързва с директора на тамошната библиотека, Янко Шафарик (племенник на чешкия славист Павел Й. Шафарик), на когото подарява част от отпечатаните карти. Впоследствие българският предприемач и меценат в Румъния Евлогий Георгиев му съдейства да продаде значителен брой географски карти

на българските търговци в Букурещ, Тулча и Болград.

Просветителят Христо Данов

Обикаляйки българските земи със своята „подвижна книжарница“ през 60-те години, Христо Данов постепенно се убеждава, че нивото на преподаване в българските училища вече не отговаря на потребностите на българското общество. Наред с изграждането на мрежа от основни и средни училища в българските земи все по-голяма се оказва нуждата от подготвени учителски кадри. Освен това формиращата се прослойка от занаятчии, предприемачи и търговци има нужда от модерно образование, което да дава практически знания най-вече в сферата на земеделието, промишлеността и търговията.

Тези обстоятелства карат Христо Данов да потърси подходящи училища за младите българчета. Във Виена той научава от български студенти за гимназията в чешкия град Табор. За това изборът му пада върху славянските провинции на Австро-Унгария. През 1868 г. в едно виенско кафене той се запознава случайно с директора на реалната гимназия в Табор Вацлав Кршижек и споделя с него нуждата от осигуряване на солидна професионална подготовка на български младежи, които да работят като учители в българските училища.

В. Кршижек изявява готовност да приеме няколко българи в своята гимназия. Още през 1868 г. Хр. Данов завежда в Табор две българчета – Йордан Симеонов от Русе и Панайот Генишев от Търново, а на следващата още 36 момчета.

През 1869–1870 г. пловдивският книгоиздател публикува в списвания от него първи български домашен календар „Летоструй“ практична информация за живота, условията на обучение и учебната програма в реалната гимназия и в земеделското училище в Табор. Поместеният обширен очерк изпълнява успешно своята агитационна цел, защото през следващите години около стотина български младежи от Русе, Шумен, Плевен, Панагюрище и Пазарджик се насочват към Табор.

През 1869 г. пловдивският книгоиздател отива в хърватските градове Загреб и Крижевац, за да се запознае с условията за обучение в тамошните гимназии. В разговори с техните директори и с част от педагогическия персонал той споделя с тях намерението си да изпрати на обучение българчета. Христо Данов популяризира училищата в хърватските земи, като изпраща писма до богати семейства, агитирайки ги да финансират обучението на български младежи там. В резултат на това през 70-те години броят на учащите се българи в Хърватско се увеличава.

Печатницата на Христо Данов

През 1873 г. Христо Данов се разделя с дотогавашните си съдружници. Тъй като не успява да получи разрешение от турските власти да отвори своя печатница в Пловдив, той и Янко Ковачев полагат основите на печатница във Виена през 1874 г., където печатат книги на български, сръбски и украински език. Малко след това двамата се разделят и печатницата остава собственост на Христо Данов.

По време на Априлското въстание къщата и книжарницата на Хр. Данов в Пловдив са претърсвани от заптиета по подозрение за връзки с български революционери. Самият той е арестуван и престоява около месец в затвора. Освободен е в резултат на амнистия. По време на Руско-турската война (1877–1878) сътрудничи на руските войски.

Христо Данов в свободна България

Непосредствено след Освобождението Христо Данов започва да издава в Пловдив първия български вестник „Марица“, привличайки за сътрудници Иван Евстр. Гешов, Стефан С. Бобчев, Михаил Маджаров, Марин Дринов, Константин Иречек. По настояване на М. Дринов Христо Данов пренася печатницата си в столицата, а по молба на Министерството на просвещението отваря клонове на своята книжарница в София и Лом. Христо Данов участва в обществения и политическия живот на Княжество България и Източна Румелия. Член е на Областното събрание на Източна Румелия и на Пловдивския апелативен съд, а през 1896–1899 г. е кмет на Пловдив.

Големият пловдивски родолюбец има щастието да получи признание за своята родолюбива дейност. След Освобождението на негово име са кръстени училище в родната Клисура и читалище в Пловдив. Избран е за дописен (1881) и почетен (1900) член на Българското книжовно дружество. Христо Данов умира на 11 декември 1911 г. в Пловдив на 83-годишна възраст. Погребан е в съборната църква „Св. Богородица“.

Д-р Красимира Мархалева
по материали от ЦБ на БАН

Печатницата на Христо Данов в Пловдив, 1905 г.
Източник: ДА „Архиви“

420 години от рождението на Петър Богдан Бакшев (1601–1674)

Българският архиепископ, книжовник, политик и родолюбец е автор на първата „История на България“, написана преди Паусиевата „История славянобългарска“

Родно място

В края на 16. – началото на 17. в. в град Чипровци живеят заможни рудари, занаятчии и търговци, които търгуват със съседните балкански държави (Влашко, Молдова и Трансилвания). За тяхното самочувствие роля изиграва полученото по-високо образование в местното католическо училище, създадено в резултат на засилената религиозна пропаганда на католическата църква в българските земи (селищата Чипровци, Клисурса, Копиловци и Железна). Благодарение на ордена на францисканците редица български младежи от Чипровци и околните селища заминават на обучение в Италия, където получават високо за времето си образование.

Образование

Именно в такава атмосфера – на интензивни контакти между папския престол и католическата общност в северозападните български селища, през 1601 г. в град Чипровци се ражда бъдещият софийски католически архиепископ Петър Богдан Бакшев с рожденото име Богдан. През 1612 г. той постъпва като послушник във францисканския манастир в Чипровци, където бързо впечатлява своя учител, босненския францисканец Петър Солинат (от 1601 г. софийски католически епископ), със своите високи интелектуални заложби. В манастира младият Богдан учи няколко години, след което става монах във Францисканския орден и приема монашеското име Петър в чест на П. Солинат.

Между 1618 и 1622 г. Петър Богдан учи в католическото училище към манастира „Свети Франциск“ в италианския град Анкона, а след завръщането си в българските земи е ръкоположен за свещеник и работи като помощник при П. Солинат. През 1623 г. с негово съдействие младежът продължава обучението си в Клементинската колегия в Рим. По време на четиригодишното си обучение Петър Богдан изучава латинска граматика, реторика, философия и църковна история. Без съмнение, той притежава и отлична езикова подготовка – владее или най-малкото ползва латински, италиански, гръцки, хърватски, сръбски, руски, старобългарски, турски, румънски и вероятно немски език.

Водач на българската католическа църква

След двегодишен престой в Италия (1628–1630), където трупа опит при хърватския книжовник Рафаел Левакович в издаването на църковни книги на хърватски език, П. Богдан се завръща в родния си град. През лятото на 1630 г. на събор на българската францисканска община (Българска кустодия) в гр. Чипровци той е избран за неин религиозен водач (кустод) на мястото на оттеглилия се по здравословни причини епископ Илия Маринов. Така започва неговото изкачване във висшата католическа

Паметник на Петър Богдан в Чипровци

иерархия. След смъртта на Илия Маринов през 1641 г. Петър Богдан е назначен за софийски католически епископ и за апостолически викарий на Влашко и Молдова. Благодарение на неговите усилия през 1642 г. Софийската епископия е издигната в архиепископия, а самият той е назначен за *първи софийски католически архиепископ*. В своята духовна дейност Петър Бакшев се стреми да изгради голяма мрежа от български католически епископии и да разшири влиянието си върху вече съществуващите. Благодарение на неговите усилия през 40-те години Светият престол в Рим създава Марцианополска архиепископия (обхващаща Североизточна България и Молдова) и Никополската епископия, начело на които застават неговите сънародници Марко Бандулович и Филип Станиславов. Охридската и Сръбската призьренска католическа архиепископия се оглавяват от сътрудниците на П. Бакшев – Рафаел Левакович и Франческо Соимирович. По време на дейността си като софийски католически архиепископ Петър Богдан полага много усилия за развитие и поддържане на мрежата от католически училища в Софийската епархия. По негово настояване от Рим изпращат учебници, помагала, финансови средства, учители по богословие и светски науки (логика, философия, граматика и математика). Със съдействието на П. Богдан много български младежи са изпращани на обучение в чужбина.

Книжовникът Петър Богдан

За начало на литературните занимания на П. Богдан може да се приеме двегодишната му съвместна работа с Р. Лева-

кович. Издаването на църковни книги на славянски езици затвърждава вярата му в правото на отделните европейски народи да имат литература на своя език. Именно това негово убеждение го подтиква да напише съчинение за делото на св. св. Кирил и Методий. Част от книжовната му дейност през следващите години включва събирането на български, руски и сръбски ръкописи, както и печатни книги за нуждите на местната библиотека в Чипровци. Петър Богдан ни е оставил няколко съчинения за историята и географията на българските земи, които той пише във вид на доклади до римската курия – „Описание на царство България“ (1640), „История на София“ (1653). В тях българският архиепископ описва етническите и географските граници на своето отечество, древната история на град София, унизителното положение, в което се намират неговите сънародници, и посочва необходимостта от освобождението им от османска власт. Целта е по този начин да спечели Римската църква за българската кауза.

Безспорно, един от най-важните трудове на П. Бакшев, посветени на България, е „За древността на бащината земя и за българските дела“ (1667). Пълният текст на ръкописа, състоящ се от 200 страници и 70 глави, беше намерен едва преди четири години, през 2017 г., в университетската библиотека в италианския град Модена от проф. Лилия Илиева. Това е първата книга, посветена на историята на българския народ от най-древни времена, която „изпреварва“ с цял век Паисиевата „История славянобългарска“ (1762).

Политикът и дипломатът Петър Богдан

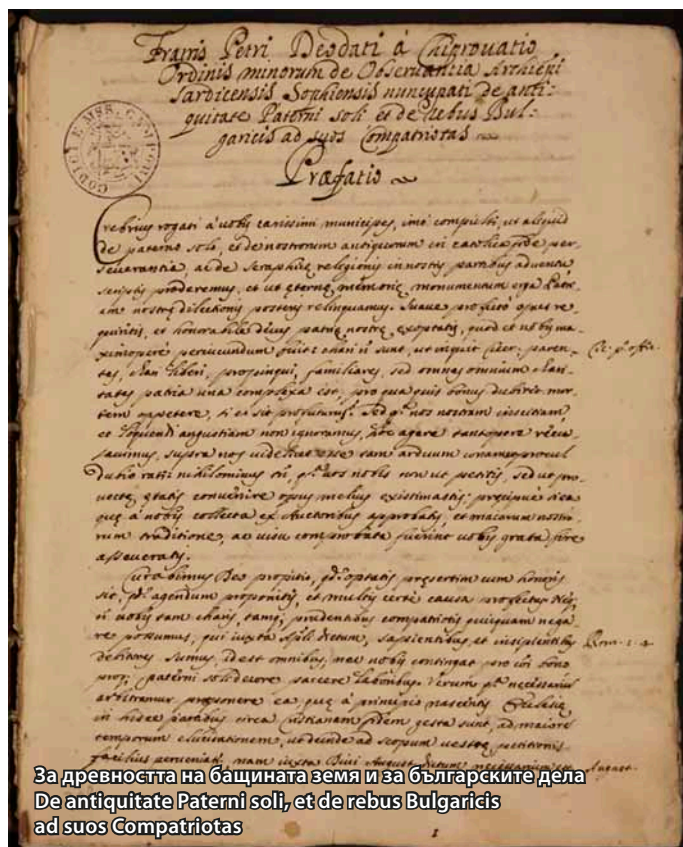
В качеството си на софийски епископ и архиепископ Петър Богдан не прави опити да привлече българи към

католическата вяра. Неговата цел е съвсем друга – изграждайки множество български католически епархии, той иска да привлече вниманието на католическия свят към българските земи, да ги превърне в част от международната политика с цел да се постигне освобождението на България. Изпращането на български младежи в западни висши учебни заведения има за цел да се създаде български интелектуален елит, който да оглави борбата за възстановяване на българската държава. С други думи, Петър Богдан се проявява като български патриот, а не като висш представител на католическата църква. Затова голяма част от съзнателния си живот (между 1630 и 1674 г.) той посвещава на политическа и дипломатическа дейност, насочена към създаване на антиосманска коалиция от държави в Централна и Западна Европа. В своите действия той получава помощ и съдействие от сънародниците си, българските епископи Петър Парчевич и Франческо Соймирович.

През 1630 г. Петър Богдан посещава австрийския император Фердинанд II и полския крал Сигизмунд III с молба да помогнат на българите, които готвят въстание срещу Османската империя. Австрийският император изяснява желание да помогне, изпращайки бойни знамена и вероятно оръжие, но избухналата война срещу Швеция отклонява вниманието на Хабсбургската империя в друга посока за дълго време.

Венецианско-османската война през 40-те години на 17. в. създава благоприятни условия за организиране на нова антиосманска коалиция. Според запазени документи приблизително по това време българските католически духовници изработват план за българско въстание. На няколко пъти Петър Богдан се среща с влашкия войвода Матей Бесараб, на когото е предложено да стане български цар срещу обещанието да не разрушава българските селища. П. Богдан и П. Парчевич се опитват да привлекат за съюзници Полша и Венеция, но усилията им завършват без успех.

През 1656 г. във Влашко Петър Богдан заедно с други висши балкански духовници решават да организират общобалканско въстание, което да избухне едновременно в българските, сръбските, албанските и гръцките земи, подкрепено от Влашко и Молдова. Участниците молят за помощ Хабсбургския император Фердинанд III, но отказът му ги принуждава да се откажат от готвеното въстание. В началото на 70-те години неуморимият, но вече в напреднала възраст български архиепископ продължава да поддържа политически връзки с редица европейски владетели, но авторитетът и влиянието му значително намаляват, много от политическите му приятели вече не са между живите. Въпреки това Петър Богдан не се отказва от идеята да организира антиосманска коалиция, която да освободи отечеството му от османска власт. През 1673 г. той съобщава на молдовския владетел, че българите отново са готови да въстанат, и го моли за помощ. Това е последната политическа инициатива на Петър Богдан. През септември 1674 г. той умира в родния си град Чипровци. Погребан е в построената от него местна църква „Света Мария“.

За древността на бащината земя и за българските дела
De antiquitate Paterni soli, et de rebus Bulgaricis
ad suos Compatriotas

Д-р Красимира Мархалева

Снимки: архив

Накратко

15-годишният Радостин Чолаков от родопското село Барутин е най-младият българин, попаднал в престижната класация на списание „Форбс“ – „Топ 30 под 30“. Десетокласникът от пловдивската математическа гимназия създава софтуер, който озвучава учебници и прави граматичен и синтактичен анализ на български.

Проектът, озаглавен АзБуки.ML (<https://azbuki-ml.com/>), е онлайн платформа, която е съвкупност от алгоритми и модели с изкуствен интелект, с възможност да обработват българския език. Това включва корекция на граматични и пунктуационни грешки, генериране на текстове, синтезиране на гласов прочит от написан текст, резюмиране и др.

Високото многогласно пеене от селата Долен и Сатовча (Югозападна България) е в Представителния списък на нематериалното културно наследство на ЮНЕСКО, съобщиха от Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН /ИЕФЕМ-БАН/.

Междуправителственият комитет за опазване на нематериалното културно наследство на ЮНЕСКО взе това решение на 16-та си сесия, проведена през декември. Кандидатурата за

ските културни практики (съвместна кандидатура със Северна Македония, Румъния и Молдова, 2017).

Президентът на Франция Еманюел Макрон награди световноизвестната българка Юлия Кръстева с високото френско отличие „Велик офицер на Почетния легион“. Това стана на церемония в Елисейския дворец на 15 ноември 2021 г. В речта си Макрон нарече Юлия Кръстева „най-влиятелната публична инте-

Юлия Кръстева в Париж, 2018

Такава е прогнозата на цифровия демографски атлас, разработен от Съвместния изследователски център на ЕС (JRC). Той може да се използва на https://knowledge4policy.ec.europa.eu/atlas-demography_en, съобщиха за БТА от пресслужбата на Европейската комисия. Атласът обединява данни от няколко международни източника за показатели, свързани с миграцията, убежището, интеграцията, демографията и развитието за близо 200 държави.

Според данните в него населението на България е намаляло с около 470 000 души през последните десет години, а средната възраст на населението в страната се е увеличила от 42,2 на 44,8 години. През следващите 30 години тенденцията към намаляване на населението за по-голямата част от област София е с около 10%, а за градове като Бургас или Варна – с 6%.

Романът на Георги Господинов „Естествен роман“ (1999) спечели Атинската награда за литература за 2021 година (Athens Prize for Literature). Господинов е първият български автор, удостоен с тази награда. „Естествен роман“ е най-превежданата българска книга след 1989 г. Издаден е на 21 езика.

Снимка: Николай Вуков

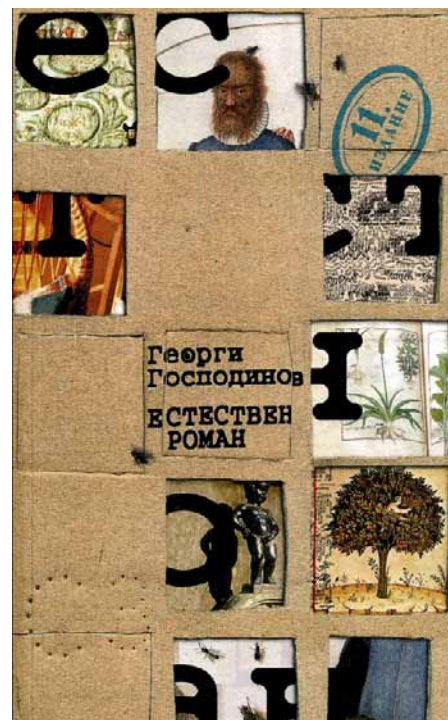

високото пеене е подготвена от експертите от ИЕФЕМ-БАН проф. д. изк. Лозанка Пейчева, доц. д-р Николай Вуков и гл. ас. д-р Лина Гергова. Това е шестото вписване на България в списъка след Бистришките баби (2008), нестинарството (2009), традицията на чипровското килимарство (2014), народния празник Сурва в Пернишко (2015) и първомартен-

Снимки: архив

лектуалка на нашето време“. „Вие сте българка – заради рода си, по рождение, в младостта си. Но Вие сте и французкойка – заради Вашите текстове, заради Вашите любови, по Ваш избор. Но Вие сте и гражданка на републиката на буквите, чийто паспорт са книгите и чийто граници са пътищата“, каза френският президент. Юлия Кръстева е родена в Сливен през 1941 г., завършва френска филология в Софийския университет и през 1966 г. заминава на специализация във Франция, където живее до днес. Автор е на повече от 30 книги. Тя е носителка и на наградата „Визия 97“, връчена ѝ лично от Вацлав Хавел през 2008 г. в Прага.

В много райони на България се очаква намаляване на население-то през следващите десетилетия.

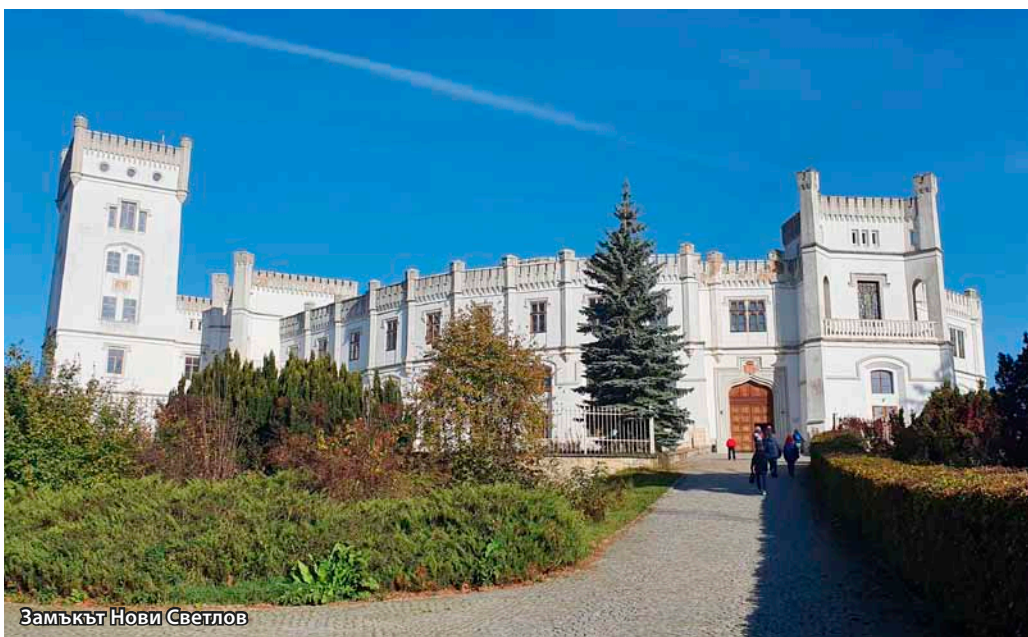

Едно пътуване между Нови Светлов и „Мичулка“

Построен в края на XV век, замъкът Нови Светлов край Бойковице привлича много туристи. Посетителите идват тук не само да се насладят на прекрасната гледка от кулата, но и да запечатат в своите фотографии. Така те могат да усетят запазилия се дух на времето, както и да научат интересни факти от историята.

По време на 40-минутната разходка с екскурзовод българската група от Острова успя да разгледа всички зали, някои от които все още се реконструират. Въпреки това посетителите се докоснаха до съчетанието на различните архитектурни стилове, оставили своя отпечатък между стените на замъка.

От построяването му през 1480 г. от фамилията Ландщейн до днес той е

Замъкът Нови Светлов

Изглед от кулата на замъка

сменил 20 собственици. Първоначално възникнал като късноготически замък, той преминава през всички изпитания на времето – разрушаван, укрепван, разширяван. Въпреки преобразованията, които претърпява през вековете, замъкът и до днес е запазил ренесансовия си дух. От 1515 г.,

съвсем за кратко, негови притежатели са фамилията Биберщейн. На по-късен етап от своята история между 1992 и 1998 г. и от 2000 до 2002 г. той е във владение на инж. Арнощ Ролни. Днес негов стопанин е инж. Йозеф Новотни, който от 2003 г. полага усилия да възстанови романтичния му изглед, датиращ от периода 1846 – 1856 г., творение на австрийския архитект Едуард Кушер. Идеята на настоящия собственик е да обнови историческите му зали и така да се запази неговата стойност за бъдещите поколения.

Наред с историческата си част, днес Нови Светлов разполага с церемониална зала за сватбени тържества, с две специални стаи за младоженци с автентично обзавеждане, както и със стаи за гости. В замъка са ситирирани още галерия, музей, зала за танци, концертна зала. Тук се провеждат и различни международни изложби. Изгледът от наблюдателната кула достатъчно красноречиво показва защо Нови Светлов е един от поредицата погранични замъци на територията на Южна Моравия, който се е считал за обект със стратегическо значение. Специфичното му географско местоположение дава логичен отговор на въпроса как той успява да се запази до днес след многократните нападения, част от които са Тридесетгодишната война със шведите, както и по

време на атаките на турците и татарите през 1663 г. Преминал през кулминацията на множество исторически събития, в първата половина на XVIII век архитектурата му е преобразена в стила на тюрдорската готика.

Освен да се докоснат до тази историческа забележителност, по време на екскурзията островските българи имаха възможност да дегустират различни видове висококачествени вина, произведени във винарска изба „Мичулка“, която принадлежи към винарския регион Стражнице. Посещението бе съпроводено с изключително интересен разказ за технологията на производство на различните видове бели и червени вина от региона на Южна Моравия. Дегустацията бе представена от около 10 вида вина – всички от специални сортове грозде. Собственикът на винарната господин Антонин Мичулка, който е преминал специално обучение във Франция, сподели, че беритбата и съхранението на някои сортове грозде изискват това да става при точно определена температура, за да могат да се запазят съответните вкусови качества. Това не остана незабелязано от добрите познавачи. Сред богатия асортимент присъстваха както млади, така и отлежали вина, от които всеки можеше свободно да си закупи.

Минка Атанасова

Снимки: Минка Атанасова

Кралският град Колин

Уикендите са идеалното време за едnodневни екскурзии до малките градчета в близост до Прага. Едно от тях е Колин, разположен по поречието на река Лаба в плодородната Полабска низина. Вярно, градът не е популярна туристическа дестинация, в него не се издигат приказни замъци, но запазените културни и исторически паметници „говорят“ за неговата богата история.

Градският площад

История

Смята се, че град Колин е основан около средата на 13. в. по нареждане на чешкия крал Пршемисъл Отакар II и затова получава статут на кралски град. Това обстоятелство, както и богатите залежи на сребро в Кутна Хора (която се намира в непосредствена близост), кара много чехи и германски колонисти да се заселят в града. От 14. в. там постепенно започва да се оформя многобройна еврейска общност. Още тогава са изградени градският площад (днешният Карлов площад), църквата „Свети Бартоломей“, Доминиканският манастир, който е разрушен по време на хуситските войни през 15. в. По инициатива на един от местните хуситски водачи на негово място е издигната малка крепост, която през втората половина на 16. в. е преустроена в ренесансов замък от аристократичната фамилия Жеротин. През 16. в. историята на града вече

е свързана с Хабсбургската империя, понеже от 1526 г. чешките земи стават част от нея. Втората половина на 16. и началото на 17. в. е период на упадък за града поради множеството пожари и избухналата чумна епидемия. В началото на 17. в. тогавашният император Фердинанд II връща на града някогашните му привилегии. Най-внушителната сграда от този период е построената с финансовата помощ на местната аристокрация и на жителите на града Капуцински манастир с църквата „Света Троица“, чийто интериор е богато украсен в бароков стил. През следващите векове църковните сгради на няколко пъти са реконструирани. Икономическият и културен разцвет на Колин е прекъснат от Тридесетгодишната война (1618–1648). Част от протестантското население е принудено да се изсели, а имуществото му е конфискувано. Замъкът и част от града са сериозно засегнати.

Икономическото развитие на Колин от края на 17. в. продължава кратко поради войните между Австрия и Пруссия в средата на 18. в., когато околностите на града стават арена на военни действия между австрийските и пруските войски. По време на управлението на императрица Мария Терезия (1740–1780) и периода след Наполеоновите войни се наблюдава постепенно икономическо съживяване на Колин, а от средата на 19. в. вече може да се говори и за значителни подобрения в местната инфраструктура – построената железница между Оломоуц и Прага, която минава през Колин, дава тласък на индустриалното развитие на града в сферата на химическата и хранително-вкусовата промишленост и допринася за демографския му ръст. През 19. в. замъкът започва да се използва за стопански цели и служи за пивовар.

По време на Първата чехословашка република над река Лаба е построен модерен мост, наречен на името на първия президент на страната Томаш Г. Масарик. През Втората световна война почти цялата еврейска общност е унищожена от нацистите. Поради стратегическото си значение рафинерията и жп линията са бомбардирани от съюзническите сили.

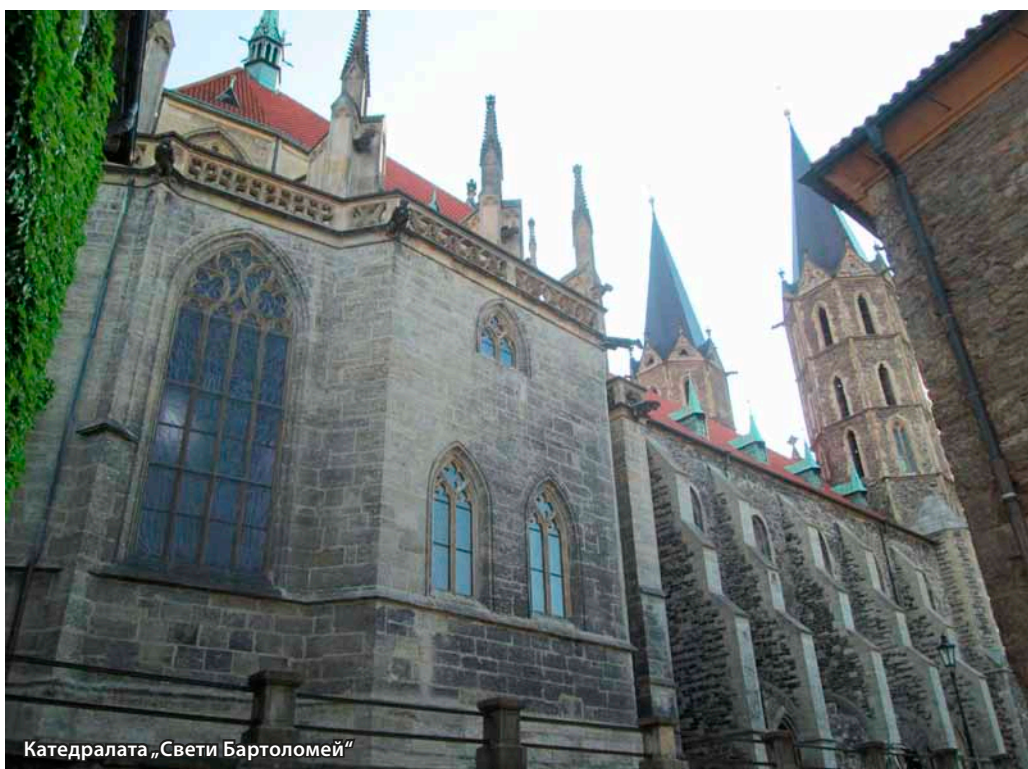

Част от градската архитектура

Разходка из града

Едно от местата, които си струва да посетите, е централният площад на града „*Karlovo náměstí*“. Той впечатлява с фонтана и **Марианската колона** (*Mariánský sloup*), построена през 1682 г. в памет на жертвите на чумната епидемия. В западната част на площада се издигат красиви сгради в бароков стил, най-старите от които са издигнати още през 13. и 14. в. и впоследствие неколкратно преустроявани. Сградата на кметството първоначално е била построена в готически стил в самия край на 15. в. Последната ѝ реконструкция, в неоренесансов стил, датира от 80-те години на 19. в. Върху фронталната част на сградата са изобразени сцени от историята на града. На първия етаж се намира голямата, богато украсена церемониална зала. Безспорно, „запазената марка“ на града е издигащата се готическа катедрала „**Свети Бартоломей**“, чиято история е доста драматична. Тя е построена по заповед на чешкия крал Отакар II през 13. в. в стил ранна готика като израз на могъществото на монарха и просперитета на кралския град. В резултат от избухнал пожар в средата на 14. в. голяма част от катедралата изгаря и е построена отново по заповед на чешкия крал Карл IV и по проект на дворцовия архитект. Приблизително по това време в близост до катедралата се е намирало училище за духовници. В днешно време помещенията му се използват от градския музей. В началото на 20. в., след поредния пожар, покривът на катедралата е възстановен в неоготически стил. В резултат от бомбардировките на съюзническите войски по време на Втората световна война част от катедралата е повредена. Възстановителните работи започват през 1963 г. и продължават няколко десетилетия. През 1995 г. катедралата е обявена за национален паметник на културата.

Синагогата и еврейските гробища напомнят за многобройната еврейска общност, която е живяла тук до Втората световна война. Те се смятат за едни от най-старите, началото им датира още от късното Средновековие. Гробищата са вторите по големина в чешките земи със своите над 2600 надгробни плочи. Смята се, че синагогата е построена през 15. в., но

Катедралата „Свети Бартоломей“

по време на хуситските войни е унищожена. През 16.-17. в. тя е възстановена в бароков стил. Последната голяма реконструкция на синагогата е от 90-те години на миналия век. Част от вътрешната ѝ украса е запазена в автентичния си вид. Синагогата е действаща до 1953 г., когато местната еврейска общност напуска града.

В близост до синагогата се намира сградата на някогашното еврейско религиозно училище, построено в средата на 19. в. То е закрито през първата половина на миналия век, а днес в него е разположен информационният център на града.

Д-р Красимира Мархалева

По улиците на Колин

Снимки: Д-р Красимира Мархалева

Иван Станчов (1.4.1929 – 24.10.2021)

„Като всички от рода Станчогу и аз съм заклет българофил“

На 92 г. в Шотландия почина големият български дипломат, общественик и филантроп Иван Станчов, един от най-големите дарители на България.

Той е потомък на стар български род от Берат, чието родословно дърво може да бъде проследено до 16. век. Роден е в семейството на дипломата Иван Димитров Станчов и на Марион Мичъл Станчов. Има трима братя и три сестри. Семейството емигрира от България през 1943 г. по политически причини. Иван Станчов завършва Университета Джорджтаун във Вашингтон, САЩ. Работи за Ай Би Ем в Ню Йорк, Рио де Жанейро и Париж, където заема мениджърски постове. Вицепрезидент е на корпорациите ИТЕЛ и Сторидж Текнолъдж в Лондон. През 1980 г. основава компанията Креста Маркетинг. Владее български, английски, френски, немски, италиански, гръцки, испански, португалски. Иван Станчов се завръща в България през 1990 г. В периода 1991-1994 г. е посланик на България във Великобритания и Ирландия. Връчва акредитивните си писма на кралица Елизабет II, облечен в посланически костюм на дядо си – Димитър Станчов, който е бил посланик във Великобритания, министър на външните работи и министър-председател на България. „Откъде е тази прекрасна униформа?“, го пита английската кралица. „Тя е на дядо ми и той я е носил, когато се е видял с Вашия дядо“, отговорил Иван Станчов и след 2 седмици получил копия от писмата на двамата дядовци. През 1994-1995 г. дипломатът е министър на външните работи.

Иван Станчов
Снимка: архив на „Карин дом“

Иван Станчов има голяма заслуга за запазването и просъществуването на училището към посолството ни в Лондон, като осигурява дарения за него. От 2016 г. то носи неговото име. Съветник е по външнополитическите въпроси на президентите Желю Желев, Петър Стоянов и Георги Първанов. През 2010-2015 г. е почетен председател на Националния консултативен съвет на Дипломатическия институт. Развива мащабна благотворителна дейност. Основател и председател е на неправителствената организация „Карин дом“. На фондацията дарява фамилната къща на семейство Станчови в Морската градина на гр. Варна, където се лекуват деца със специални потребности. На Националния исторически музей дарява най-богатата сбирка от 290 предмети и документи, свързана с Третото българско царство. „Висша благодетел е да помагаш на нуждаещите се“, казва известният български дипломат. (М.З.)

Абонамент

Интересува ли ви животът на българите в Чехия, България и в целия свят?

Абонирайте се за списание „Българи“, подкрепете своето българско списание! „Българи“ е едно от най-представителните списания на българската общност.

Годишният абонамент за 6 броя е само 180 Kč. Пощенските услуги поема сдружение „Възраждане“. Средствата можете да изпратите на сметката на сдружението 2201279334/2010 или по пощата на адрес: Vazraždane, Vocolova 3, 120 00 Praha 2.

Обадете ни се на GSM 777 196 322 или ни пишете на e-mail balgari@atlas.cz

За контакти:
Vazraždane
Vocolova 602/3, 120 00 Praha 2
Тел.: +420 777 196 322
balgari@atlas.cz, www.blgari.eu
Facebook: **Balgari Vazraždane**

Българи

брой 5-6/2021

Издател:

Гражданско сдружение „Възраждане“, „Воцелова“ 3, 120 00 Прага 2

Адрес на редакцията:
Vocolova 3, 120 00 Praha 2

„Българи“ излиза с финансовата подкрепа на Министерството на културата на Чешката република

Регистрационен номер в Министерството на културата на Чешката република:
E 13282

ISSN 2336-8365

Главен редактор:
Мария Захаријева

Редакционен екип:
д-р Красимира Мархалева, Красимир Проданов

Коректор: д-р Десислава Вилимовска

Сътрудници:
Снежана Таскова, Пламен Тотев, Даниела Горчева, Минка Атанасова, Раиса Андонова-Шурм, Златна Костова, Здравка Славова, Деница Проданова, д-р Десислава Вилимовска, Петя Константинова, Сирма Зидаро-Коунова, Наталия Бояджиева, Васил Самоковлиев, Ели Мандажиева

Дизайн: Владислав Цонев

Година 20, брой 5-6/2021

e-mail: balgari@atlas.cz
www.blgari.eu

Печат: TISKAP s.r.o.

Цена: 60 крони
Годишен абонамент: 180 крони

Всички права запазени

Това издание или отделни негови части не могат да бъдат размножавани, публикувани и/или предавани по електронен, механичен, фотокопирен или друг начин, както и въвеждани в информационни системи, включително компютърни, без изрично писмено съгласие от издателя – Vazraždane

Позицията на редакцията може да не съвпада с мнението на авторите на публикуваните материали. Авторите отговарят за авторството на своите текстове.

Balgari

Periodikum bulharske menšiny v České republice
Časopis je vydáván s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky

Balgari 5-6/2021

Adresa redakce a tel. spojení:
Vocolova 3, 120 00 Praha 2
221 419 838, 777 196 322
balgari@atlas.cz, www.blgari.eu

Ročník XX
Periodicita: 6
Náklad: 600 výtisků
Místo vydávání: Praha
Číslo vydání: 5-6/2021
Evidenční číslo: MK ČR 13282
ISSN 2336-8365
Vydavatel: Vazraždane, Vocolova 3
120 00 Praha 2, IČO 26544229

Снимки на стр. 67 и 68:
архив на сдружение „Възраждане“

Сдружение „Възраждане“, Коледа
Дом на националните малцинства, 19.12.2021 г.

Анна Гаалова

Павел Ворачек

Павол Праженица

Михаел Форц

Сдружение „Възраждане“
Коледен концерт, Рудолфинум - Сукова зала, 21.12.2021 г.

Анна Гаалова и Михаел Форц

Павел Ворачеки и Михаела Займи

Квартет „Шевчик“

Публиката награди изпълнителите с бурни аплодисменти